

СЕДАМДЕСЕТ
ГОДИНА ОД ПОБЕДЕ
НАД ФАШИЗМОМ
(1945-2015)

Изложбени каталози

19

НАРОДНИ МУЗЕЈ ЧАЧАК

Издавач
НАРОДНИ МУЗЕЈ ЧАЧАК
Цара Душана 1 • 32000 Чачак • www.cacakmuzej.org.rs

СЕДАМДЕСЕТ ГОДИНА ОД ПОБЕДЕ НАД ФАШИЗМОМ (1945-2015)

Аутор каталога
Др Милош Тимотијевић

Рецензент
Др Алексеј Тимофејев

Главни и одговорни уредник
Делфина Рајић

Редакциони одбор
Делфина Рајић, Александра Гојгић, Слободан Богојевић

Ликовна опрема
Мијодраг Тутуновић, дизајн студио „Тригон”

Лектор и коректор
Слободан Николић

Графичка припрема и шtamпа
Дизајн студио „Тригон” Чачак

Тираж 300

ISBN 978-86-84067-58-8

Аутори изложбе
Др Милош Тимотијевић

Ликовни сарадник
Мијодраг Тутуновић, дизајн студио „Тригон”

Фотографије
Марко Бојовић

Конзервација предмета
Слободан Богојевић, Дејан Петровић,
Одељење за конзервацију текстила Етнографског музеја у Београду

Техничка реализација
Дејан Аџемовић, Слободан Богојевић, Марко Бојовић

Милош Тимотијевић

**Седамдесет година
од победе над фашизмом (1945-2015)**

Чачак, 2015.

Седамдесет година од победе над фашизмом (1945-2015)

Темељи савременог европског друштва и идентитета изграђени су захваљујући победи антифашистичке коалиције у Другом светском рату (1939-1945). Савезничке земље (Велика Британија, САД и СССР) војнички су поразиле државе Тројног пакта (Немачку, Италију и Јапан) и зауставиле њихову агресивну ратну, националистичку и расистичку политику. Немачки нацистички „нови поредак” у Европи значио је слепу послушност наређењима из Берлина. Планирано је, а делимично и остварено истребљење читавих народа, док су други требали да постану безлична маса робова на ивици биолошког опстанка одржавана у животу само због потреба „расно-националне заједнице немачког народа”.¹

Одбрана основних хуманих вредности остварена је после великих људских губитака и масовних разарања. Милиони људи умрли су на најјезивији начин у великој и неизрецивој трагедији потпуно невиних особа свих узраста, највише цивила. Упечатаљивост изгледа живих људских скелета, ослобођених заточеника из смрадног понижења многобројних нацистичких концентрационих логора, најистинитија су успомена на ужас расистичке политике која је претила да постане „нормалност” у Европи.²

Други светски рат био је међународни, али и грађански рат, јер су сукоби између профашистичких и антифашистичких снага ишле кроз свако друштво. Линије раздвајања нису биле повучене између капитализма и комунизма, већ између заговорника „прогреса” и „реакције”. Фашизам је, као начин мишљења, настао у оквиру конзервативних друштвених група које су се опирале стварању демократске државе, друштва слободних личности и ширењу социјализма. Противници „прогреса” заговарали су традиционална учења о дисциплиновању друштва преко ауторитативних влада које су за циљ имале да зауставе рушење традиције услед ширења индустријског напретка.³

Либералне демократије и егалитарно-универзалистичке тежње комунизма произашли су из исте идеологије просветитељства, с тим да су прве тежиле „напредку” подстакнутом унутрашњом динамиком друштва

уз поштовање људских права, док су комунисти уз помоћ насиља вршили своје „прогресивно” револуционарно деловање. Обе идеологије веровале су да је „смисао историје” управљен према „наплетку”. Универзалистичке тежње комуниста оствариване су уз помоћ насиља тоталитарне државе, по много чему упоредиве са фашизмом, што их у одређеној мери изједначаје, а у радикалној критици и поистовећује.⁴

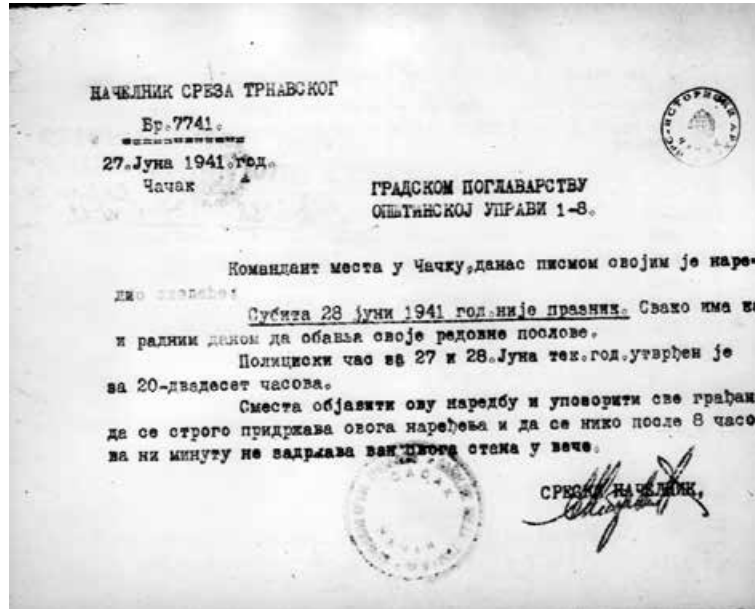
Иако је антифашистички покрет био хетероген и несталан, успео је да мобилише снаге неуобичајено широког опсега и привремено отклони сукоб између либералног капитализма и комунизма. Ово јединство у појединим сегментима било је трајно, јер у питању није био само рат за војну победу, већ и борба за боље друштво, укључујући и она у Великој Британији и САД. Покренут је и процес деколонизације. Укратко, логика антифашизма водила је према левици. Разлике између држава антихитлеровске коалиције нису нестале. Међутим, заједничка идеологија овог антифашистичког савеза темељила се на основним вредностима и тежњама из епохе просветитељства. У питању је вера у прогрес који доноси примена разума, науке, образовања, као и успостављање власти народа, борба против неједнакости људи засноване на рођењу или пореклу и залагање за друштво које радије гледа у будућност него у прошлост. Ове вредности нису занемарене после Другог светског рата. Западни уставни капитализам, комунистички системи уређења друштва и земље Трећег света уважавали су принцип једнаких права за све расе и оба пола.⁵

Седамдесет година после победе над фашизмом много тога је заборављено. Изменио се и сам дискурс антифашизма, биолошки су нестале многе генерације, започети су многи негативни процеси измене културе сећања. Циљ организовања изложбе посвећене обележавању седамдесетогодишњице победе над фашизмом јесте указивање на сву стравичност фашистичких и нацистичких режима који су на расној основи уништавали људска бића (пре свих Јевреје, потом Роме, а затим и Словене). Музејске изложбе представљају посебан комуникацијски канал окренут публици с циљем стварања нарочитог доживљаја, али и педагошком и просветитељском улогом, јер музеји нису само место забаве и разоноде, већ и простор за преиспитивање нашег односа према прошлости. Такав концепт има и ова изложба у којој се предмети презентују кроз шест целина: Рат, Фашизам, Холокауст, Геноцид, Антифашизам и Сећање на Други светски рат.

Рат

Индустријализација друштва створила је тотални рат као потпуно нову појаву у историји човечанства ослоњену на капиталистички начин производње, пораст војне моћи и средстава принуде, повећање надзора над људима и трансформацију природе⁶ Убрзани раст технологије убијања условио је да се у стратешким плановима унапред најаве покољи војника и цивила као својеврсна „нормалност”. Рат је почео да се сагледава као трајни процес, а не тренутно пролазно стање, као посебан „конструктиван и дуготрајан поступак креирања будућих друштава”, а не просто уништење.⁷

Тако су људска бића већ унапред изгубила своја обличја и индивидуалност, постајући део стратешких планова за тотално уништење противника, предвиђени да истовремено буду извршитељи и жртве ратних планова, подједнако на фронту и у позадини. Рат је постао један од основних елемената биополитике (материјализација и инструментализација људског живота и нове технике контроле и надзора људског друштва) и то као начин „постизања мира” у склопу трансформације управљања људским заједницама, при чему се људска тела посматрају као „аутомати.”⁸

Немачка наредба о забрани прославе Видовдана, 27. јун 1941. године
(кат. бр. 156)

Немачки војници поред стрељаних талаца на фудбалском игралишту поред Западне Мораве у Чачку, 20. јул 1941. године (кат. бр. 157)

Други светски рат почео је 1. септембра 1939. нападом Немачке на Пољску, а окончао се 9. маја 1945. у Европи капитулацијом Немачке, односно 2. септембра 1945. године у Азији капитулацијом Јапана. Иза овог по много чему до сада највећег рата остали су велика материјална пустош и око 55 милиона жртава (41 милион у Европи), око 80 милиона рањених, међу којима и 35 милиона бogaља. Привреда, економија и наука коришћене су за подизање војне способности, а употреба нових технологија имала је свој најекстремнији вид у индустријском убијању људи у нацистичким логорима смрти, масовном бомбардовању људских насеља широм света и бацању две атомске бомбе на Хирошиму и Нагасаки. Никада раније није погинуло толико цивила, нити је постојало тако ефикасно организовано уништавање људи у логорима.⁹

Савремено човечанство прихватило је чињеницу да рат обухвата све грађане, мобилише већину људи, да се оружја производе, усавршавају и користе у незамисливим количинама, као и то да њихово стварање изискује свесно вођење и усмеравање целе привреде и друштва. Навикнути смо да рат производи огромна разарања и сасвим мења живот људи. По-

Тела стрељаних талаца на фудбалском игралишту поред Западне Мораве у Чачку,
20. јул 1941. године (кат. бр. 158)

раст бруталности није дошао само због ослобађања латентних потенцијала суровости и насиља у људском бићу којима је рат давао легитимитет, већ много више због напретка технологија убијања, што је условило да жртве буду далеке и „невидљиве”. Суровости удаљених одлука и примене безличних система и рутина оставиле су иза себе многе масовне злочине, често оправдаване „оперативном неопходношћу”.¹⁰ Ипак би требало нагласити да је развој технологије био неопходан, али не и довољан узрок за повећање бруталности. Масовна убиства и прогони имали су погонску енергију у расистичкој доктрини нацизма и фашизма, а не напретку науке и технологије.

Никада није утврђен тачан број жртава које је Југославија имала у Другом светском рату. Деценијама употребљаван податак од 1,7 милиона погинулих представља процену демографских жртава које укључују погинуле, али и пројекцију колико се људи није родило због преране смрти њихових могућих родитеља или због немогућности рађања услед нередовног ратног стања. Према најумеренијим проценама Југославија је имала око 1,1 милион погинулих у Другом светском рату.¹¹ Поједине пројекције говоре о 1,5 или чак 1,8 милиона убијених.¹²

Непотпуни попис жртава (1964) регистровао је 147.025 погинулих (обухваћено је 56-59% свих жртава) са простора Србије.¹³ Ревидирани подаци говоре о 160.000 погинулих, 102.000 трајно онеспособљених и 324.000 људи који су рат провели у затворима, логорима и интернацији.¹⁴ Додатна истраживања, пописи и процене о погибији противника комуниста (60-80 хиљада), додатно увећавају број страдалих особа.¹⁵ Процене Богољуба Кочовића говоре о 227.000 жртава на простору целе Србије (Војводина 76.000, ужа Србија 114.000, Космет 10.000).¹⁶

Када је у питању простор који обухватају општине Чачак, Лучани и Горњи Милановац, током епохе социјализма у употреби је био податак о 4.642 особе које су страдале током Другог светског рата. Међутим, у списак убијених нису уврштени противници партизанског покрета, многи цивили, па и партизани. Накнадним истраживањем утврђена су имена преко 6.700 страдалих особа са овог простора. Општина Чачак имала је преко 3.600 убијених лица. Списак још увек није нити коначан нити потпуно прецизан.¹⁷

Број људских губитака важан је податак, али не осликава сву драматику страдања и ужас уништавања. Током Другог светског рата тријумфовало је најсуровије насилништво, често са нескривеним манијачким самозадовољством и уживањем у патњи немоћних. Каналисање и употреба људске агресивности у до тада незамисливим размерама био је део посебне фашистичке и нацистичке идеологије.

Немачки плакат „Објава СРБИ!” на немачком и српском језику, 25. јул 1941. година (кат. бр. 168)

Фашизам

Најконцизнија дефиниција фашизма говори да се под овим појмом подразумевају ауторитативни политички системи и покрети са шовинистичком, расистичком, антилибералном и антикомунистичком идеологијом, различитим уделом антисемитских и романтичарских садржаја и особеном милитантном културом. Ови покрети појављују се после Првог светског рата у готово свим европским капиталистичким државама, али су само у неколико освојили власт. То су били у суштини ситнобуржоаски покрети протеста против друштвеног пропадања средњих слојева, социјализма као главне опасности и либералне демократије као наводног узрока њихове пропасти. Привлачили су и друге незадовољне друштвене групе, пре свега националистичке. Истицана је концепција хомогеног друштва националне заједнице и ауторитарне власти националне државе, мит рата и хероја као вође, митологизација историјских исходишта (код фашиста

Порушена варошица Рудник после проласка немачке казнене експедиције, 1941. година
(кат. бр. 163)

Спаљени и порушени Горњи Милановац после проласка немачке казнене експедиције,
1941. година (кат. бр. 164)

античког Рима и његове империје, код нациста старих Германа). Економска криза је главни узрок настајања фашизма, јер је условила страх средњих слојева од крупног капитала и социјализма. Зато се фашизам пропагирао као „трећи пут”, као хомогена органска заједница нације у којој су укинute све друштвене противуречности између сународника. Фашистички покрети прерасли су у политичке системе у оним државама где је крупни капитал тражио заштиту од нарасле снаге радничке класе и где су истовремено били блокирани механизми његове експанзије. У индустријски неразвијеним земљама фашизам је остао на нивоу покрета, јер су превладали конзервативни системи.¹⁸

Комунисти су често изједначавали либералну демократију са фашизмом због истоветног капиталистичког економског система. С друге стране, либерално-демократско одређење фашизма ослањало се на теорију тоталитаризма, често изједначавајући фашисте и комунисте, чији су политички системи слични по начину владања. Пошто су капитализам и либерална демократија заједно са СССР-ом тријумфали над фашистима 1945. донеке је заборављена веза коју је буржоазија успостављала са фа-

Кућа Часлава Вуловића из Придворице спаљена у бугарској казненој експедицији,
1943. година (кат. бр. 165)

шистичким режимима како би се избегла револуција и решили економски проблеми. Таквом ставу додатно су допринели Хладни рат и отпор према комунизму који је идеолошку основу црпео из антитоталитарних концепција друштва. Слом комунизма 1989. године додатно је оснажио овакве ставове.¹⁹

Конзервативне и фашистичке организације у Краљевини СХС/Југославији које су пропагирале националистичко и интегрално југословенство углавном долазиле из српског и словеначког народа. Хрватске фашистичке организације пропагирале су искључиво хрватски национализам. Узузетак је Далмација у којој су се Хрвати осећали угрожени због претензија фашистичке Италије. Унутар различитих конзервативних политичких кругова у међуратној Југославији постојали су и идеали „крви и расе” као основа за претензије на одређену територију, али такве организације никада нису биле бројне и масовне.²⁰

Пропагандне тврдње Комунистичке партије Југославије о „монархо-фашистичкој” диктатури краља Александра у Југославији и фашистичкој суштини режима пре 1941. године, истоветности усташа и четника и

Порушени путнички мост у Чачку од стране Немаца у повлачењу,
2. децембар 1944. године (кат. бр. 167)

симетрији злочина Хрвата и Срба током Другог светског рата, деценијама су били званична догма. Југословенска историографија је тек осамдесетих година XX века добила прилику да деконструише овај пропагандни мит.²¹ Историјска и социолошка наука је већ пред крај епохе социјализма имала јасан став о диктаторском и недемократском, а не фашистичком режиму у Краљевини Југославији. Фашистичке организације и појединци били су у опозицији, као и на целом Балкану. У очима владајућих буржоаских кругова фашистички покрети нису били поуздан ослонац реда, већ су сматрани нарушитељима тешко сачињеног спокојства и активизаторима политички скоро непокретних сиромашних слојева. Револуционарна претња радничких покрета била је слаба, па су ауторитативни режими или војне диктатуре били довољно ефикасни у борби против левице без помоћи фашиста.²²

Фашистичких покрета ипак је било, а хрватске усташе су организација која је највише попримила такав облик. У Србији је профашистичка обележја добио изразито антикомунистички покрет „ЗБОР” Димитрија Љотића, иначе југословенског опредељења. Код усташа је антикомунизам долазио тек иза антисрпства и антисемитизма. Чак и када је нарасла опас-

Тело Ратка Митровића, политичког комесара Чачанског партизанског одреда, обешено на централном тргу у Чачку, 11. децембар 1941. године (кат. бр. 170)

Немци поред тела четника пуковника Михаиловића
погинулих у опсади Краљева октобра 1941. године (кат. бр. 172)

ност од комунизма током 1941. године српство је и даље важило за главног непријатеља.²³

Идејно-политички ставови, финансијска и пропагандно-обавештајна повезаност са Италијом и Немачком многих појединаца, група и партија, пред Други светски рат утицали су и на њихово опредељење током окупације Југославије 1941-1945. године. Усташе су под патронатом Италије и Немачке створиле своју злочиначку државу којој је примарни циљ било физичко уништење Срба, а „ЗБОР” Димитрија Љотића постао је саставни део окупационог апарата Немаца у Србији са изразитом антилибералном, антикомунистичком и антисемитском политиком, па чак и нуђењем одласка војника на Источни фронт у заједничку борбу европских народа против бољшевизма (што је усташама и омогућено). Међутим, немачки окупациони режим у Србији имао је карактер војне управе (једини на простору Југославије), уз поништавања било каквог облика државности српског народа. Поступање према становништву било је строго, повремено отворено злочиначко, а неповерење према целој српској нацији константно, укључујући и колаборанте. Чак и пред крај нацистичке окупације Србије (август 1944) Хитлер није дозвољавао било какву помоћ „националним” снагама у Ср-

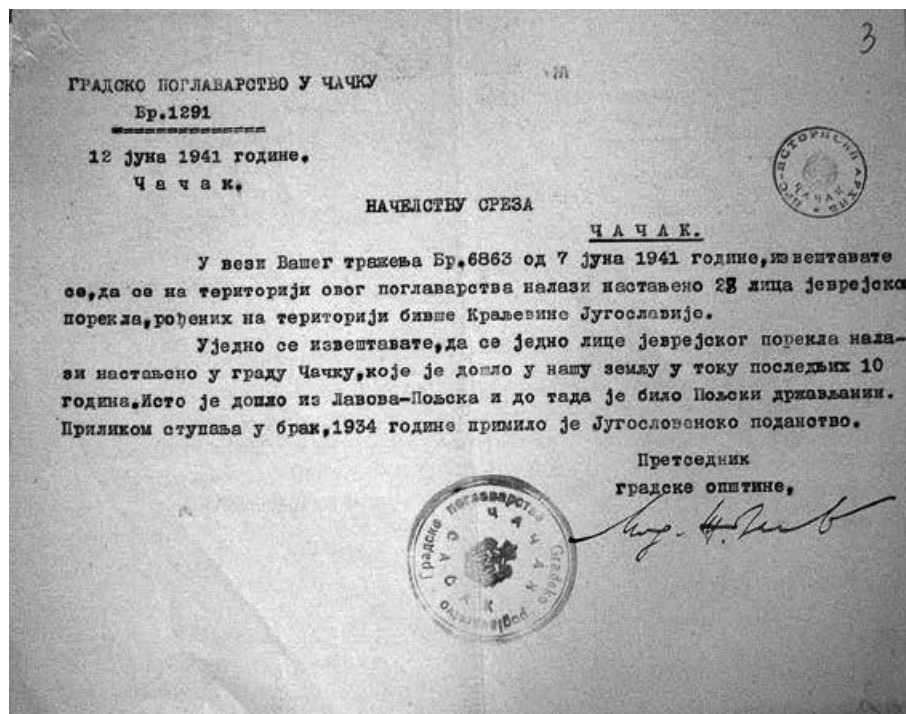
бији, сматрајући да је чак и опасност од ширења комунизма мање лоше решење.²⁴

Слична је ситуација била и у Чачку. Љотићев „ЗБОР” био је пред почетак рата непопуларна и политички маргинална организација, али је током окупације постао подршка немачком окупационом апарату. Током лета 1941. отворено су говорили да је ступио тренутак за стварње зборашке државе о којој су „сањали”. Удео антисемитских стереотипа у њиховим пропагандним порукама на локалном нивоу углавном је везиван за антикомунистичку оријентацију целокупне организације којој су припадали. Ипак, све су то били поступци малобројних група и појединаца у окружењу које је карактерисало изразито антигерманско, а затим и антифашистичко расположење.²⁵

Холокауст

Холокауст или Шоа представља догађај без преседана у модерној историји и директна је последица нацистичке идеологије која је довела до праксе истребљења Јевреја током Другог светског рата. Постоји неколико особености који га издвајају као посебан злочиначки подухват: 1) доминација апстрактне идеолошке мотивације за убиство целе јеврејске заједнице која надилази прагматичне разлоге таквог чина; 2) планирана и успостављена глобална раширеност, у географском смислу, овог опсесивног злочиначког подухвата, јер су нацисти своју идеологију уништења Јевреја намеравали да спроведу у дело на целој земаљској кугли; 3) подухват је био тоталан, јер не само да је требало уништити сваку људску јединку означену као „Јеврејин”, већ је намеравано да се затру сви трагови постојања „јеврејске расе”. Псеудорелигиозна мотивација нациста у циљу уништења целе јеврејске популације, тоталитет идеологије и њено претварање од апстрактног мишљења у планирано масовно убиство, уз истовремено оправдање за започињање рата, основне су карактеристике јединствености Холокауста.²⁶

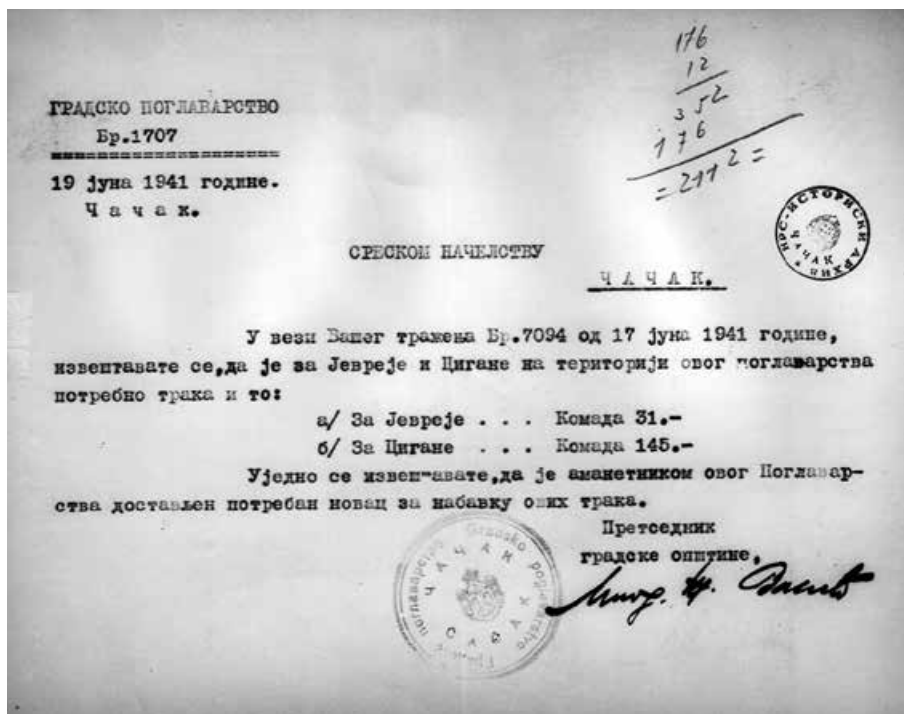
Код нациста је борба против Јевреја добила елементе псеудорелигиозног заноса, апокалиптичне визије у којој се мора уништити „зло” које прети опстанку човечанства. „Јеврејска опасност” је, по виђењу нациста, била универзална, а деловала је помоћу две главне полуге: плутократије и бољшевизма који је оцењиван као опаснији. „Смртна опасност” вребала је од сваког Јеврејина, од малог детета до изнемоглог старца, па је зато будућност човечанства зависила од истребљења целе популације.²⁷

Извештај Градског поглаварства у Чачку о броју Јевреја у граду,
12. јун 1941. године (кат. бр. 173)

Покретање овог злочиначког подухвата требало је да се спроведе кад настану погодни међународни услови, али и околности које би дозволиле идеолошку радикализацију у самој Немачкој и колективно-психолошке предуслове припреме јавности за убијање милиона људи. Тек са почетком рата (1939) такве су околности постепено почеле да се обликују, а посебно после напада на Совјетски Савез (22. јун 1941). Овај поход је већ на нивоу планирања замишљен као најбезобзирнији у сваком погледу. Све је то омогућило нацистима да у јесен 1941. закључе како су створени услови за „коначно решење јеврејског питања“, посебно у светлу брзе наде у пораз СССР-а и депортације Јевреја даље на исток.²⁸

Између септембра и децембра 1941. године нацисти су донели одлуку о потпуном истребљењу Јевреја, спроводећи је у пракси са потпуном истрајношћу све до краја рата. Тако је почео систематски планиран и техничко-научно непрестано усавршаван фабрички организован покољ

Извештај Градског поглаварства у Чачку о броју потребних трака за обележавање
Јевреја и Рома, 19. јун 1941. године (кат. бр. 174)

људских бића. Концентрациони логори претворени у логоре смрти били су најпогоднија места за извођење овог ужасног злочина и оличење идеологизованог нацистичког универзума, „очишћеног” од расно и политички штетних и неподобних људи који су представљали сметњу идеалу германског натчовека.²⁹

Према непотпуним проценама у концентрационим и логорима смрти убијено је око 3,5 милиона Јевреја. Немци и њихови савезници у Европи убили су на масовним стратиштима, брутално и често на најпримитивнији начин, још два милиона Јевреја, а у гетима је од глади скончало још пола милиона. Процењује се да су нацисти убили преко шест милиона Јевреја (6.271.500), две трећине укупне популације у Европи или једну трећину свих Јевреја у свету.³⁰

После немачке окупације Југославије, која је пред рат под притиском нациста почела да уводи антисемитске законе, почиње организовани про-

гон и уништење Јевреја. Бројност јеврејске популације у Југославији пред Други светски рат процењује се између 71.000 и 82.000, а у њу су укључене и избеглице из других земаља. Према досадашњим сазнањима на простору целе Југославије убијено је између 56.000 и 67.000 Јевреја, а до сада је поименице пописано 52.577 страдалих; рат је преживело између 8.000 и 16.000 лица. На простору коју је заузимала усташка Независна држава Хрватска страдало је 29.000-31.000 Јевреја, а процењује се да је на тој територији пред рат живело њих између 34.000 и 40.000. Специфичност „решавања јеврејског питања“ у НДХ састоји се у томе што је то једино подручје у Европи у коме је „домаћа“ власт убила више Јевреја него Немци.³¹

На простору Србије под окупацијом Немаца живело је око 16.600 Јевреја и још 1.200 јеврејских избеглица из средње Европе. Немци су на овом простору убили око 13.600 домаћих Јевреја (81,92%), као и све избеглице. Од 17.800 Јевреја које је рат затекао на немачком окупационом подручју у Србији погинуло је њих око 14.800 (83,14%). И на осталим просторима данашње територије Србије под окупацијом других држава дошло је до масовног уништења Јевреја. У мађарском окупационом подручју (Бачка) убијено је 10.451 (76,9%), у Срему под влашћу усташке НДХ 2.515 (89,82%), у бугарској окупационој зони страдало је 158 (83,6%), а у италијанској на Космету 300 (75%). Укупно је на свим окупационим подручјима у Србији пред Други светски рат било је 34.779 Јевреја, а страдало је њих 28.224 (81,15%).³²

Нацистичка Немачка напала је Југославију као казну због антифашистичких демонстрација 27. марта 1941. године и одбацивања савеза са земљама Тројног пакта. Казна је била усмерена на Србе, али је цео отпор Немачкој доживљаван као завера Јевреја и плутократије. После напада на Совјетски Савез завера Јевреја проширује се и на комунисте, а сви они заједно оптужују се за устанак у окупираној Србији и Југославији на чије чело стају партизани и четници пуковника Михаиловића. Током 1941. јеврејско и српско питање су повезани, а Јевреји, Роми и Срби масовно су стрељани у знак одмазде Немаца због устанка и заједничких дејстава партизана и четника. До краја новембра 1941. истребљена је готово цела мушка популација Јевреја у Србији, а у пролеће 1942. и жене и деца.³³

Прогони и убиства Јевреја били су под потпуном контролом Немаца. У Банату под апсолутном немачком управом, без икаквог удела Срба, већ у августу 1941. поубијани су сви Јевреји. Тако је Банат постао прво подручје у Европи у којем су Јевреји потпуно истребљени. На остатку окупиране Србије домаћа полиција и администрација у служби Немаца, посебно присталице ЗБОР-а Димитрија Љотића, имали су удела у евидентирању и проналажењу Јевреја, а та активност постоји већ од краја априла 1941. године. Удео

440

20

ПРЕТСТОЈНИШТВО ГРАДСКЕ ПОЛИЦИЈЕ
ПРИЈАВНИ ОДЕЉАК

ЧАЧАК

Молба за легитимацију

Г. Финшер Ида
пријављен са отацом у улици Будимској бр. 1
код Докосић Тедике обрађујући се за легитимацију,
дао је следеће податке о себи:
Презиме Финшер
Име Ида
занимање дом. а. и. и. а.
дан, месец и год. рођења 25. маја 1914 год. у Земуну
име оца Иван
поданик хрватски
брачно стање удата
пријављен први пут 19 год. у ул. Косов Венац бр. ...
висина у см. 150 коса снага очи снеже
нос правилан уста правилна брада ...
таткови ... особени знаци ...
раније место становања Сарајево
у Чачку, 26. јануара 1943 год.

Својеручни потпис,
Ида Финшер

Молба за легитимацију Јеврејке Иде Фишер, 26. јануар 1943. године
(кат. бр. 179)

колабораната био је посебно велики у ширењу антисемитске пропаганде и оптуживању Јевреја за устанак партизана и четника, али и оправдању Немаца за мере масовне одмазде. Само затварање и убијање Јевреја било је у потпуној надлежности Немаца.³⁴

Равногорски покрет генерала Михаиловића (ЈВуО) није био антисемитски. Усвајање антисемитске пропаганде карактерисало је равногорске команданте у преговорима са Немцима у циљу борбе против комуниста за које су повремено тврдили да их воде искључиво странци па и Јевреји, али сам Михаиловић је пред крај рата забранио такве иступе. На терену равногорци нису прогонили Јевреје и постоји низ примера да су их скривали. Постоје и супротни примери, а њихови прогони и убиства била су везана за њихово учешће у партизанском покрету. Михаиловићева лабаво повезана четничка организација у својој преовладавајућој струји супротставља се антисемитизму, а стварни однос Дражиних снага према Јеврејима углавном је зависио од локалних команданата.³⁵

Када су у питању партизани постојао је у потпуности позитиван однос према Јеврејима, а многи су и били у њиховим редовима као истакнути руководиоци или обични борци. Велики број Јевреја (око 2.900) придружио се партизанској војсци Југославије, а једна трећина је погинула у борби (720). Доста њих је било на високим функцијама у партизанском покрету.³⁶

Скривање Јевреја значило је смртну опасност за помагаче. Упркос томе у Србији је било доста појединаца спремних да ризикују сопствени и живот своје породице како би спасили Јевреје. До данас је званично регистровано 80 случајева оваквих подухвата, а признање за такве акције добило је 131 лице („Медаља праведника”), највише на просторима бивше Југославије, иако их у Србији није било највише пре 1941. године.³⁷

У Чачку је по наређењу Немаца полиција већ у лето 1941. пописала укупно 30 Јевреја. Касније је у град дошло још неколико Јевреја, други су избегли, тако да прави број није могуће утврдити. Ипак, према до сада познатим подацима, 15 Јевреја изгубило је живот у Другом светском рату, као и још шесторо који су у чачански крај дошли касније. За десеторо Јевреја из Чачка није позната тачна судбина, а десеторо њих је сигурно спасило живот. Када је у питању шире подручје Чачка, заправо данашњи Моравички округ, 30 Јевреја спасило је живот захваљујући помоћи Срба. Медаљу „Праведник међу народима” добило је девет особа, мада је у спасавању учествовало најмање три пута више људи. Они су у највећем броју случајева били обични сељаци, али су у спасавању учествовале и активне присталице партизана, равногораца генерала Михаиловића, па чак и Недићеве квислиншке државне управе у служби Немаца.³⁸

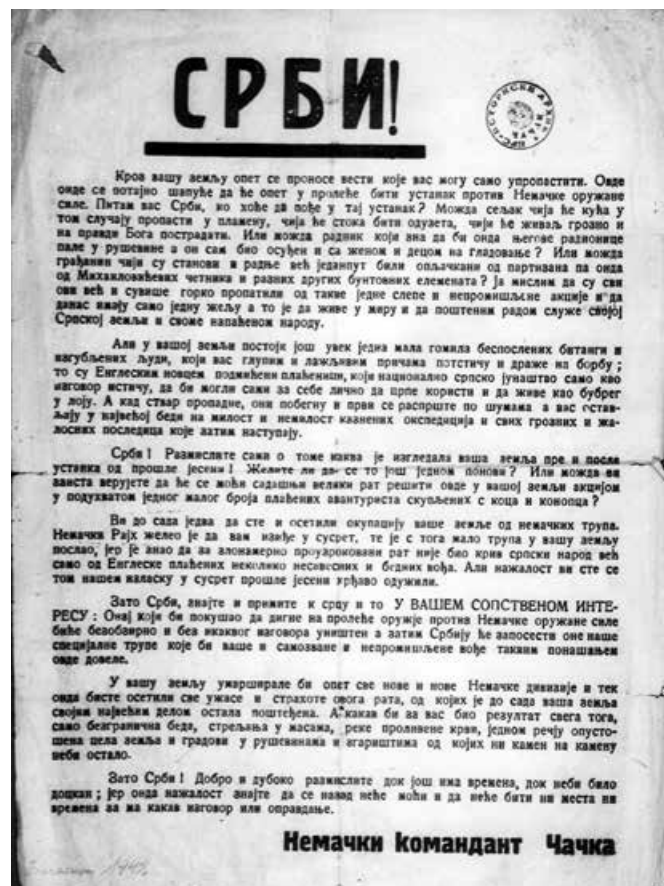
Геноцид

Смрт милиона цивила у Европи директна је последица расистичке политике нациста који су имали намеру да поред Јевреја униште или преселе на одређена места и друге ниже расе, пре свега Роме и Словене. Према броју убијених, зостављаних и насилно пресељених ови догађаји су упоредиви са Холокаустом, али ипак различити по мотивима и размерама, јер Роме и Словене нацисти нису доживљавали као тоталне непријатеље у планетарној завери против „аријеваца”.³⁹

Најтежи облик злочина против човечности дефинисан је појмом геноцид под којим се подразумева ускраћивање права на опстанак целим људским групама и ускраћивање права на живот појединим људским бићима. Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида усвојене у Уједињеним нацијама 1948. године под геноцидом дефинишу свесне намере да се потпуно или делимично уништи као таква нека национална, етничка, расна или религиозна група путем убиства чланова те групе, тешких повреда физичког или менталног интегритета чланова групе, намерног подвргавања таквим животним условима коју могу да доведу физичког уништења те групе, спречавања рађања у њеном оквиру и принудно премештање деце из једне групе у другу.⁴⁰ За разлику од геноцида Холокауст је био преседан у намери да се уништи читав један народ као „непријатељ човечанства”.

Нацисти су и Роме третирали као грађане другог реда, иако нису помињани у расистичким закона доношеним због Јевреја. Нацисти Роме од 1938. године терају у логоре, а са отпочињањем рата депортују из Немачке. Писмено наређење за одвођење Рома у концентрационе логоре донето је 16. децембра 1942, што је само озваничило већ раширену праксу зостављања и убијања. Према непотпуним проценама нацисти су одговорни за смрт до 500.000 Рома у Европи.⁴¹

У темељу нацистичке идеологије налазио се расизам и схватање о „надмоћи” „више расе”, аријеваца, заправо Немаца. У таквој хијерархији народа при самом дну налазили су се и поједини словенски народи (Руси, Пољаци, Срби), којима је требало уништити државност, погубити интелигенцију, протерати са подручја Источне Европе и претворити у робовску радну снагу. Уништавање Јевреја и поробљавање Словена били су део јединственог подухвата „етничке реорганизације” европског простора и представљају континуитет пангерманске политике антиславизма (раширеног како на десници тако и на левици) и освајања Истока који је за нацисте постао „животни простор”. Због планова за германизацију подручја на којима

Немачки плакат „СРБИ“ којим се становништво позива на мир, а герилци у шуми на предају, 1942. година (кат. бр. 169)

живе Словени, окупација на истоку Европе била је суровија него на северу или западу континента. Напад на СССР био је „крсташки рат“ против завере „светског Јеврејина“ оличеног у комунистичкој Русији и истовремено врхунац дугорочних и далекосежних империјалистичких планова Немачке који су имали подлогу у антисемитизму и антиславизму. Према „Општем плану Исток“ донетом 1941. године из Пољске и западних делова Совјетског Савеза планирано је да се протера или расели 31 милион људи који су класификовани као „расно непожељни“. Остатак од 45 милиона људи који су живели на том простору требало је германизовати или убити. Међу њима

је било и пет до шест милиона Јевреја за које је предвиђано „потпуно пресељење”, односно уништење. На тај начин ослободио би се простор за насељавање 10 милиона Немаца.⁴²

Резултати такве политике били су страшни. Пољска је имала шест милиона, а Совјетски Савез чак 27 милиона жртава у Другом светском рату (66% од свих убијених у Европи, односно 45% укупно страдалих људи у свету). Нацисти су на окупираним совјетским територијама директно убили 7,4 милиона обичних мирних грађана. На рад у Немачку насилно су као робове одвели 5,3 милиона људи од којих је 2,2 милиона умрло. На простору СССР-а који су нацисти окупирали спровођено је присилно терање домаћег становништва на рад. Процењује се да је 13,7 милиона људи умрло због исцрпљујућег рада, слабе исхране и нечовечног поступања нациста.⁴³ Политика истребљења спроводила се и кроз убијање, злостављање, немилосрдно поступање према совјетским ратним заробљеницима. Од 5,7 милиона заробљеника њих 3,2 је умрло.⁴⁴

За разлику од Источне Европе Немци нису направили званичан план за преуређење југоистока континента. Међутим, већ 1938. године планирано је разбијање Југославије и свођење Србије на „мало српско језгро”. Према одлуци из 1940. овај предлог дефинитивно је требало да се спроведе или мирним или војним путем. После пуча од 27. марта 1941. године дошло је до провале мржње према Србима које је требало казнити. Хитлер је размишљао о „полонизацији” Србије, а добијао је и сугестије да потпуно уништи Србе. Због прагматичних разлога Србија није потпуно нестала после разбијања и окупације Југославије, али су зато прогон и уништење Срба изван стешњене и окупиране Србије имали пуно Хитлерово разумевање, пре свега на подручју усташке НДХ, где су нацисти такву политику подстрекавали и подржавали. Нацистичка Немачка је у својим ставовима према Србији и Србима имала изразито расистичку мотивацију која је оснажена антисрпским стереотипима из времена Првог светског рата. Иако за Србе није био донет званичан план за депортацију и германизацију, постојеле су утицајне групе које су заговарале исељавање Срба из Београда и са обала Дунава како би се створила држава немачких фолксдојчера. Са отпочињањем устанка у лето 1941. године Немци поново почињу да разматрају радикална решења уз примену репресивних мера према становништву на основу идеолошких и „расних” критеријума (масовна стрељања, исељавања и расељавања, ликвидирање интелигенције, свих незадовољника, Јевреја и Рома). „Коначно решење јеврејског питања” и решавање „српског питања” постали су уско повезани јер су Јевреји са Србима и Ромима масовно стрељани због

ширења устанка. Немци су покренули и снажну пропагандну у којој су недвосмисленим претњама јавност обавештавали да се доводи у питање и сам опстанак српског народа. Нови планови за пресељавање Срба из Србије актуелизовани су крајем 1941. године како би се створила држава немачких фолксдојчера. Постојали су планови да се српски народ делимично или потпуно уништи после немачке победе у рату, након које би уследила нова „сеоба народа”, односно пресељење оних који се не могу уклопити у нови поредак (Чеси, Срби, Пољаци). Као одредиште најчешће је помињан Сибир. После 1941. ови планови постепено губе на актуелности, али до краја рата није било попуштања у Хитлеровим негативним ставовима и искључењу Срба из његовог „новог поретка”.⁴⁵

Испреплетана судбина Срба, Јевреја и Рома на простору Југославије само је једна од карактеристика Холокауста и фашистичке геноцидне политике посебно на подручју усташке у НДХ. Према непотпуним подацима Роми су имали око 27.000 убијених на простору Југославије (31,4% од целе популације). Због непотпуних пописа овај број је свакако већи.⁴⁶ Највише су, ипак, страдали Срби.

Геноцид над Србима био је саставни део идеологије и државне политике усташке НДХ која је доследно спровођена кроз праксу масовног бестијалног убијања и планског одвођења у концентрационе логоре током целог рата. Због одржања конститутивног мита о „братству-јединству”, чворишту културе сећања социјалистичке Југославије, насилно је морала да се одржава „симетрија злочина” између Срба и Хрвата. Зато се деценијама ћутало о великом геноциду над Србима у усташкој НДХ. Постоје различити подаци о страдалима, али оно што је сигурно јесте да је у питању насилна смрт стотина хиљада људи, највише Срба који чине 64% свих жртава са простора НДХ, затим Јевреја, Рома, Хрвата антифашиста и свих осталих политичких непријатеља усташа. Поступци дискриминације, прогона и убијања Срба, Јевреја и Рома имали су и званичну законску основу у спровођењу главног државног циља: стварању велике и етнички „чисте” Хрватске. Политика прогона Срба постојала је и у подручјима које су окупирали Мађари, Бугари и Италијани. На подручју окупиране Србије улогу кажњавања српског становништва имали су фолксдојчери, регуларна немачка војска и полиција, али и полицијски и административни апарат из Краљевине Југославије који се ставио у службу Немаца, као и добровољци из редова профашистичке организације „ЗБОР” Димитрија Љотића.⁴⁷

Према непотпуним подацима по којима у Југославији није био више од 1.014.000 жртава, Срби су имали око 540.000 убијених или 7,2% од укуп-

УПОЗОРЕЊЕ

Увек ће се тако поступати према свим подлим убицама и њиховим рођацима који би покушали напад на живот бугарских војника, као што је био случај у Мијоковцима (код Чачка) са двојицом бугарских војника, који су били убијени 15 ов. м. на најподлији начин.

Ми смо дошли овде да чувамо живот, безбедност и спокојство мирног српског народа.

Бугарски је војник поштен и храбар у вршењу своје дужности. Он је племенит у свом понашању према поштеном и мирном становништву.

Тешко онима, који га неће разумети и који га својом подлошћу изазивају.

Колико је племенит, толико је он и жесток у обрачуну са подлацима.

За сваког палог бугарског војника српски ће народ платити са 50 српских глава.

Бугарски плакат којим се прети стрељањем 50 Срба за једног убијеног бугарског војника, 1943. година (кат. бр. 171)

не популације (Хрвати 207.000 – 5,4%; Муслимани 86.000 – 6,8%).⁴⁸ Према овим прорачунима Срби чине преко 53% убијених у рату, а постоје и процене о преко 58% страдалих. Највише убијених било је у Хрватској (32%), а половина су Срби. Босна и Херцеговина имала је 30% од свих страдалих у Југославији, а 71% чине Срби. Три четвртине свих страдалих Срба у Босни и Херцегови били су цивили међу којима је свака четврта жртва била дете. Од укупног броја српских жртава у Другом светском рату цивили чине преко 70% страдалих. Са простора изван уже Србије потиче 80% свих цивилних

Плакат којим се саопштава погубљење 150 припадника
покрета Драже Михаиловића (кат. бр. 134)

жртва Срба, територије на коме је живео мањи део нашег народа (43,74%).⁴⁹ Постоје и друге пројекције и прорачуни по којима је страдање Срба још веће.

Према досадашњим истраживањима нацистичка Немачка је на најразличитије начине убила око 80.000 становника Србије, половину жртва према непотпуним подацима пописа (1964), односно више од трећине према проценама укупног страдања.⁵⁰ Албанци на Космету убили су око 10.000, Бугари око 20.000, а Мађари око 4.000 Срба. Када су у питању хрватске усташе постоје само процене које говоре о стотинама хиљада на најсвирепији начин усмрћених Срба. Према минималним проценама немачких историчара усташе су у Хрватској и Босни и Херцеговини убиле 320.000 Срба.⁵¹ Страдање је сигурно веће, али се још чекају поузданији пописи и процене. Немачке одмазде у Србији биле су велике, посебно 1941. године (преко 30.000 убијених) по принципу 100 стрељани Срба за једног погинулог немачког војника.⁵² За разлику од Крагујевца (3.000 стрељаних) и Крајева (2.050 стрељаних), Чачак је избегао судбину ова два града. Према

досадашњим сазнањима Немци су крајем 1941. године у Чачку и околини стрељали преко 300 људи.⁵³

Према различитим и непотпуним проценама на простору данашње Републике Србије било је преко 227.000 жртава у току Другог светског рата. Срби, према непотпуним прорачунима, чине око 66% свих жртава са подручја Србије, односно 81% са подручја уже Србије. Пошто пописи никада нису до краја урађени остају процене према којима се укупан број убијених Срба на подручју Србије креће између 200.505 и 211.246 особа, од којих је са простора уже Србије између 148.825 и 156.798 лица.⁵⁴ Према подацима комисије за злочине комунистичке власти до 2015. пописано је преко 56.000 лица на простору целе Србије. То значи да Србија има преко 190.000 пописаних лица која су изгубила живот током Другог светског рата. Сасвим је могуће да ће број жртава бити преко 200.000, а можда и процењених око 227.000 жртава када се попис коначно заврши.

Када је у питању чачански крај, подручје данашњих општина Лучани, Чачак и Горњи Милановац, Немци су одговорни за 52% убиштава од преко 6.700 до сада пописаних жртава. Обични цивили имали су преко 27% од свих страдалих на целом подручју чачанског краја.⁵⁵ Према проценама у чачанском крају је пред Други светски рат живело око 175.000 људи. Национална структура убијених одговарала је саставу становништва пред Други светски рат, јер је у овом подручју живело преко 97% људи који су се изјашњавали као Срби. Јевреја је било мало, а под удар расних закона дошло је и 29 ромских породица.⁵⁶ Према досадашњим сазнањима Роми у Чачку нису убијани као посебна група, већ заједно са Србима у мерама немачке одмазде због акција устаника или припадности партизанском покрету.

Антифашизам

Успон Хитлерове Немаче објединио је либерални капитализам и комунизам у јединствени антифашистички савез, различит по својој идеолошкој основи и несталан у трајању, али ипак посвећен одбрани основних хуманих вредности. Велика популарност Совјетског Савеза и комунизма у годинама пред почетак и током Другог светског рата, као и одбијање критике социјалистичког тоталитарног режима, углавном је долазила услед доследног противљења ове државе фашизму. Чак ни привремени пакт нацистичке Немачке и СССР-а (1939-1941) није пореметио овакав став. Антифашистички савез имао је своју антиципацију у Шпанском грађанском рату (1936-1939), али је све до уласка СССР-а у рат 1941. отпор био парцијалан.

Група бораца Трнавског партизанског батаљона на Лозничком брду,
октобар 1941. године (кат. бр. 182)

Сама логика антифашизма била је окренута према левици, али не у потпуности, јер се и сам Совјетски Савез у критичним тренуцима одбране од Немачке окренуо великоруском патриотизму, па и православљу. Званичан назив Другог светског рата у СССР-у, као и у данашњој Руској федерацији, гласи Велики отаџбински рат.⁵⁷

Постоји више верзија антифашизма, јер облик и садржај отпора фашизму либералних капиталистичких западних демократија (линија мањег отпора и минимизације жртава) није истоветан са одбрамбеним отаџбинским антифашизмом СССР-а. Упоредо постоји и комунистички идеолошки антифашизам, општији левичарски антифашизам у чијој је позадини критика његових капиталистичких друштвено-економских изворишта, као и идејно шаролики савремени антифашизам у чијем је средишту критика Холокауста као расистичког индустријског уништавања људи.⁵⁸

Иако су комунисти и левичари имали најистакнутију улогу у борби против фашизма коју су карактерисали активизам, отпор и страдање, ан-

Поручник Јован Бојовић улази у ослобођени Чачак,
1. октобар 1941. године (кат. бр. 183)

тифашизам је био шири покрет. Међутим, из перспективе левице, пасивни отпор фашизму није прихватљив, а настављачи ове традиције инсистирају да је једино активно супротстављање основни критеријум за одређивање да ли је неки покрет био антифашистички или није.⁵⁹ Треба имати у виду да је идеолошка подела међуратне епохе у Европи била сложенија (рашчлањена на супротстављени либерализам, комунизам и фашизам) и да је ова подела условила моделе понашања током окупације.⁶⁰

Заправо само је привремени и самоодбрамбени савез либералног капитализма и комунизма током Другог светског рата спасао демократију, уз неоспорну чињеницу да је војна победа у суштини добијена заслугом Црвене армије. Без совјетске победе западни свет би највероватније изгледао као скуп различитих варијација на фашистичке и ауторитативне мотиве, никако на либерално-парламентарне.⁶¹ Допринос Совјетског Савеза победи над фашизмом био је одлучујући, јер је од укупно 13,6 милиона убијених и заробљених немачких војника у Другом светском рату чак 10 милиона изгубљено на Источном фронту.⁶²

Јелички четнички одред у ослобођеном Чачку,
1. октобар 1941. године (кат. бр. 185)

Када је у питању Југославија, а у оквиру ње Србија, антифашизам је и пре почетка рата постојао као политичко и идеолошко опредељење у оквиру грађанских странака и организација, а демонстрације и пуч од 27. марта 1941. године представљају кључни догађај и јавно противљење политици фашизма и нацизма у Европи. Током рата српске грађанске антифашистичке снаге везале су се за југословенски оријентисан Равногорски покрет генерала Михаиловића и политику која је више била за пасивни него активни отпор окупатору док се слом нацизма не одигра на великим фронтовима. Идеологија овог покрета темељила се на залагању за парламентарну монархију, либерализам, заштиту, па и превагу српских националних интереса унутар Југославије, што им је смањивало мобилизациони потенцијал код несрпских народа. Инсистирање на традиционализму није привлачило омладину која је већ била захваћена модернизацијом. Истовремено, равногорци су били и активни антикомунистички покрет који је у више наврата ступао у дуже или краће периоде колаборације са окупатором правдајући такав став бригом за егзистенцијални опстанак српског народа и потребом очувања парламентарне монархије коју су комунисти покушавали да сруше.⁶³

Политички комесар Ратко Митровић говори на тргу у Чачку,
16. октобар 1941. године (кат. бр. 184)

Комунисти су имали доследан антифашистички став током Другог светског рата, залагали су се за обнову Југославије и активно борили против окупатора и бројних колаборациониста, али и равногораца као носилаца капиталистичког система и ослонаца српског национализма. Комунисти су четнике означили као главне противнике и пре почетка грађанског рата, а класни радикализам и отворена превентивна убиства стварних и потенцијалних идеолошких и политичких противника у условима окупације несумњиво су утицали на антикомунистички став равногораца који је једним делом код официјерског кора био уобличен и пре рата. Вођство партизанског покрета образовано је у совјетским академијама за герилце, дуго су се јавно залагали за рушење Југославије, имали су искуство у Шпанском грађанском рату, а већ 1940. године добили су инструкције из Москве да се спремају за рат са Немачком када она нападне СССР. После слома Југославије пропагирали су њену обнову, а српски народ су означили као најважнији ослонац у борби за ослобођење, посебно истичући његов висок морал током Априлског рата. У исто време, комунисти су током рата спроводили социјалну револуцију, политику националног помирења уз занемаривање многих легитимних интереса српског народа, покретање класних обрачуна

Пушкомитраљесци Друге пролетерске бригаде код Пријепоља,
јануар 1944. године (кат. бр. 189)

са буржоазијом и нису се обазирали на многобројне жртве услед репресалија окупатора.⁶⁴

Окупација, распарчавање Југославије и геноцид над српским народом условили су да се спонтано створи устанички покрет (посебно на простору усташке НДХ), чија је почетна позиција била борба за биолошки опстанак, док је идеологија била у другом плану. Због немачких ставова према Русима и Србима, одлучна борба против Немаца у Другом светском рату имала је за ове народе егзистенцијални карактер. Срби су представљали потпуну већину у партизанском покрету до 1943. године, док су равногорци били само по називу југословенски покрет, а по суштини српски. Када је у питању мотивација за устанак, код партизанског покрета веома важна компонента била је и борба за словенство, Русију, па и православље, уз традиционално ослободилачко наслеђе српског народа које је имало и антигермански карактер. Важно је било скинути „буржоаско рухо” са српске ослободилачке традиције и усмерити је ка потребама друштвеног превата, у чему се и успело. Комунистичка револуција, југословенство и братство-јединство представљају категорије које су створене кроз рат, да би тек после 1945. биле успостављене као владајуће и доминантне вредности социјалис-

Авијатичари војске САД са припадницима ЈВуО у Драчаеву,
лето 1944. године (кат. бр. 190)

тичке Југославије. Истовремено, Јосип Броз Тито је уклапан у традицију српских ослободилачких ратова.⁶⁵

Партизани су, захваљујући утицају СССР-а и компромиса западних савезника (Велика Британија и САД), али и својој снази, војним акцијама, подршци коју им је дао српски народ, а од 1943. године и значајан део Хрвата и Муслимана, изашли као победници у грађанском рату са равногорцима. Победа партизана имала је и позитивну улогу превазилажења провинцијализама, националних разрачунавања, као и делимичне модернизације друштва и дозиране космополитизације. Победи је допринело и инсистирање на југословенству и социјалним променама по узору на комунисте у СССР-у, али и значајна подршка западних савезника од краја 1943. године. Партизани су, захваљујући споразумима са Краљевском владом у избеглиштву, 1944. године признати као једини легитимни војни антифашистички покрет у Југославији. Стратегија компромиса и уважавање интереса СССР-а довела је до одбацивања генерала Михаиловића, што је условило да је краљ Петар II Карађорђевић 12. септембра 1944. наредио равногорцима да се ставе под команду партизана који су формално признали прелазну краљевску владу и привремено одустали од директне и отворене промене власти током рата. Србија је од јесени 1944. до маја 1945. године мобилисала 300.000 бораца у партизанске јединице које постају

Команданти совјетских и партизанских јединица које су учествовале у борбама за ослобођење Чачка 1944. године (кат. бр. 193)

права војска (НОВЈ - Народноослободилачка војска Југославије, односно Југословенска армија - ЈА), што је била одлучујућа снага која је ослободила Југославију. Крајем 1944. године НОВЈ је имала укупно 600.000 бораца, а ту бројност је према проценама странаца задржала и после завршетка рата. Значајан број мобилисаних војника били су дојучерашњи равногорци. Краткотрајни споразуми и сарадња четника са Црвеном армијом нису потрајали због противљења партизана, а сам генерал Михаиловић се са значајним бројем војника повукао у Босну са америчком војном мисијом у нади да ће Југославија бити у војно-политичкој орбити западних савезника (попут Грчке, где су монархисти уз велику помоћ Велике Британије и САД победили комунисте у грађанском рату 1945-1949. године). Када је у питању Југославије то се није догодило, а генерал Михаиловић је на крају рата остао на губитничкој страни, осуђен због пасивности и колаборације и одбачен због поделе интересних сфера великих сила на Балкану.⁶⁶

Срби су у Другом светском рату били на победничкој страни, масовно укључени у народноослободилачки покрет Југославије под контролом комуниста. Допринос Срба како у устанку 1941. године, за време из-

растања и међународног признања партизанског покрета (1942-1943), као и у борбама за коначно ослобођење Југославије (1944-1945), био је пресудан (повремено потпуно доминантан), јер су ослободилачки мотиви борбе против нацизма превагнули у односу на идеолошки сукоб између равногораца (либерализма) и партизана (комунизма). Ипак, и поред свега тога српски народ је деценијама носио хипотеку центра „реакционарних националистичких снага.”⁶⁷

Партизански покрет био је антифашистички и победнички, уклапао се у српску национално-ослободилачку традицију, а сами Срби били су током целог рата већина у њему. Ипак, требало би нагласити да је ослобођење Србије и Југославије изведено и уз огромну помоћ Црвене армије, као и уз значајно учешће Бугарске армије која је 9. септембра 1944. године прешла на страну антифашистичке коалиције. Црвена армија је само у Београдској операцији у јесен 1944. године употребила преко 300.000 својих војника, док су партизани тада имали три до четири пута мање својих снага укључених у ову велику битку, а приликом продора у Србију десет пута мање. Црвена армија је за време ратних операција у Југославији изгубила скоро 30.000 војника (осам хиљада је убијено). Због сукоба са СССР-ом допринос Црвене армије деценијама је прећуткиван, заобилажен и минимизиран.⁶⁸

Према непотпуним подацима, са простора уже Србије је током Другог светског рата у НОВЈ страдало 39.437 особа, Војводине 11.115, Косова и Метохије 2.687 (укупно 53.239). Југославија је имала око 180.000 страдалих партизана током рата. Међу погинулим припадницима НОВЈ са простора уже Србије 97,04% чине Срби. Припадници НОВЈ из уже Србије највеће страдање имали су у завршне две године рата (1944 - 11.352; 1945 - 19.051, односно 83,15% у односу на цео Други светски рат). Међу њима је 85% имало је између 17 и 25 година. На простору Хрватске Срби у партизанима чинили су највећи број страдалих у прве две, а Хрвати у последње две године рата (65,05%). На простору Босне и Херцеговине Срби партизани чинили су највећи број погинулих током целог рата, с тим да се у последње две године повећава и број страдалих Хрвата и Муслимана, али они и даље мање гину од Срба.⁶⁹

Када је у питању чачански крај (општине Лучани, Чачак и Горњи Милановац), партизани, симпатизери партизана и КНОЈ имали су скоро 2.800 жртава током Другог светског рата, при чему је највећи број погинуо од јесени 1944. године (1.800 – 64%). У односу на све жртве чачанског краја партизани имају 42% страдалих, а погинули у завршним борбама за ослобођење земље скоро 27%. Четници генерала Михаиловића губитке у бор-

би са Немцима имали су 1941. и 1944. године, а значајан број талаца стрељан је или на други начин убијен у логорима због припадности равногорској организацији (преко 300 особа).⁷⁰ Велики број људи претрпео је тортуру. Само је у логору Бањица у Београду са подручја данашње општине Чачак било утамничено 873 људи.⁷¹

Сећање

Саставни део човековог живота представља сећање, али и заборав. Није само у питању биолошки, већ и друштвени процес. Ширење електронских медија у савременом друштву наизглед повећава нашу способност памћења на потпуно нови начин. Али управо ти процеси омогућавају да прошлост постаје предмет убрзане прераде, преобликовања и коментаришања. У исто време, на личном плану наше сећање нестаје услед биолошких разлога, јер памћење припада заједници, оно настаје у времену и пролази с њим, тачније са људима као његовим носиоцима. Када умру они који памте, колективно сећање уступа место неком новом памћењу. Сведоци смо нестатка целе једне генерације сведока која памти најтеже злочине и катастрофе из периода Другог светског рата. Четрдесет година маркира праг заборава у колективном памћењу, а сва истраживања говоре да жива сећања не допиру дуже од 80 година. Оно што је данас живо сећање сутра ће бити доступно још само посредством медија. Памћење заправо живи и одржава се кроз комуникацију. Уколико се она прекине, односно нестане, или ако се промени оквир односа у комуникационој стварности, заборав се јавља као нужна последица. Људи се сећају само онога о чему причају и што могу да локализују у оквир колективног памћења.⁷²

Истовремено, овоме би требало додати и то да чињенице прошлости нису исто што и сећање, јер се тумачења прошлости мењају. У зависности од тога чега се сећамо прилично поуздано исказујемо и наше приоритетне политичке вредности. Организовано друштвено памћење није просто складиштење искустава из прошлости, већ стварање селективних садржаја у смисаони поредак, успостављање склада у прихватању и тумачењу света. Одређени садржаји се чувају, други заборављају, при чему су критеријуми лични, породични, национални, политички, идеолошки и многи други. Владајуће групе настоје да се заборави оно што је за њих некорисно. Интереси увек уређују однос јавног памћења и заборава, као и начин коришћења запамћених садржаја. У исто време, идеологије представљају селективно памћење као аутентично и неискривљено, јер организовано колективно

Изглед споменика погинулим војницима Црвена армије
на брду Љубићу, 1945. година (кат. бр. 206)

памћење конструише и идентитете. Актери сећања и његове реконструкције могу бити државни ауторитет, систем образовања, масовни медији, партије, црква, али и породица, круг пријатеља, као и неформалне групе.⁷³

Сећање на Други светски рат био је саставни део званичне репрезентативне културе социјалистичке Југославије. Комеморативне свечаности, споменици, називи градова, улица, тргова, школа, установа и предузећа имали су за циљ да обликују посебан однос према Другоме светском рату као догађају коначног сједињавања југословенских народа. Људска

Јосип Броз Тито и Леонид Брежњев у Горњем Милановцу приликом свечаног сахрањивања тела војника Црвене армије на Брду мира, 1962. година (кат. бр. 209)

патња и страдање имали су средишњу улогу у овом процесу. Ретко повезујуће заједничко сећање у социјалистичкој Југославији био је мит партизанског ослободилачког рата повезан са култом Тита, као и наглашене идеолошко-политичке и колективно-емоционалне функције унутар званичне репрезентативне културе сећања. Међутим, морамо нагласити да људи нису беспоговорно прихватили наметану меморијску матрицу, већ су настојали да изграде сопствену културу сећања.⁷⁴

После слома комунизма (1989) култура сећања почела је радикално да се мења у целој Европи. Успон деснице, повлачење левице и некритичко успостављање капитализма и либералног друштвеног уређења у бившим комунистичким земљама, условили су занемаривање дотадашње вредности антифашизма. Потпуно измењене прилике у садашњости почеле су да отварају наду за конструисање нове будућности, а такав подухват увек тражи и „нову” прошлост. Треба нагласити да прошлост не чине догађаји сами по себи, него свест о некадашњим дешавањима снабдевена актуелним

Јосип Броз Тито и Леонид Брежњев у Горњем Милановцу приликом свечаног сахрањивања тела војника Црвене армије на Брду мира, 1962. година (кат. бр. 210)

смислом. Услед измењених идејно-политичких премиса после слома комунизма анти тоталитаризам (као критика фашизма и комунизма) потиснуо је антикапитализам, антифашизам је национализован уз занемаривање његове универзалне основе, а анти-антисоцијализам је ишчезао. Антифашизам комуниста почео је да се негира и одбацује као увод у потпуни тоталитарни поредак, укључујући све оно што је у овом покрету било рационално, прогресивно, европско и просветитељско. Критика антифашизма настала је и као реакција на преидеологизовану функцију антифашизма у социјализму и на белине социјалистичке историографије, јер је комунистички антифашизам имао важну улогу у спречавању сваке критике социјализма. Истовремено, то је била и реакција на вишедеценијско избацивање из званичне културе сећања губитничке стране из времена Другог светског рата.⁷⁵

Ослободилачка и антифашистичка улога партизана у Југославији и Србији релативизована је и због идеолошких и класних обрачуна који су обележили њихов долазак на власт и насилно одржавање вишедеценијског тоталитарног поретка који је занемаривао људска права и личне слободе, мада је пружао прилику за еманципацију жена и свих слојева друштва. Однос према фашизму релативизовао се и због дуготрајног поистовећивања

Откривање споменика погинулим партизанима на брду Љубићу,
1976. година (кат. бр. 207)

свих противника комунизма са сарадницима нацистичких и фашистичких окупатора.⁷⁶

Званично партизанско сећање на Други светски рат снажно је обликовало Чачак. Од укупно 183 спомен-обележја у општини Чачак која су подигнута до 1994. године, чак 155 (84,7%) посвећено је комунистичком и партизанском покрету. Половина улица и данас носи имена везана за партизански покрет. Сва ова обележја пре свега славе сећања на ослободилачку борбу и револуцију (већином су то жртве страдале у грађанском рату). На локалном нивоу званично сећање на борбу против фашизма стапало се са борбом против равногораца, а нацистичка Немачка није довољно акцен-тована као главни непријатељ.⁷⁷

Масовно отварање музеја у Србији после Другог светског рата, прикупљање предмета, формирање збирки и отварање сталних поставки било је у функцији пропагандне активности нове власти. Музеји су осмишљени као својеврсне школе за масовно васпитање народа. Исту судбину имао је и Народни музеј у Чачку чија је стална поставка све до 1996. године доминантно приказвала народноослободилачку борбу 1941-1945. године под вођством Комунистичке партије Југославије.⁷⁸ Био је то део званичне

Изглед споменика („Вечна ватра”) погинулим партизанима у Лазовића парку
(данас „Спомен парк”), 1976. година (кат. бр. 208)

државне и партијске пропаганде чија је измена утицала и на промену изложбене делатности музеја у Србији, укључујући и сталне поставке. Живот збирки фотографија, карти, оружја и војне опреме, застави и реалија везаних за Други светски рат преместио се у музејске депое у коме су провеле две деценије.

Предмети који се излажу немају задатак истицања особине реткости или непоновљивости. Тотални рат, индустрија наоружања и фабричко уништавање људских бића створили су потребу за масовном серијском производњом механичких направа за убијање. Наоружање се излаже у контексту теме везане за страдања и антифашистичку борбу. Али само оружје представља непрестано фабрички усавршаван алат за убијање људи којима је већ унапред расистичком идеологијом укинута право на живот достојан човека, па и само постојање. Заправо, прави симбол Другог светског рата, антифашистичке борбе и читаве изложбе представља логорашко одело из нацистичких концентрационих логора, као одећа милиона заробљеника осуђених на ропски рад и насилну смрт.

То је управо и најснажнија порука читаве изложбе. Презентовањем предмета, фотографија, карти и цртежа преноси се емотивно-психолошка

порука посебне врсте у настојању да се створи заједнички простор искуства, идентитета и оријентације. Модеран музеј није само простор за презентовање предмета, идеја и симбола. Он је и установа од које се очекује да покрене важна питања везана за културу сећања, идентитет, основне вредности на којима почива друштво у којем се живи.

Прикупљене музеалије саме по себи имају посебну симболику, поседују вишеслојан скуп информација, али тек заједно, као збирка, односно изложба, добијају нову и другачију вредност, преносећи поруке у будућност за нова читања и тумачења. Из тих разлога овај каталог није само инвентар преосталих предмета из Другог светског рата, већ је и посебан облик комуникације која у наше сећање делимично враћа ужас свих људских патњи, огромних страдања људи и пожртвоване борбе за очување основних хуманих вредности, што и јесте суштина антифашизма. На тај начин обнавља се заборављена култура сећања везана за антифашистичку борбу, све њене фазе и ширину која је обухватала (како левицу, тако и грађанске демократске снаге у Србији и Југославији). На тај начин презентовани предмети добијају посебну афирмативну улогу, животну снагу и нова значења у измењеном контексту наше свакодневице. Стварност у којој живимо постала је убрзана и променљива, свет децентриран, вредносни системи фрагментарни, као и идентитет и поимање времена и простора. Ово својеврсно „вртложно” време „гута” знања и информације, мисли и осећаје, чинећи од свакодневног живота „хистеричну серију пренасељених тренутака”. На тај начин укида се и само време и оно што га карактерише, а то су трајање и сећање. Самим тим јавља се и потреба за што чвршћим одређењем и усидравањем личности у одређени колективни идентитет који у Србији и целој Европи несумњиво почива и на антифашистичкој борби.

Приређена изложба као посебна и потпуно нова целина, збир до сада изолованих и неповезаних збирки, омогућава спознају прошлости и обликовање наше свести о историји Другог светског рата и значају победе на фашизмом, са новим приступом и квалитетом, у промењеном контексту читања раније већ формираних колекција предмета. На тај начин, у активном облику, подстиче се развијање свести о важности материјалног наслеђа, посебног и деликатаног сензибилитета неопходног за вредновање музеалија, чиме се потврђује сазнање да нас за прошлост не вежу само митови и успомене. Посебан, а делимично и јединствен материјал који се презентује у овом каталогу, сасвим легитимно, спонтано и са посебном уверљивошћу омогућава процес идентификације, природне човекове потребе за оријентацију у разноликом свету у коме живи, као потребан, незаобилазан

и саставни део афирмације његове личности. Јасно је да ће у будућности нови сензибилитет, људи, контекст и околности истраживања баштине донети нека нова значења и симболику презентованим предметима.

Сећање на Други светски рат и антифашизам поред основних цивилизацијских одредишта, универзалних вредности и идентитетских питања, у музеолошком смислу наслања се на питање баштине. Појам наслеђа има значење трезора запамћених материјалних и нематеријалних носилаца вредности и норми које нису увек у сагласју са савременим жељама или приликама. Наслеђе у савременом животу јесте сложени феномен који окупља различите, понекад и супротстављене пориве. Баштину можемо доживљавати као утемељење, али и као терет, као оправдање, али и као оријентацију. Садејство наслеђа и свакодневног живота може се сагледати кроз неколико нивоа: идентитетски (наслеђе као утемељење), антагонистички (наслеђе као терет), опортунистички (наслеђе као оправдање) и хуманистички (наслеђе као оријентација).⁷⁹ Управо наслеђе као идентитетска и хуманистичка вредност представља оквир изложбе посвећене седамдесетогодишњици победе над фашизмом.

- ¹ Milan D. Ristović, *Nemački „Novi poredak” i jugoistočna Evropa : 1940/41-1944/45. : planovi o budućnosti i praksa* (Beograd : Vojnoizdavački i novinski centar, 1991), str. 23-24, 47, 76, 88.
- ² Piter Kalvokorezi i Gaj Vint, *Totalni rat* (Beograd : Rad, 1987), str. 440.
- ³ Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi : francuska akcija, italijanski fašizam, nacionalsocijalizam* (Beograd : Prosveta, 1990), str. 39-62; Cvetan Todorov, *Mi i drugi : francuska misao o ljudskoj raznolikosti* (Beograd : Biblioteka XX vek, posebna izdanja, 1994), str. 97-254; Милорад Екмечић, „Фашизам и религија”, у: *Друштво светског рата – 50 година касније, том II*, ур. Владо Стругар (Подгорица : Црногорска академија наука и уметности : Српска академија наука и уметности, 1997), стр. 39-50; Исти, *Огледа из историје* (Beograd: Службени лист СРЈ, 1999), стр. 265-272; Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema : istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-1991* (Beograd : Dereta, 2002), str. 113-114; Džordž L. Mos, *Istorija rasizma u Evropi* (Beograd : Službeni glasnik, 2005), str. 21-182.
- ⁴ Погледајте публикације: Fransoa Fire, *Prošlost jedne iluzije : komunizam u dvadesetom veku* (Beograd : Paideia, 1997); Alen Bezanson, *Zla kob stoljeća : o komunizmu, nacizmu i jedinstvenosti Šoe* (Čačak : Beograd : Gradac, 1999); Алан де Беноа, *Комунизам и нацизам : 25 огледа о тоталитаризму у XX веку : (1917-1989)* (Beograd : Центар за изучавање Традиције „Украјина”, 2007).
- ⁵ Piter Kalvokorezi, Gaj Vint, *n. d.*, str. 447-448, 455; Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema : istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-1991*, str. 13, 113-114, 125-126, 136-137.
- ⁶ Trajan Stojanović, *Balkanski svetovi : prva i poslednja Evropa* (Beograd : Equilibrium, 1997), str. 119-120, 365; Antoni Gidens, *Posledice Modernosti* (Beograd : „Filip Višnjić”, 1998), str. 63-65, 165-166.
- ⁷ Majkl Volzer, „Други светски рат: зашто је овај рат био другачији?”, *Theoria*, 2 (1992), str. 113-125; Исти, *Прavedни и неpravedни ратови : морални аргумент са историјским примерима* (Beograd : Службени гласник, 2010), str. 189-193; Nada Sekulić, „Fullerova teorija rata i promene u konceptima vođenja rata u drugoj polovini XX veka”, *Sociologija* 2 (Beograd, 2011), str. 129-148.
- ⁸ Bogdana Koljević, *Biopolitika i politički subjektivitet* (Beograd : Службени гласник, 2010), str. 37, 53-54.
- ⁹ Gerhard L. Weinberg, *A world at arms : a global history of World War II* (Cambridge : Cambridge University Press, 1994), p. 912-913; Никола Живковић, „Допринос Југославије борби против сила осовине у Другом светском рату, са посебним освртом на људске жртве и материјалну штету”, у: *Друштво светског рата – 50 година касније*, том II, ур. Владо Стругар (Подгорица : Црногорска академија наука и уметности : Српска академија наука и уметности, 1997), стр. 291-301; Norman DeJvis, *Evropa : jedna istorija* (Novi Sad : Vega media, 2005), str. 1328; Андреј Митровић, *Фашизам и нацизам* (Beograd : Удружење за друштвену историју : Чигоја штампа, 2009), стр. 6-9; Mark Mazover, *Mračni kontinent : Evropa u dvadesetom veku* (Beograd : Arhipelag, 2011), str. 240.
- ¹⁰ Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema : Istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-1991*, str. 39-40, 43-44.
- ¹¹ Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu* (Zagreb : Jugoslavensko viktimološko društvo, 1989), str. 60-74; Bogoljub Kočović, *Sahrana jednog mita : žrtve Drugog svetskog rata u Jugoslaviji* (Beograd : Otkrovenje, 2005), str. 111; Драган Цветковић, „Попис ‘Жртве рата 1941-1945’ из 1964. године као основа за изучавање страдања становништва Југославије (неки показатељи страдања српског становништва)”, у: *Геноцид у 20. веку на просторима југословенских земаља*, ур. Јован Мирковић (Beograd : Музеј жртава геноцида : Институт за новију историју Србије), стр. 77-84.
- ¹² Ружа Петровић, „Ратни губици Србије у II светском рату”, у: *Геноцид над Србима у II светском рату : Међународни научни скупи Одбора Српске академије наука и уметности за сакупљање трага о геноциду јеретичког српског народа и других народа Југославије у XX веку, одржан од 23. до 25. октобра 1991. године*, ур. Радован Самарџић (Beograd : Музеј жртава геноцида : Српска књижевна задруга, 1995), стр. 341-359; Животије Ђорђевић, „Губици становништва Југославије у II светском рату”, у: *Геноцид над Србима у II светском рату : Међународни научни скупи Одбора Српске академије наука*

и уметносној за сакуљање траге о јеноциду против српског народа и других народа Југославије у XX веку, одржан од 23. до 25. октобра 1991. године, ур. Радован Самарџић (Београд : Музеј жртва геноцида : Српска књижевна задруга, 1995), стр. 615-639.

- ¹³ Драган Цветковић, „Попис 'Жртве рата 1941-1945' из 1964. године као основа за изучавање страдања становништва Југославије (неки показатељи страдања српског становништва)“, стр. 77-84.
- ¹⁴ Момчило Митровић, *Друштвено-економске промене и организација управљања привредом у Србији 1944-52 године* (Пожаревац : Центар за културу, Едиција Браничево ; Београд : Институт за историју радничког покрета Србије, 1988), стр. 36.
- ¹⁵ Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006), str. 239; Наташа Милићевић, *Југословенска власт и српско грађанство 1944-1950* (Београд : Институт за новију историју Србије, 2009), стр. 285-286.
- ¹⁶ Bogoljub Kočović, *n. d.*, стр. 61-75.
- ¹⁷ Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Запамњена прошлост : историја равнојораца чачанског краја. књ. 3. Ајонија и слом : рајне 1944. и 1945. године* (Чачак : Међуопштински историјски архив ; Краљево : Народни музеј, 2004), стр. 219-239, 329-462; Исти, „Други светски рат у чачанском крају - супротстављена тумачења“, *Зборник радова Народног музеја XXXV* (Чачак, 2005), стр. 199-247.
- ¹⁸ Wilhelm Reich, *Masovna psihologija fašizma* (Beograd : Mladost, 1981), str. 47-72, 86-89; Ernst Nolte, *n. d.*, стр. 429-454; Todor Kuljić, „Fašizam“, u: *Sociološki rečnik*, pr. Aljoša Mimica, Marija Bogdanović (Beograd : Zavod za udžbenike, 2007), str. 141-142; Андреј Митровић, *Фашизам и нацизам*, стр. 49, 66, 71-72, 83-84, 86, 89; Волфанг Шидер, „Појам 'Фашизам'“, *Историја : лексикон појмова*, прир. Рихард ван Дилмен (Београд : Clío, 2010), стр. 191-212.
- ¹⁹ Todor Kuljić, „Fenomenološko-istoristička teorija o fašizmu Ernsta Noltea“, u: Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi : francuska akcija, italijanski fašizam, nacionalsocijalizam* (Beograd : Prosveta, 1990), str. 459-474; Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema : istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-1991*, str. 107-108; Тодор Куљић, „Превладавање прошлости - идејна страна“, *Годишњак за друштвену историју* 2-3 (Београд, 2000), стр. 251-280; Волфанг Шидер, *n. g.*, стр. 191-212.
- ²⁰ Јово Бакић, „Фашизам у Југославији 1918-1941.“, *Нова српска политичка мисао* 1-4 (Београд, 2004), стр. 21-42.
- ²¹ Ђорђе Станковић, Љубодраг Димић, *Историографија под надзором. Прилози историји историографије I* (Београд : Службени лист СРЈ, 1996), стр. 282-299; Коста Николић, *Прошлост без историје : полемике у југословенској историографији 1961-1991 : главни појмови* (Београд : Институт за савремену историју, 2003), стр. 418.
- ²² Тодор Куљић, „Фашизам и истраживање фашизма у Југославији“, *Марксистичка мисао* 3/86 (Београд, 1986), стр. 3-18; Бранко Петрановић, „Фашизам у Југославији - историографски спорови“, *Марксистичка мисао* 3/86 (Београд, 1986), стр. 19-31; Исти, *Историографске конјерверзе* (Београд : Службени лист СРЈ), стр. 137-151; Ivana Dobrivojević, *Državna represija u doba diktature kralja Aleksandra : 1929-1935* (Beograd : Institut za savremenu istoriju, 2006), str. 16-43, 256-280.
- ²³ Тодор Куљић, „Фашизам и истраживање фашизма у Југославији“, стр. 12-13; Александар Стојановић, „Екстремна српска међуратна десница - идеолошка основа српских колаборациониста 1941-1945“, у: *Историјска ширнина : истраживања младих сарадника Института за новију историју Србије*, ур. Зоран Јањетовић (Београд : Институт за новију историју Србије, 2013), стр. 111-133; Christian Kurzydowski, „The early ideological influences of Dimitrije Ljotić: the makings of a fascist and traitor?“, у: *Срби и рај у Југославији 1941. године : зборник радова*, ур. Драган Алексић (Београд : Институт за новију историју Србије, 2014), стр. 33-56.

- ²⁴ Milan D. Ristović, *Nemački „Novi poredak” i jugoistočna Evropa : 1940/41-1944/45. : planovi o budućnosti i praksa*, str. 88; Branko Petranović, *Srbija u drugom svetskom ratu : 1939-1945* (Beograd : Vojnoizdavački i novinski centar, 1992), str. 635; Милан Кољанин, *Јевреји и антијеврејство у Краљевини Југославији 1918-1941*, стр. 225-394; Dragan Aleksić, „Robert Kronholz – jedan pogled na pitanje kvislinga”, *Istorija 20. veka 2* (Beograd, 2007), str. 153-163; Драган Алексић, „Србија под немачком окупацијом у Другом светском рату : особености окупационе управе”, у: *Ослобођење Београда 1944*, ур. Александар Животић (Београд : Институт за новију историју Србије, 2010), стр. 52-72; Љубинка Шкодрић, „Однос немачког окупатора према домаћим сарадницима у Србији 1941-1944”, у: *Ослобођење Београда 1944*, ур. Александар Животић (Београд : Институт за новију историју Србије, 2010), стр. 82-93.
- ²⁵ Горан Давидовић, „Југословенски народни покрет ’ЗБОР’ у чачанском крају 1935-1945. године”, *Зборник радова Народни музеј ХХХ* (Чачак, 2000), стр. 145-192; „Документа ЈНП ’ЗБОР’ у Чачку од априла до августа 1941.”, прир. Горан Давидовић, *Изворник 18* (Чачак, 2002), стр. 107-145; Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Освећљавање истине : документи за политичку и војну историју Чачка. књ. 1, 1938-1941* (Чачак : Народни музеј : Историјски архив : Краљево : Народни музеј, 2006), стр. 10, 91, 137, 158, 191, 267, 328, 493, 529, 532, 534, 550.
- ²⁶ Yehuda Bauer, *Rethinking the Holocaust* (New Haven-London : Yale University Press, 2001), p. 47-50.
- ²⁷ Норман Кон, *Позив на геноцид. Мит о светској завери Јевреја и „Пројекти сионских муграца”* (Нови Сад : Матица српска, 1996), стр. 174-222; Robert S. Vistrić, *Hitler i holokaust* (Beograd : Alexandria Press, Beograd, 2004), Str. 41, 116, 224-225; Јехуда Бауер, „Да ли је холокауст објашњив?”, у: *Израелско-српска научна размена у проучавању холокауста*, ур. Јован Мирковић (Београд : Музеј жртва геноцида, 2008), стр. 125-167; Милан Кољанин, *Јевреји и антијеврејство у Краљевини Југославији 1918-1941*, (Београд: Институт за савремену историју, 2008), str. 34-36; Wolfgang Benc, *Holokaust* (Beograd : Alters, 2012), str. 7, 23-27, 30-31, 47-49, 50-57; Mark Mazover, n. d., стр. 171-201.
- ²⁸ Андреј Митровић, *Фашизам и нацизам*, стр. 83-84, 86, 89.
- ²⁹ Raul Hilberg, *Zločinci, žrtve, posmatrači. Jevrejska katastrofa 1933-1945* (Beograd : Samizdat B92, 2001), str. 34-127; Robert S. Vistrić, n. d., стр. 87-114, 142-173; Džordž L. Mos, n. d., str. 226; str. 114-120; Сол Фридлендер, *Године истребљења. Национална Немачка и Јевреји 1939-1945* (Београд, Завод за уџбенике, 2013), стр. 49-50, 69-70, 209-213, 283, 285, 308-309, 348, 350-351, 405-406, 414-415, 418-420, 478-492.
- ³⁰ Lucy S. Dawidowicz, *The Holocaust and the Historians* (Harvard : Harvard University Press, 1983), p. 12-21; Norman Dejvis, n. d., стр. 1328.
- ³¹ Milan Koljanin, „Holokaust u Jugoslaviji (1941-1944)”, *Jugoslovenski istorijski časopis* 1-2 (Beograd, 1996), str. 111-122; Milan Koljanin, „’Rasna revolucija’ na evropskom jugoistoku 1920-1941”, *Istorija 20. veka 2* (Beograd, 2007), str. 59-74; Dragan Cvetković, „Holokaust u Nezavisnoj državi Hrvatskoj – numeričko određenje”, *Istorija 20. veka 1* (Beograd: 2011), str. 163-182.
- ³² Valter Manošek, *Holokaust u Srbiji : vojna okupaciona politika i uništavanje Jevreja 1941-1942* (Beograd : Službeni list SRJ : Draslar partner, 2007), str. 23-114, 187-197; Момчило Митровић, Алексеј Тимофејев, Јелена Петаковић, *Холокауст у Србији : Holocaust in Serbia 1941-1944* (Београд : Музеј историје Југославије : Институт за новију историју Србије, 2012), стр. 8-9.
- ³³ Хоам Зунхаузен, *Историја Србије од 19. до 21. века* (Београд : Clio, 2008), стр. 356-359; Milan B. Koljanin, „Antisemitic stereotypes i propaganda u Srbiji 1941-1942. godine”, *Istorija 20. veka 1* (Beograd, 2003), str. 83-118; Исти, „Србија у немачком ’новом поретку’ 1941-1942”, *Istorija 20. veka 1* (Beograd, 2011), str. 65-86.
- ³⁴ Милан Ристовић, *У потрази за уточиштем : југословенски Јевреји у бекству од холокауста 1941-*

1945. (Београд : Службени лист СРЈ, 1998), стр. 57-82; Branislav Božović, „Specijalna policija i stradanje Jevreja u okupiranom Beogradu 1941-1944.“, *Zbornik. Jevrejski istorijski muzej* 8 (Beograd, 2003), str. 77-173; Olivera Milosavljević, *Potismuta istina : kolaboracija u Srbiji 1941-1944* (Beograd : Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2006), str. 25-27, 69, 105-108; Valter Manošek, *n. d.*, стр. 23-117; Milan B. Koljanin, „Antisemitski stereotipi i propaganda u Srbiji 1941-1942. godine“, str. 83-118; Бранислав Божовић, *Страдање Јевреја у окупираном Београду 1941-1944 : 2. измењено и допуњено издање* (Београд : Музеј жртава геноцида, 2012), стр. 209-275.
- ³⁵ Branko Petranović, *Srbija u drugom svetskom ratu : 1939-1945*, str. 369; Милан Ристовић, *У појрази за ујочиштем : југословенски Јевреји у дејству од холокауста 1941-1945*, стр.72-73; Јован Ђулибрк, *Историографија холокауста у Југославији* (Београд : Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Институт за теолошка истраживања : Факултет безбедности Универзитета, 2011) стр. 63; Драган Крсмановић, „Југословенска војска у отаџбини и Јевреји : прилог за истраживање“, *Историјска баштина* 21 (Ужице, 2012), стр. 175-187.
- ³⁶ Погледати публикацију: Jaša Romano, *Jevreji Jugoslavije 1941-1945 : žrtve genocida i učesnici NOR* (Beograd : Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1980).
- ³⁷ Милан Ристовић, *У појрази за ујочиштем : југословенски Јевреји у дејству од холокауста 1941-1945*, стр. 78; Исти, „Прогоњени и њихови саучесници: солидарност и помоћ Јеврејима у Србији 1941-1944“, у: *Израелско-српска научна размена у проучавању холокауста*, ур. Јован Мирковић (Београд : Музеј жртава геноцида, 2008), стр. 169-250; <http://www.yadvashem.org/yv/en/righteous/statistics.asp> (приступљено 30. 3. 2015).
- ³⁸ Милош Тимотијевић, „Страдање и спасавање Јевреја у Чачку и околини 1941-1944“, *Зборник радова Народни музеј XLIV* (Чачак, 2014), стр. 154-179; Миле Мојсиловић, „Путеви сарадње Срба и Јевреја“, *Чачански лас*, 2. август 1990, стр. 2; Мојсиловић, „Под претњом смрти“, *Чачански лас*, 18. август 1990, стр. 2.
- ³⁹ Robert S. Vistrić, *n. d.*, стр. 22, 203-204.
- ⁴⁰ Јован Мирковић, „Хронологија злочина (април-август 1941. године) – прилог хронологија злочина (април- август 1941. године) – прилог доказима о геноцидном карактеру Независне државе Хрватске“, *Прилози истраживању злочина геноцида и ратних злочина. Зборник Зборник радова*, ур. Јован Мирковић (Београд : Музеј жртава геноцида, 2009), стр. 11-12.
- ⁴¹ Volfgang Benc, *n. d.*, 85-87, 90-91; Рајко Ђурић, Антун Милетић, *Историја холокауста Рома* (Београд : Политика, 2008), стр. 55-77.
- ⁴² Fris Fišer, *Savez elita : o kontinuitetu struktura moći u Nemačkoj : 1871-1945. godine* (Beograd : Nolit, 1985), str. 86, 97, 161-163; Omer Bartov, *Eastern Front 1941-1945 : German Troops and the Barbarisation of Warfare* (New York : ST. Martin' Press, 1985), p. 106-140; Milan D. Ristović, *Nemački „novi poredak“ i jugoistočna Evropa : 1940/41 - 1944/45 : planovi o budućnosti i praksa*, str. 22-47; Зоран Лакић, „Фашизам и антифашизам – 50 година касније (дефашизација и неофашизам)“, у: *Други свејски рат – 50 година касније*, том II, ур. Владо Стругар (Подгорица : Црногорска академија наука и уметности ; Београд : Српска академија наука и уметности, 1997), стр. 437; Милан Кољанин, *Јевреји и антијеврејство у Краљевини Југославији 1918-1941*, стр. 36-37; Исти, „Srbija u Nemačkom 'Novom poretku' 1941-1942.“, *Istorija 20. veka*, (Beograd : 2011), str. 67; Андреј Митровић, *Фашизам и нацизам*, стр. 87-88; Михаил Юрьевич Мягков, *Вермахт у ворот Москвы, 1941-1942* (Москва: ИВИ РАН, 2005); Арутюн Г. Айрапетов, Сергей Н. Молотков, „Вермахт в войне против СССР : историко-психологический аспект“, *Новая и новейшая история* №4 (Москва, 2010), стр. 32-46; *Великая отечественная война 1941-1945 годов, том первый. Основные события войны*, ред. В. А. Золотарев (Москва: Военно издательство, 2011), стр. 50-61.
- ⁴³ *Великая отечественная война 1941-1945 годов, том первый. Основные события войны*, стр. 606-607.

- ⁴⁴ Михаил Гелер, Александар Некрич, *Уједињена на власт: историја Совјетској Савеза* (Подгорица : ЦИД, 2000), стр. 411-412.
- ⁴⁵ Dušan Lukač, „Denacionalizacija, iseljavanje i genocid na Balkanu u toku Drugog svetskog rata”, *Istorija 20. veka* 1-2 (Београд, 1988), стр. 53-85; Milan D. Ristović, *Nemački „novi poredak” i jugoistočna Evropa : 1940/41 - 1944/45 : planovi o budućnosti i praksa*, стр. 48-49, 58-60, 89, 101-104; Исти, „Балкан у нацистичким пројектима 'Нове Европе' у Другом светском рату”, у: *Сусрећ или сукоб цивилизација на Балкану*, ур. Славенко Терзић (Београд : Историјски институт САНУ ; Нови Сад : Православна реч, 1998), стр. 482-485; Исти, „Питање суверенитета и немачки 'Нови поредак' на европском Југоистоку у Другом светском рату”, у: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи*, ур. Славенко Терзић (Београд : Историјски институт САНУ, 2003), стр. 297-310; Milan Koljanin, „Srbija u Nemačkom 'Novom poretku' 1941-1942”, стр. 65-85.
- ⁴⁶ Bogoljub Kočović, *n. d.*, стр. 110-112; Јован Ћулибрк, *n. g.*, стр. 52, 159.
- ⁴⁷ Василије Ђ. Крстић, „О времену настанка, узроцима и циљевима геноцидне политике у Хрватској”, *Геноцид у 20. веку на просторима југословенских земаља : зборник радова са научној скупи, Београд, 22-23. април 2003*, ур. Јован Мирковић (Београд : Музеј жртава геноцида, Крагујевац-Београд : Институт за новију историју, 2005), стр. 13-19; Коста Николић, „Полемике о геноциду у НДХ у југословенској историографији”, *Геноцид у 20. веку на просторима југословенских земаља : зборник радова са научној скупи, Београд, 22-23. април 2003*, ур. Јован Мирковић (Београд : Музеј жртава геноцида, Крагујевац-Београд : Институт за новију историју, 2005), стр. 425-452; Јован Мирковић, „Хронологија злочина (април-август 1941. године) – прилог доказима о геноцидном карактеру Независне државе Хрватске”, стр. 11-76; Јован Мирковић, „Идеолошка основа злочина Независне државе Хрватске 1941”, у: *Срби и раји у Југославији 1941. године : зборник радова*, ур. Драган Алексић (Београд : Институт за новију историју Србије, 2014), стр. 375-388.
- ⁴⁸ Bogoljub Kočović, *n. d.*, стр. 110-111.
- ⁴⁹ Bogoljub Kočović, *n. d.*, стр. 61-75; Драган Цветковић, „Стварни губици цивилног становништва у Босни и Херцеговини према попису 'Жртве рата 1941-1945'. Анализа стања делимично извршене ревизије”, *Историја 20. века* 1 (Београд : 2002), стр. 81-96; Исти, „Попис 'Жртве рата 1941-1945' из 1964. године као основа за изучавање страдања становништва Југославије (неки показатељи страдања српског становништва”, у: *Геноцид у 20. веку на просторима југословенских земаља*, ур. Јован Мирковић (Београд : Музеј жртава геноцида : Институт за новију историју Србије, 2005), стр. 77-84.
- ⁵⁰ Венцеслав Глишић, „Терор и злочини нацистичке Немачке у Србији 1941-1944. године”, у: *Геноцид над Србима у II светском рату : Међународни научни скуп Одбора Српске академије наука и уметности за сакупљање трага о геноциду јермејев српској народа и других народа Југославије у XX веку, одржан од 23. до 25. октобра 1991. године*, ур. Радован Самарџић (Београд : Музеј жртава геноцида : Српска књижевна задруга, 1995), стр. 168-172.
- ⁵¹ Холм Зундхаузен, *n. g.*, стр. 348;
- ⁵² Љубодраг Димић, *Историја српске државности. књ. 3, Србија у Југославији* (Нови Сад : Српска академија наука и уметности, Огранак : Беседа : Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа, 2001), стр. 228-229.
- ⁵³ Погледати публикације: *Чачански крај у народноослободилачкој борби 1941-1945. : итали борци и жртве* (Чачак : Центар за културу, 1977); Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, Загањена прошлост : историја равногораца чачанског краја. књ. 3, *Агонија и слом : ратне 1944. и 1945. године* (Чачак : Међуопштински историјски архив ; Краљево : Народни музеј, 2004); Станиша Бркић, *Име и број : Крагујевачка бригадија 1941.* (Крагујевац : Спомен-парк „Крагујевачки октобар”, 2007); Драган Драшковић, Силвија Крејаковић, *Крагујевачки октобар 1941. : ојмена* (Краљево : Народни музеј

Краљево, 2011); Силвија Крејаковић, *Идентификација жртва стирљаних у Краљеву октобра 1941.* (Београд : Музеј жртва геноцида, 2013).

- ⁵⁴ Драган Цветковић, „Попис ‘Жртве рата 1941-1945’ из 1964. године као основа за изучавање страдања становништва Југославије (неки показатељи страдања српског становништва), стр. 80-81.
- ⁵⁵ Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Запамњена прошлост : историја равнојораца чачанског краја.* књ. 3, *Аионија и слом : рајне 1944. и 1945. године* (Чачак : Међуопштински историјски архив ; Краљево : Народни музеј, 2004), стр. 219-239, 329-462; Исти, „Други светски рат у чачанском крају - супротстављена тумачења”, *Зборник радова Народни музеја ХХХV* (Чачак, 2005), стр. 199-247.
- ⁵⁶ Милош Тимотијевић, „Чачак под окупацијом 1941-1944. Привреда и друштво”, *Зборник радова Народни музеја ХХХ* (Чачак, 2000), стр. 240-244.
- ⁵⁷ Erik Hobsbawm, *Doba ekstrema : istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-199*, str. 114-116, 126-127, 129, 133; Михаил Гелер, Александр Некрич, н. г., стр. 369, 376-378; Александар А. Данилов; Александар В. Пыжиков, *Рождение сверхдержавы. 1945-1953* (Москва: Олма-Прес, 2002), стр. 173, 193-197.
- ⁵⁸ Тодор Кулић, „Анти : антифашизам”, Годишњак за друштвену историју 1/3 (Београд, 2005), стр. 171-184; Алексеј Ј. Тимофеев, *Руси и Други светски рат у Југославији : ујшцај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941-1945.* (Београд : Институт за новију историју Србије, 2011), стр. 10-11.
- ⁵⁹ Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 1. Percepcija fašizma u beogradskoj javnosti 1933-1941.* (Beograd : Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji, 2010), str. 11-21, 508, 561, 563; Srdan Milošević, „Umeto predgovora : istorijski revizionizam i društveni kontekst”, u: *Politička upotreba prošlosti : o istorijskom revizionizmu na postjugoslovenskom prostoru : zbornik radova*, ur. Momir Samardžić, Milivoj Bešlin, Srdan Milošević (Novi Sad : Alternativna kulturna organizacija, 2013), str. 18; Isti, „Relativizacija i revizija: još jednom o značenju pojma antifašizam i njegovoj savremenoj (zlo)upotrebi u Srbiji”, u: *Preispitivanje prošlosti i istorijski revizionizam : (zlo)upotrebe istorije Španskog građanskog rata i Drugog svetskog rata na prostoru Jugoslavije*, pr. Milo Petrović (Beograd : Udruženje „Španski borci 1936-1939” : Fakultet političkih nauka, 2014), str. 130-132.
- ⁶⁰ Андреј Митровић, *Време нејирљивих : полиитичка историја великих држава Европе : 1919-1939* (Подгорица : ЦИД, 2004), стр. 309; Наташа Милићевић, н. д., стр. 50-85.
- ⁶¹ Erik Hobsbawm, *Doba ekstrema : istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-199*, str. 13, 107.
- ⁶² Pol Kenedi, *Uspon i pad velikih sila : ekonomska promena i ratovanje od 1500. do 2000. godine* (Podgorica : CID; Beograd : Službeni list SRJ, 1999), str. 393, 406; Великая отечественная война 1941-1945 годов, том первый. Основные события войны, стр. 613-614.
- ⁶³ Branko Petranović, *Revolucija i kontrarevolucija u Jugoslaviji : (1941-1945) 1*, (Beograd : Rad, 1983), str. 117-138; Исти, *Југословенско искуство српске националне идентификације* (Београд : Службени лист СРЈ, 1993), стр. 74-79; Коста Николић, *Историја равнојорског покрећа : 1941-1945.* књ. 2 (Београд : Српска реч, 1999), стр. 7-48, 143-212; Љубодраг Димић, *Историја српске државности*, стр. 154-213, 229-240; Jovo Bakić, *Ideologije jugoslovenstva između srpskog i hrvatskog nacionalizma : 1918-1941. : sociološko-istorijska studija* (Zrenjanin : Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, 2004), str. 434-477; Милош Тимотијевић, „70 година од победе над фашизмом у Србији (1945-2015)”, *Наша прошлост* 15 (Краљево, 2014), стр. 173-189.
- ⁶⁴ Kosta Nikolić, „Prilog proučavanju karaktera ustanka u Srbiji 1941. godine”, *Istorija 20. veka* 1-2 (Beograd, 1991), str. 91-125; Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu : 1939-1945*, str. 17-309; Kosta Nikolić, „O uzrocima izbijanja građanskog rata u Srbiji 1941. godine”, *Istorija 20. veka* 1 (Beograd, 1995), str. 43-58; Исти, *Историја равнојорског покрећа : 1941-1945.* књ. 1, стр. 77-142; Goran Davidović, Miloš Timotijević, „Početak građanskog rata u čačanskom kraju 1941.”, *Istorija 20. veka* 2 (Beograd, 2002), str. 23-

48; Michael Portmann, „Communist Retaliation and Persecution on Yugoslav Territory During and After WWII (1943-1950)”, *Tokovi istorije* 1/2 (Beograd, 2004), str. 45-74; Kosta Nikolić, „O fenomenu naučne regresije u savremenoj srpskoj historiografiji i publicistici: primer Drugog svetskog rata”, *Istorija 20. veka* 2 (Beograd, 2007), str. 125-138; Никита Бондарев, „Московские годы Иосипа Броза Тито: предыстория партизана”, у: *Ослобођење Београда 1944*, ур. Александар Животић (Београд: Институт за нову историју Србије, 2010), стр. 15-30; Kosta Nikolić, „O uzrocima izbijanja građanskog rata u Srbiji 1941.”, u: *Suočavanje sa prošlošću - put ka budućnosti: istorija Jugoslavije 1918-1991. Facing the past, searching for the future: the history of Yugoslavia in the 20th century*, ур. Darko Gavrilović (Hague: Institute for Historical Justice and Reconciliation; Novi Sad: Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje; Sremska Kamenica: Fakultet za evropske pravno-političke studije, 2010), str. 307-323; Алексей J. Тимофеев, *Руси и Другу светску рату у Југославији: утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941-1945*, стр. 118, 194, 205, 210, 215, 320-322; Aleksej Timofeev, „Sovjetski uticaj i Josip Broz Tito uoči izbijanja ustanka u Jugoslaviji 1941. godine”, u: *Tito - viđenja i tumačenja*, ур. Olga Manojlović Pintar (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije: Arhiv Jugoslavije, 2011), str. 741-748.

⁶⁵ Jovan Marjanović, *Ustanak i narodnooslobodilački pokret u Srbiji 1941*. (Beograd: Institut društvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauke, 1963), str. 406; Milovan Đilas, *Revolucionarni rat* (Beograd: Književne novine, 1990), str. 52, 68; Веселин Ђуретић, „Срби и стаљинистичка политика”, у: *Европа и Срби*, ур. Славенко Терзић (Београд: Историјски институт; Нови Сад: Православна реч, 1996), стр. 489-500; Исти, „Растакање српства у југословенском мелтинг поту”, у: *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи*, ур. Славенко Терзић (Београд: Историјски институт САНУ, 2003), стр. 202-203; Милорад Екмечић, *Диглао прошлости и садашњости: зборник радова*, стр. 375-408; Todor Kuljić, *Tito - sociološkoistorijska studija* (drugo, dopunjeno izdanje) (Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, 2004), str. 5-7, 20-42; Алексей J. Тимофеев, *Руси и Другу светску рату у Југославији: утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941-1945*, стр. 216-224.

⁶⁶ Vasa Čubrilović, „Основни токови и развој савремених револуција у Југославији од 1937. до 1987. и њено руковођство”, *Istorija 20. veka* 1-2 (Beograd, 1988), str. 7-51; Младенко Цолић, *Прећег операција на југословенском ратишту: 1941-1945* (Београд: Војноисторијски институт, 1988), str. 315, 323; Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945*, str. 643-647; Leften Stavrijanos, *Balkan posle 1453. godine* (Beograd: Equilibrium, 2005), str. 727-801; Momir Stojković, „Борба великих сила за превласт и сфере утицаја на Балкану 1941-1949.”, u: *Balkan posle Drugog svetskog rata*, ур. Petar Kačavenda (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1996), str. 11-26; Milan Ristić, „Југославија и грађански рат у Србији 1945-1950.”, u: *Balkan posle Drugog svetskog rata*, ур. Petar Kačavenda (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1996), str. 71-84; Todor Kuljić, „Титова национална политика”, *Istorija 20. veka* 2 (Beograd, 1997), str. 141-174; Momčilo Pavlović, „Очевиди грађанског рата у Србији: Elsfort Kramer, поручник, члан Америчке мисије 'Рендзер' у Србији под пуковником Мекдауелом”, *Istorija 20. veka* 1 (Beograd, 2007), str. 167-184; Kosta Nikolić, „Saveznici, partizani i četnici u Drugom svetskom ratu”, *Istorija 20. veka* 2 (Beograd, 2009), str. 161-170; Aleksej Timofeev, „Crvena armija i Jugoslovenska vojska u otadžbini tokom jeseni 1944. Nesudena saradnja”, *Istorija 20. veka* 1 (Beograd, 2010), str. 86-102; Исти, „The Yugoslav anticommunist forces at the end of the Second World War”, *Istorija 20. veka* 1 (Beograd, 2010), str. 103-118; Todor Kuljić, „Tito: tri perspektive”, u: *Tito – viđenja i tumačenja*, ур. Olga Manojlović-Pintar (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije: Arhiv Jugoslavije, 2011), str. 539-550; Kosta Nikolić, „Обрачун Титових режима с југословенским монархистичким и комунистичким снагама на крају Другог светског рата”, *Časopis za savremenu povijest* 3 (Zagreb, 2012), str. 631-650; Bojan B. Dimitrijević, *Jugoslovenska narodna armija 1945-1959* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2014), str. 9-14.

⁶⁷ Слободан Босиљчић, „У последњој години окупације”, *Србија у рату и револуцији: 1941-1945*, ред. Јован Марјановић (Београд: Српска књижевна задруга: Институт за историју радничког покрета Србије, 1976), стр. 287-318; Бодан Гледовић, „Допринос Југославије победи над фашизмом”, *Токови револуције XIX* (Beograd, 1986), str. 207-249; Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945*, str. 643-647; Slavko Vukčević, „Doprinos srpskog i crnogorskog naroda pobjedi nad fašizmom”,

Istorija 20. veka 1 (Beograd, 1995), str. 7-16; Momčilo Pavlović, „Srbija na kraju rata : izveštaj majora Džona Henikera Mejdžora o Srbiji u periodu april-novembar 1944.“, *Istorija 20. veka 2* (Beograd, 1996), str. 153-176; Isti, „Srbija u nacionalnoj politici KPJ na kraju rata“, *Istorija 20. veka 2* (Beograd, 1997), str. 85-112.

- ⁶⁸ Petar Dragišić, *Jugoslovensko-bugarski odnosi : 1944-1949* (Beograd : Institut za noviju istoriju Srbije, 2007), str. 21-38; Мирослав Јовановић, „20. октобар: од ослобођења до окупације Београда : (радикална трансформација једног политичког симбола)“, у: *Ослобођење Београда 1944.* (Београд : Институт за новiju историју Србије, 2010, стр. 505-523; Алексеј Ј. Тимофејев, *Руси и Други светски рат у Југославији : уочицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941-1945.*, стр. 320-322; *Великая отечественная война 1941-1945 годов, том первый. Основные события войны.*, стр. 613.
- ⁶⁹ Драган Цветковић, „Страдали припадници НОВЈ из уже Србије према попису 'Жртве рата 1941-1945'“, *Историја 20. века 1* (Београд: 2003), стр. 119-132.
- ⁷⁰ Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Запамњена прошлост : историја равнојорца чачанског краја.* књ. 3. *Аонија и слом : рајне 1944. и 1945. године.*, стр. 225-226, 329-462.
- ⁷¹ Евица Мицковић, Горан Давидовић, *Лојор Бањица 1941-1944. : зајоченици са јогручја Чачка и Лучана* (Чачак : Међоупштински историјски архив Чачак ; Београд : Историјски архив, 2011), стр. 147-148.
- ⁷² Jan Asman, *Kultura pamćenja : pismo, sećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama* (Beograd : Prosveta, 2011), str. 12, 16, 36, 50-51.
- ⁷³ Todor Kuljić, *Kultura sećanja : teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti* (Beograd : Čigoja štampa, 2006), str. 7-10; Fernando Katroga, *Istorija, vreme i pamćenje* (Beograd : Clío, 2011), str. 18, 21, 29, 32-34, 38-39; Милош Тимотијевић, „Таково и Равна гора : 'старо' и 'ново' митско место“, *Митолошки зборник 34* (Рача - Горњи Милановац, 2015), стр. 311-344.
- ⁷⁴ Siniša Malešević, *Ideologija, legitimnost i nova država : Jugoslavija, Srbija i Hrvatska* (Beograd : Fabrika knjiga ; Zagreb : Jesenski i Turk, 2004), str. 208-224, 231-267, 273-276; Макс Бергхолц, „Међу родољубима, купусом свињама и варварима : споменици и гробови НОР 1947-1965. године“, *Годишњак за друштвену историју* 1/3 (2007), стр. 61-82; Olga Manojlović-Pintar, „Uprostoravanje ideologije: Spomenici Drugog svetskog rata i kreiranje kolektivnih identiteta“, u: *Dijalog povjesničara/istoričara* 10/1, pr. Igor Graovac (Zagreb : Friedrich Neumann Stiftung, 2008), str. 287-307; Vjekoslav Perica, „Herojstvo, mučeništvo i karizma u civilnoj religiji titoizma. Proturječja između Titovog kulta i kulta narodnih heroja Jugoslavije“, u: *Tito – viđenja i tumačenja*, ur. Olga Manojlović-Pintar (Beograd : Institut za noviju istoriju Srbije; Arhiv Jugoslavije, 2011), str. 582-583, 585; Милан Ристовић, „Коге припада историја Југославије?“, *Годишњак за друштвену историју* 1 (Београд, 2013), стр. 133-143.
- ⁷⁵ Милорад Екмечић, *Ојлеги из историје*, стр. 348-351; Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema : istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-1991*, str. 11; Тодор Куљић, „Анти : антифашизам“, *Годишњак за друштвену историју* 1/3 (Београд, 2005), стр. 171-184; Исти, „Rat i sećanje“, u: *Istorija i sećanje*, ur. Olga Manojlović-Pintar (Beograd : Institut za noviju istoriju Srbije, 2006), str. 76-89; Srđa Pavlović, „Odsustva - O osporavanju prošlosti i konstrukciji društvenog zaborava“, *Istorija 20. veka 2* (Beograd, 2010), str. 117-134; Erik Hobsbaum, *Globalizacija, demokratija i terorizam* (Beograd : Arhipelag, 2008), str. 33-49, 53-57.
- ⁷⁶ Nikola Samardžić, „Saborno zaturanje antifazizma“, *Helsinkička povelja* 101-102 (Beograd, novembar-decembar 2006), str. 17-20; Наташа Милићевић, *н. г.*, стр. 239-242.
- ⁷⁷ Милован Вуловић, *Знамења слободе. Споменици дуна, устјанака и ослободилачких рајтов* (Чачак, 1994) ; Милош Тимотијевић, „Називи улица Чачка 1893-1992. : један век изграђивања колективног идентитета“, *Годишњак за друштвену историју* 2/3 (Београд, 2000), стр. 221-250; Исти, „Храбри партизани и 'зли' четници. Историографија Чачка о опсади Краљева 1941. године“, у: *Окруили стјо : Краљеве октобра 1941. године*, ур. Драган Драшковић, Радомир Ристић (Краљево : Народни музеј

; Историјски архив, 2003), стр. 276-298; Исти, „Иако телесно ви нисте живи, ви зрачите на нас као жива бића’: изградња спомен-костурнице и обликовање централног трга у Чачку 1945-1955”, *Зборник радова Народној музеја XLIII* (Чачак, 2013), стр. 127-169.

⁷⁸ Милош Тимотијевић, „Дуг пут оснивања Музеја у Чачку”, у: *Споменница Народној музеја у Чачку 1952-2012*, ур. Делфина Рајић (Чачак : Народни музеј Чачак, 2013), стр. 10-11; Исти, „Шест деценија рада Народног музеја у Чачку (1952-2012)”, у: *Споменница Народној музеја у Чачку 1952-2012*, ур. Делфина Рајић (Чачак : Народни музеј Чачак, 2013), стр. 15-52.

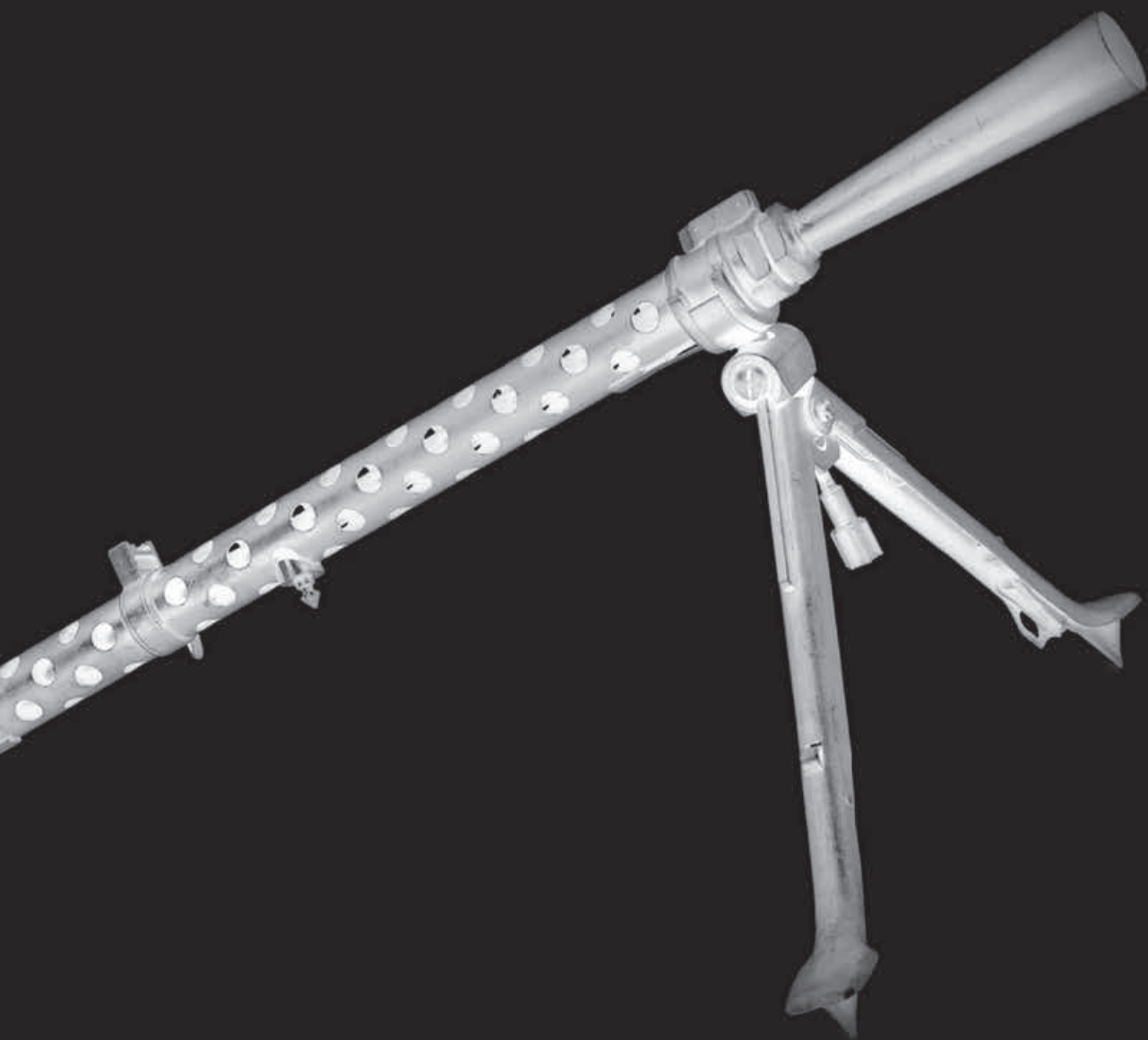
⁷⁹ Milan Popadić, *Čiji je Mikelandelov David? Baština u svakodnevnom životu* (Beograd : Filozofski fakultet, Centar za muzeologiju i heritologiju, 2012), str. 20-21.

Споменик „Заробљени и рањени партизан” посвећен стрељанима 1941. године

Спомен парк „Борбе и победе” у Чачку >

Каталог

1. Пиштољ Browning M1900 кал. 7,65 мм

Белгија

Fabrique Nationale d'Armes de Guerre, Herstal, пре 1914. године

Дужина: 17 цм; дужина цеви: 10,1 цм; маса: 0,62 кг; 7 метака

На левој страни навлаке налазе се назив произвођача и место производње. На левој страни рама стоје жиг произвођача и кодни назив „BREVETE S.G.D.G.“, на десној страни рама серијски број „307369“, на навлаци број „488332“, а на задњем нишану „129041“. Лого предузећа утиснут је на корицама рукохвата. Недостаје горњи део десне корице са логом произвођача.

НМЧ, И 2833

2

2. Пиштољ Browning M10/22 кал. 9 мм(к)

Краљевина СХС/Југославија

Fabrique Nationale d'Armes de Guerre, Herstal

Дужина: 17,8 цм; дужина цеви: 11,3 цм; маса: 0,685 кг; 8 метака

Грб Краљевине Југославије угравиран је на навлаци која покрива цев са горње стране пиштоља. На левој страни навлаке налазе се назив произвођача и патента „BROWNING PATENT DEPOSE“, а на десној ознака припадности „ОФИЦИРСКИ NO 6436“. Серијски број „6436“ угравиран је и на раму пиштоља, а на затварачу број „S 435“. На корицама су

читљиве и ознаке произвођача „FN“.

НМЧ, И 1992

3. Пиштољ коњички Roth-Steyr M1907 кал. 8 мм

Аустро-Угарска

Fegyvergyar Budapest

Дужина: 24,3 цм; дужина цеви: 12,8 цм; маса: 1 кг; 10 метака

На десној страни рама налази се серијски број „3665“, а назив произвођача „Fegyvergyar Budapest“ на цеви са горње стране. Недостају дрвена облога рукохвата и магацин.

НМЧ, И 2800

4. Пиштољ Steyr M1912 кал. 9 мм

Аустро-Угарска

Österreichische Waffenfabriks Gesellschaft (ÖEWG), Steyr 1917. година

Дужина: 21,6 цм; дужина цеви: 12,8 цм; маса: 1,02 кг; 8 метака

На левој страни навлаке исписани су место и година израде „Steyr 1917“. На левој страни, на раму изнад браника обарача, налази се серијски број „2792w“, а на десној, на раму изнад браника обарача, место и година пријема у трупу „W-n 17“ (Беч, 1917).

НМЧ, И 2832

5. Пиштољ Sauer WTM, 1928 кал. 6,35 мм

Немачка

J. P. Sauer u. Sohn, Suhl, 1929-1930. година

Дужина: 10 цм; дужина цеви: 5 цм; маса: 0,2 кг; 6 метака

На левој страни навлаке утиснути су назив произвођача и место производње, а на десној калибар и шифра произвођача „CAL 6,35-D.R.P. 453654“. На десној страни на раму је угравиран серијски број „10260“. Лого предузећа, ознака калибра и модела налазе се на корицама рукохвата и дну шаржера.

НМЧ, И 1993

6. Пиштољ Mauser M1910/34 кал. 6,35 мм

Немачка

Mauser Werke AG, Oberndorf A.N. 1936-1937. година

Дужина: 19,9 цм; дужина цеви: 8,7 цм; маса: 0,6 кг; 8 метака

На левој страни навлаке пиштоља утиснути су серијски број „417861” и назив произвођача, а на десној калибар и ознака за патенте немачког рајха „D.R.P.и.А.Р.” као и жиг завршне контроле. Лого предузећа Маузер налази се на левој страни рама, као и на корицама рукохвата и дну шаржера.

НМЧ, И 2814

7

**7. Пиштољ Luger P08 Parabellum
кал. 9 мм**

Немачка

Mauser Werke, Oberndorf, 1936. година

Дужина: 22,3 цм; дужина цеви: 10,2 цм; маса: 0,876 кг; 8 метака

На навлаци се налазе шифра произвођача „S/42” и година израде. Серијски број „9972”

Футрола са резервним шаржером на којој се налази жиг произвођача футроле („epf”). (Karl Böcker, Waldbröhl). Година израде футроле је 1941.

НМЧ, И 257

**8. Пиштољ Luger P08 Parabellum
кал. 9 мм**

Немачка

Mauser Werke, Oberndorf, 1940. година

Дужина: 22,3 цм; дужина цеви: 10,2 цм; маса: 0,876 кг; 8 метака

На навлаци се налазе шифра произвођача „42” и година израде. Серијски број „5214”

НМЧ, И 276

**9. Пиштољ Luger P08 Parabellum
кал. 9 мм**

Немачка

Mauser Werke, Oberndorf, 1935. година

Дужина: 22,3 цм; дужина цеви: 10,2 цм; маса: 0,876 кг; 8 метака

На навлаци се налазе шифра произвођача „S/42” и година израде озна чена словом „G”. Серијски број „6553”

НМЧ, И 3499

10. Пиштољ Walther PP кал. 7,65 мм

Немачка

Waffenfabrik Walther, Zella-Mehlis, 1942. година

Дужина: 17 цм; дужина цеви: 9,8 цм; маса: 0,665 кг; 8 метака

На десној страни навлаке и иза механизма за окидање налази се серијски број „266135 р”, док је лого предузећа „WALTHER” утиснут на корицама рукохвата. Уз пиштољ се налазе и резервни магацин са четири метка, резервна цев, као и кожна футрола отвореног типа.

НМЧ, И 2830

**11. Пиштољ F.B. Radom VIS mod. 35
кал. 9 мм**

Пољска, Немачка

Fabryka Broni, Radom, после 1939. године

Дужина: 20,5 цм; дужина цеви: 11,5 цм; маса: 0,950 кг; 8 метака

На левој страни навлаке налазе се назив произвођача и серијски број „15567“, нацистички орао са свастиком и број 828. Лого предузећа „VIS“ налази се на на корицама рукохвата. Футрола са резервним шаржером.
НМЧ, И 1625

12. Пиштољ Česka zbrojovka, CZ 27

кал. 7,65 мм

Чехословачка

Ceska zbrojovka as v Praze, пре 1938. године
Дужина: 10,5 цм; дужина цеви: 10 цм; маса: 0,7 кг; 8 метака

На левој страни рама исписан је серијски број „18481“.

НМЧ, И 1995

13. Пиштољ Pistole Modell 27 (Česka zbrojovka) кал. 7,65 мм

Чехословачка, Немачка

Ceska zbrojovka as v Praze (Bohemische waffenfabrik Prag), после 1938. године

Дужина: 10,5 цм; дужина цеви: 10 цм; маса: 0,7 кг; 8 метака

На левој страни навлаке утиснут је код произвођача, назив модела и калибар „fnh Pistole Modell 27 Kal. 7,65“. На десној страни рама код уста цеви угравиран је серијски број „290325“, лого предузећа је на корицама рукохвата, док је на дну шаржера ознака модела „P. Mod 27“. Футрола са резервним шаржером.

НМЧ, И 1994

14. Револвер Swedish Nagant M1887

кал 7,5 мм

Белгија, Шведска

L. Nagant & Cie, Liège, Husqvarna, Jönköping
1987-1905. година

Дужина: 23,7 цм; дужина цеви: 11,4 цм; маса: 0,8 кг; 6 метака

На левој страни рама и цеви налази се серијски број „3775“, а на десној број 281 и жиг произвођача, као и ознака „ВТВ“ Иста ознака и жиг су и на десној страни цеви. Кожна футрола.

НМЧ, И 2801

15. Револвер Gasser M1870, кал 11,2 мм

Дужина: 32 цм; дужина цеви: 21 цм; 6 метака

Све ознаке су избрисане корозијом. Недостају врх ороза, облога корица и део механизма за затварање тулумбета.

НМЧ, И 2073

16. Револвер Gasser M1873 кал 11 мм

Аустро-Угарска

Leopold Gasser Waffenfabrik, Беч

Дужина: 22,5 цм; дужина цеви: 12,4 цм; 5 метака
Све ознаке су избрисане корозијом. Недостају врх ороза, заштитник механизма за окидање, облога корица и део механизма за извлачење тулумбета.

НМЧ, И 2065

13

- 17. Револвер Gasser M1870/74, кал 11,2 мм**
Дужина: 27,5 цм; дужина цеви: 18 цм; 5 метака
Све ознаке су избрисане корозијом. Недостаје облога корица.
НМЧ, И 368
- 18. Револвер Gasser M1880 кал 11,2 мм**
Аустро-Угарска
Leopold Gasser Waffenfabrik, Беч
Дужина: 22,3 цм; дужина цеви: 11,6 цм; 5 метака
Ознаке су нечитљиве. Недостаје део механизма за отварање тулумбета. Дрвена облога је накнадно постављена.
НМЧ, И 2803
- 19. Револвер Gasser-Sederl M1882 кал 11,2 мм**
Аустро-Угарска
Дужина: 26,4 цм; дужина цеви: 13,5 цм; маса: 0,94 кг; 5 метака
Све ознаке су избрисане корозијом. Облоге корице додате су касније.
НМЧ, И 2802
- 20. Револвер Rast & Gasser M98 кал 8 мм**
Аустро-угарска
Leopold Gasser Waffenfabrik, Беч
Дужина: 22,3 цм; дужина цеви: 11,6 цм; маса: 0,935 кг; 8 метака
Изнад обарака на раму се налазе натпис „PATENT RAST GASSER WIN” и ознака јединице „13 ID”. Фабрички број на добошу „ML 68703” поновљен је на раму и цеви без словних ознака.
НМЧ, И 278
- 21. Револвер Bland-Pryse, кал 11 мм**
Дужина: 25,8 цм; дужина цеви: 16,3 цм
Све ознаке су избрисане корозијом. Недостају тулумбе и заштитник механизма за окидање. Дрвене корице су накнадно направљене.
НМЧ, И 330
- 22. Пушка Mannlicher M1888 кал. 8 мм**
Аустро-Угарска
Österreichische Waffenfabriks Gesellschaft, Steyr

Дужина: 128 цм; дужина цеви: 76,5 цм; маса: 4,41 кг; 5 метака
На левој страни сандука исписан је серијски број „8666 О”, а на глави сандука ознака произвођача „36104 OE WG”. Недостају затварач, шипка и ремник.
НМЧ, И 1971

- 23. Пушка Mannlicher M1895 кал. 8 мм**
Аустро-Угарска, Холандија
Österreichische Waffenfabriks Gesellschaft, Steyr, 1901. година
Hembrug Zaandam
Дужина: 127 цм; дужина цеви: 78,6 цм; маса: 3,65 кг; 5 метака
На левој страни сандука исписан је серијски број 3139, на глави сандука жиг у облику стилозоване круне изнад слова „U”, испод ознака произвођача и година производње „7144L STEYR 1901”, а на затварачу број „7144”. На десној страни кундака налази се округли жиг са стилозованом круном и ознаком „W” у средини. Около је натпис „HEMBRUG 19 [нечитљиво]”. Десна страна дрвене облоге је искрзана, а недостају шипка и ремник.
НМЧ, И 1978
- 24. Пушка Mannlicher M1895 кал. 8 мм**
Холандија
Hembrug Zaandam, 1917. година
Дужина: 127 цм; дужина цеви: 78,6 цм; маса: 3,65 кг; 5 метака
На левој страни сандука исписани су ознака произвођача и година производње „HEMBRUG 1917”, а на глави сандука серијски број „2237 KK”. Недостају шипка и ремник.
НМЧ, И 1977
- 25. Пушка Mannlicher M1895 кал. 8 мм**
Холандија
Hembrug Zaandam, 1917. година
Дужина: 127 цм; дужина цеви: 78,6 цм; маса: 3,65 кг; 5 метака
На левој страни сандука налазе се ознака произвођача и година производње „HEMBRUG 1917”. На глави сандука је серијски број „612 H”, на десној страни кундака округли жиг, у среди-

ни слово „W” испод стилизоване круне, около текст „STEYER 1887”, а на левој страни кундака урезано је слово „П”. Недостају шипка и ремник. НМЧ, И 1976

26. Пушка Mannlicher M1895 кал. 8 мм

Аустро-Угарска

Österreichische Waffenfabriks Gesellschaft, Steyr
Дужина: 127 цм; дужина цеви: 78,6 цм; маса: 3,65 кг; 5 метака

На глави сандука исписани су назив произвођача и модела „STEYR M 95”. На цеви иза задњег нишана стоји ознака „S”, а на десној страни сандука серијски број „6079L”. Исти број је и на левој страни кундака. Затварач је заглављен, а недостају шипка и ремник. НМЧ, И 1974

27. Пушка Mannlicher M95M кал. 8 мм

Аустро-Угарска

Österreichische Waffenfabriks Gesellschaft, Steyr,
пре 1918. године

Дужина: 110 цм; дужина цеви: 59 цм; маса: 3,84 кг; 5 метака

На левој страни главе сандука исписан је серијски број „116990”, а на глави сандука назив произвођача и модела „STEYER M.95 M”. Година производње је нечитљива. Дрвена облога је причвршћена са три уска лимена појаса осигурана са по четири завртња. Недостају затварач и шипка.

НМЧ, И 1968

28. Пушка Mannlicher M95M кал. 8 мм

Аустро-Угарска

Österreichische Waffenfabriks Gesellschaft, Steyr
Дужина: 110 цм; дужина цеви: 59 цм; маса: 3,84 кг; 5 метака

На левој страни сандука и дрвеној облози налази се серијски број „112462”. Са горње стране је ознака произвођача и модела „STEYR M.95 M”, а на доњој страни магацина серијски број и ознака „112 462 K” и „12462”. Са леве стране предњег нишана угравирано је слово „У”. Недостају шипка за чишћење и ремник.

НМЧ, И 203

29. Пушка Mannlicher M95M кал. 8 мм

Аустро-Угарска

Österreichische Waffenfabriks Gesellschaft, Steyr
Дужина: 110 цм; дужина цеви: 59 цм; маса: 3,84 кг; 5 метака

На левој страни металног сандука и дрвене облоге уписан је серијски број „53243”. Са горње сандука стране је ознака произвођача и модела „STEYR M.95 M”. На доњој страни магацина уписан је серијски број „53243 53243”, док је са леве стране предњег нишана угравирано слово „Б”. Недостају затварач и ремник.

НМЧ, И 202

30. Пушка Mannlicher-Carcano M1891 кал. 6,5x52 мм

Италија

Arsenale di Roma, 1917-1918. година

Дужина: 128,5 цм; дужина цеви: 78 цм; маса: 3,8 кг; 6 метака

На цеви, са горње стране иза нишана на глави сандука, урезана је ознака произвођача „ROMA”. Са леве стране цеви уписани су ознака произвођача и серијски број „OR-W” и „821”, испод у елипси иницијали „MS”, а иза слово „U”. Ознаке „OR-W” и „821” утиснуте су и са леве стране кундака. Жиг је непрепознатљив. Недостају затварач, шипка и ремник.

НМЧ И 1975

31. Пешадијска кратка пушка Mannlicher-Carcano M38 кал. 6,5x52 мм

Италија

Fabrica d'armi regio esercito Terni, 1940. година

Дужина: 101,8 цм; дужина цеви: 53,8 цм; маса: 3,09 кг; 5 метака

На десној страни цеви налази се година производње „1940 XIX”, а на левој страни цеви серијски број „А [жиг у облику два укрштена стилизована листа] 3630”. На глави сандука урезана је круна, а испод ње ознака произвођача „RE TERNI”. Испред задњег нишана уписан је калибар „CAL.6.5”. Недостаје ремник.

НМЧ И 1969

- 32. Пешадијска кратка пушка Mannlicher-Carcano M38 кал. 6,5x52 мм**
Италија
Дужина: 101,8 цм; дужина цеви: 53,8 цм; маса: 3,09 кг; 5 метака
На левој страни цеви угравиран је серијски број „М 3107“. Остале ознаке су непрепознатљиве.
НМЧ И 2810
- 33. Пешадијска кратка пушка Mannlicher-Carcano M38 кал. 6,5x52 мм**
Италија
Fabrica d'armi regio esercito Terni, 1940. година
Дужина: 101,8 цм; дужина цеви: 53,8 цм; маса: 3,09 кг; 5 метака
На десној страни цеви угравирана је година производње „1940 XVIII“, а на левој страни серијски број „L 6155“. На глави сандука уреза-на је круна, а испод ње ознака произвођача „RE TERNI“. Испред задњег нишана уписан је кали-бар „CAL.6.5“. Недостају затварач и ремник.
НМЧ И 2811
- 34. Пешадијска кратка пушка Mannlicher-Carcano M91/24 кал. 6,5x52 мм**
Италија
Fabrica d'armi regio esercito Terni, 1943. година
Дужина: 101,5 цм; дужина цеви: 54 цм; маса: 3,4 кг; 6 метака
На глави сандука исписани су ознака произвођача „TERNI“ и серијски „RL 6666“, а са друге стране број „17“. На левој страни кундака утиснут је жиг са грбом краљевине Италије у средини. Около у елипси исписан је текст „OFF. COST ART. ROMA [оштећен]“, док је испод серијски број пушке „RL 6666“. Недостају ударач на затварачу и ремник.
НМЧ И 316
- 35. Пушка Mauser M98 кал. 7,9 мм**
Немачка
Waffenfabrik Mauser, пре 1912. године
Дужина: 125 цм; дужина цеви: 74 цм; маса: 4,1 кг; 5 метака
На горњој страни сандука угравиран су грб и натпис на арапском језику. На левој страни је

такође натпис на арапском. На поткову кундака је број „7422“. Недостаје ремник.
НМЧ, И 543

- 36. Пушка Mauser M98 кал. 7,9 мм**
Немачка
Steyr-Daimler-Puch, 1942. година
Дужина: 125 цм; дужина цеви: 74 цм; маса: 4,1 кг; 5 метака
На левој страни сандука налазе се жиг у облику нацистичког орла, серијски број и ознака моде-ла „7733 C“ „MOD 98“, а на горњој страни озна-ка произвођача и године производње „bnz 42“. Недостају затварач, шипка за чишћење и рем-ник.
НМЧ, И 174
- 37. Пушка Mauser M98 кал. 7,9 мм**
Немачка
Waffenfabrik Mauser AG, Oberndorf, 1917. годи-на
(Mauserwerk Oberndorf, 1935)
Дужина: 125 цм; дужина цеви: 74 цм; маса: 4,1 кг; 5 метака
На горњој страни сандука налазе се оз-нака произвођача и године производње „WAFFENFABRIK MAUSER AG OBERNDORF, 1917“, а на левој страни жиг и серијски број „3821“, као и ознака модела „GEW 98“. Недостају затварач, шипка за чишћење, део гајке и ремник.
НМЧ, И 173
- 38. Пушка Mauser M98 кал. 7,9 мм**
Немачка
Waffenfabrik Mauser AG, Oberndorf, 1918. годи-на
Дужина: 125 цм; дужина цеви: 74 цм; маса: 4,1 кг; 5 метака
На горњој страни сандука налазе се оз-нака произвођача и године производње „WAFFENFABRIK MAUSER AG OBERNDORF, 1918“, а на левој страни жиг и серијски број „4632“, као и ознака модела „GEW 98“. Недостају затварач и шипка за чишћење.
НМЧ, И 172

- 39. Пушка Mauser M98 кал. 7,9 мм**
Немачка
Waffenfabrik Mauser, Amberg, 1917. година
Дужина: 125 цм; дужина цеви: 74 цм; маса: 4,1 кг;
5 метака
На горњој страни сандука исписани су ознака
произвођача и године производње „AMBERG,
1917“. На левој страни сандука налазе се оз-
наке „216“ и „GEW 98“, а на десној ознака „88“.
Недостају затварач, једна вођица и ремник.
НМЧ, И 170
- 40. Пушка Mauser M1924 кал. 7,9 мм**
Краљевина Југославија
Војно-технички завод, Крагујевац, после 1929.
године
Дужина: 109,4 цм; дужина цеви: 50,4 цм; маса:
3,85 кг; 5 метака
На глави сандука се налазе грб Краљевине
Југославије и ознака модела („МОДЕЛ
1924“). На левој страни сандука утиснуто је
„КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА ВОЈНОТЕХ.
ЗАВОД КРАГУЈЕВАЦ“, а на десној серијски
број „135443“. Дрвена облога, кундак и ремник
нису аутентични.
НМЧ, И 2807
- 41. Пушка Mauser M1924 кал. 7,9 мм**
Краљевина Југославија
Војно-технички завод, Крагујевац, после 1929.
године
Дужина: 109,4 цм; дужина цеви: 50,4 цм; маса:
3,85 кг; 5 метака
На глави сандука се налазе грб Краљевине
Југославије и ознака модела („МОДЕЛ
1924“). На левој страни сандука утиснуто је
„КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА ВОЈНОТЕХ.
ЗАВОД КРАГУЈЕВАЦ“, а на десној серијски
број „192404“. На десној страни кундака утис-
нута је месингана петокрака звезда, док је на
левој страни правоугаона месингана плоча
учвршћена са четири закивка са натписом
„Првоборцу за слободу народа, Богдану М.
Јаковићу 1920-1943, који погине од издајника“.
Недостају шипка за чишћење и ремник.
НМЧ, И 1981

- 42. Пушка Mauser M1924 кал. 7,9 мм**
Краљевина Југославија
Војно-технички завод, Крагујевац, после 1929.
године
Дужина: 109,4 цм; дужина цеви: 50,4 цм; маса:
3,85 кг; 5 метака
На глави сандука се налазе грб Краљевине
Југославије и ознака модела („МОДЕЛ
1924“). На левој страни сандука утиснуто је
„КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА ВОЈНОТЕХ.
ЗАВОД КРАГУЈЕВАЦ“, а на десној серијски
број „219004“. Недостају кундак и ремник.
НМЧ, И 2808
- 43. Пушка Mauser M1924 кал. 7,9 мм**
Краљевина Југославија
Војно-технички завод, Крагујевац, после 1929.
године
Дужина: 109,4 цм; дужина цеви: 50,4 цм; маса:
3,85 кг; 5 метака
На сандуку са горње стране утиснути су грб
Краљевине Југославије и ознака модела („МО-
ДЕЛ 1924“). На левој страни сандука се налази
серијски број „37101“, док је на десној исписано
„КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА ВОЈНОТЕХ.
ЗАВОД КРАГУЈЕВАЦ“. Недостају затварач и
ремник.
НМЧ, И 159
- 44. Пушка Mauser M1924 кал. 7,9 мм**
Краљевина Југославија
Војно-технички завод, Крагујевац, после 1929.
године
Дужина: 109,4 цм; дужина цеви: 50,4 цм; маса:
3,85 кг; 5 метака
На сандуку са горње стране утиснути су грб
Краљевине Југославије и ознака модела („МО-
ДЕЛ 1924“). На десној страни сандука се налази
серијски број „122174“, док је на левој исписа-
но „КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА АРТ ТЕХ
ЗАВОД КРАГУЈЕВАЦ“. На затварачу је угра-
виран број „44053“, а на десној страни кундака
иницијал „А Г“ са круном изнад. Недостаје рем-
ник.
НМЧ, И 161

45. Пушка Mauser M1924B кал. 7,9 мм

Краљевина Југославија

Војно-технички завод, Крагујевац, после 1929. године

Дужина: 109,4 цм; дужина цеви: 50,4 цм; маса: 3,85 кг; 5 метака

На сандуку са горње стране утиснути су грб Краљевине Југославије и ознака модела („МОДЕЛ 1924Б“). На левој страни сандука утиснуто је „КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА ВОЈНОТЕХ. ЗАВОД КРАГУЈЕВАЦ“, а на десној серијски број „2116“ који је урезан и на кундаку. На затварачу је угравиран број „2116“, а на десној страни кундака иницијал „А Г“ са круном изнад. Недостају глава затварача, ударна игла и шипка за чишћење.

НМЧ, И 351

46. Пушка Mauser, тзв. партизанка М41 кал 7,9

Југославија

Фабрика оружја и муниције Ужице, 1941. година

Дужина: 125 цм; дужина цеви: 72,5 цм; маса: 3,8 кг; 5 метака

На глави сандука налазе се грб Краљевине Југославије и натпис „МОДЕЛ 1924Б“, а на цеви иза задњег нишана ознака „S“. Пушка нема других ознака. Недостаје ремник.

НМЧ, И 2809

47. Пушка Mauser, тзв. партизанка М41 кал 7,9

Југославија

Фабрика оружја и муниције Ужице, 1941. година

Дужина: 125 цм; дужина цеви: 72,5 цм; маса: 3,8 кг; 5 метака

Настала склапањем делова немачке Gew.98 и југословенске пушке М1924Б. На глави сандука се налазе грб Краљевине Југославије и натпис „МОДЕЛ 1924Б“, а на његовој десној страни број „2074 д“ Потков кундака има број „6191“. На десној страни кундака угравиран је натпис „РАДОЈКО : БОЈОВИЋ“. Недостају затварач, шипка за чишћење и ремник.

НМЧ, И 263

**48. Пушка Mauser, тзв. партизанка М41
кал 7,9 мм**

Југославија

Фабрика оружја и муниције Ужице, 1941. година

Дужина: 125 цм; дужина цеви: 72,5 цм; маса: 3,8 кг; 5 метака

На горњој страни сандука налази се година производње „1916“, а на левој страни ознака „98“. Серијски број је нечитљив. На десној страни кундака угравиран су иницијали „М.Ђ.“ Недостају дрвена облога у дужини 10 цм и ремник. Затварач је заглављен.

НМЧ, И 324

**49. Пушка Mauser, тзв. партизанка М41
кал 7,9 мм**

Југославија

Фабрика оружја и муниције Ужице, 1941. година

Дужина: 125 цм; дужина цеви: 72,5 цм; маса: 3,8 кг; 5 метака

На горњој страни сандука угравирана је круна, а испод ње ознака произвођача и године производње „AMBERG, 1917“. На левој страни сандука налазе се ознаке „2143 98“. Недостају предњи део дрвене облоге, шипка и ремник.

НМЧ, И 326

**50. Пушка Mauser, тзв. партизанка М41
кал 7,9 мм**

Југославија

Фабрика оружја и муниције Ужице, 1941. година

Дужина: 125 цм; дужина цеви: 72,5 цм; маса: 3,8 кг; 5 метака

На левој страни сандука исписани су серијски број „3384“ и ознака модела „Gew 98“. На глави сандука урезани су круна, име произвођача и година производње „AMBERG 1917“. На десној страни кундака урезани су иницијали „ДФ. ДТ“, а на левој слово „А“. Недостаје шипка.

НМЧ, И 1973

51. Пушка VZ.24 кал. 7,9 мм

Чехословачка

Ceskoslovenska zbrojovka A. S., Brno, 1937. година

Дужина: 110 цм; дужина цеви: 590 цм; маса: 4,08 кг; 5 метака

На глави сандука је жиг у облику стилизованог лава. Са леве стране сандука је ознака „ЕЗ”, затим жиг у облику лава и број „37”, а испод је серијски број „6589 Н4”. На левој страни су исписани име произвођача и модела „CESKOSLOVENSKA ZBROJOVKA A.S., BRNO VZ. 24”. На левој страни кундака је серијски број „6589 Н4”. Недостају затварач и ремник, а дрвени делови су оштећени.

НМЧ, И 264

52. Пушка M1886/93 кал. 8 мм

Француска

Manufacture d'armes St. Etienne (MAS), 1918. година

Дужина: 130 цм; дужина цеви: 80 цм; маса: 4,08 кг; 3 метка

Са десне стране сандука је текст „МА Т.1918 N”, а на левој страни натпис „LP B B F 40766 MANUFACTURE D'ARMES St.ETIENNE Mle 1886 M 93”. Серијски број на затварачу је „17741”. Недостаје ремник.

НМЧ, И 166

53. Пушка Lebel-Berthier M1907/15 кал 8 мм

Француска

Manufacture d'armes de Châtellerault (MAC), 1916. година

Дужина: 130,6 цм; дужина цеви: 80,3 цм; маса: 4,19 кг; 5 метака

На десној страни сандука налазе се ознака произвођача и година производње „MAC 1916.”. На левој страни су серијски број, назив произвођача и модела „AB J C B 52986 Châtellerault Mle 1907-15”. На доњој страни магацина налази се ознака „I 68526 DB”, а на затварачу серијски број „9591”. Са леве стране кундака утиснути су бројеви „52986 58739”. Недостају доња вођица и ремник, а затварач је заглављен.

НМЧ, И 163

54. Пушка Бердан 2 M1871 кал. 10,66 мм

Русија

Тульскій императора Петра Великого оруженый заводъ, 1884. година

Дужина: 130 цм; дужина цеви: 83 цм; маса: 4,2 кг; 1 метак

На глави сандука се налази руски царски грб, а испод њега иницијали „ІПК”. На цеви су угравиран серијски број, назив произвођача и година производње „No38798 ИМПЕРАТОРСІИ ТУЛЬСКІИ ОРУЖЕНЫИ ЗАВ. 1884.г.”. На затварачу се налази број „3”, на поткову кундака број „103647”, а на заштитнику окидача слова „Т”, „Ш” и „М”. Недостају шипка за чишћење кундака и ремник.

НМЧ И 164

55. Пушка Mosin-Nanant M1891 кал. 7,62x54 R

Русија

Тульскій императора Петра Великого оруженый заводъ, 1924. година

Дужина: 130,5 цм; дужина цеви: 80,2 цм; маса: 4,34 кг; 5 метака

На глави сандука, испод руског царског грба, налазе се назив произвођача, година израде и серијски број „ТУЛЬСКІИ ИМПЕРАТОРА ПЕТРА ВЕЛИКОГО ОРУЖЕНЫИ ЗАВОДЪ 1914 N 19724”. Испод магацина је уписан број „211812”. Недостају шипка за чишћење и ремник.

НМЧ, И 165

56. Пушка Lee-Enfield SMLE (No. 1 Mk III) кал. 7,7 мм

Велика Британија

Royal Small Arms Factory at Enfield Lock, 1918. година

Дужина: 113 цм; дужина цеви: 64 цм; маса: 3,71 кг; 10 метака

На десној страни сандука утиснут је серијски број „V 10696”, на левој страни жиг у облику круне испод ознаке „G.B.” и „3L”, а испод број „13”. Поред ознака у облику круне испод „G.B.” налазе се две стилизоване палице и слово „Е”. На металном ојачању кундака код механизма за окидање угравиран су стилизована круна и

натпис „G.B. 1918 SHTL.E”, а потом следи стилизована звезда. Недостаје магацин за муницију. Дрвена облога је засечена са горње и доње страна код уста цеви.
НМЧ, И 1982

57. Карабин VZ.29 кал. 7,9 мм

Пољска
Państwowa Fabryka Karabinów, Warszawa, пре 1939. године
Дужина: 110 цм; дужина цеви: 600 цм; маса: 3,9 кг; 5 метака
На глави сандука је жиг у облику стилизованог орла раширених крила са круном на глави. Изнад њега је број „791”, а испод назив произвођача и модела „P.F.K. WARSZAWA 1929”. Са десне стране сандука налазе се бројеви и ознаке „4908 С” и „К 98”. Са леве стране кундака на металном делу је уписана ознака „G/R.R.15.64”. Недостају затварач и ремник.
НМЧ, И 169

58. Карабин Mauser K98k кал. 7,9 мм

Немачка
Mauserwerk, Oberndorf, 1943. година
Дужина: 111 цм; дужина цеви: 60 цм; маса: 3,9 кг; 5 метака
На левој страни сандука налазе се нацистички орао, серијски број „986” и ознака модела „Mod 98”, а на глави сандука жиг произвођача „byf” и година производње „43”. Недостају затварач, шипка и ремник. Дрвени делови карабина су искрзани.
НМЧ, И 1979

59. Карабин Mauser K98k кал. 7,9 мм

Немачка
Дужина: 111 цм; дужина цеви: 60 цм; маса: 3,9 кг; 5 метака
На левој страни сандука налазе се ознака модела „98” и серијски број „3011”. Недостају шипка и ремник.
НМЧ, И 1972

60. Карабин Lebel-Berthier M1907/15 кал 8 мм

Француска

Manufacture d'armes de Saint-Étienne (MAS), 1917. година
Дужина: 102 цм; 5 метака
На сандуку са десне стране утиснут је текст „MA S 1917”. На левој страни сандука корозијом су оштећени серијски број, назив произвођача и модела „154 [нечитљиво] Mle 1907-15”. Недостаје ремник.
НМЧ И 162

61. Карабин Lebel-Berthier M1907/15 кал 8 мм

Француска, 1927. година
Дужина: 102 цм; 5 метака
Ознаке нису читљиве.
НМЧ И 2806

62. Карабин коњички Mannlicher M95 кал. 8 мм

Аустро-Угарска
Дужина: 100,3 цм; дужина цеви: 50 цм; маса: 3,09 кг; 5 метака
Корозија је уништила све бројеве и жигове. Кундак је сломљен. Недостају део дрвене облоге код друге гривне, затварач и ремник.
НМЧ И 140

63. Карабин коњички Mannlicher M95 кал. 8 мм

Аустро-Угарска
Будимпешта
Дужина: 100,3 цм; дужина цеви: 50 цм; маса: 3,02 кг; 5 метака
Серијски број је нечитљив. На глави сандука се налазе назив произвођача и модела „BUDAPEST M95”. Недостају затварач, шипка, ремник и највећи део дрвене облоге цеви.
НМЧ, И 1970

64. Карабин мускетон коњички Mannlicher-Carcano M1891/93 кал. 6,5x52 мм

Италија
F.N.A. Brescia, 1941. година
Дужина: 92 цм; дужина цеви: 44 цм; 6 метака
На глави сандука се налазе назив произвођача, година производње и серијски број „F.N.A. BRESCIA 41-XIX”, „XS 8683”. На левој страни

67

кундака урезано је слово „Ж“, а назире се и слово „Т“, док је на његовој десној страни урезано „К.П.ЈУ-Р.М.Д.“. Недостају ремник, задњи део за запињање ударне игле и шипка за чишћење. НМЧ, И 1980

65. Карабин мускетон коњички Mannlicher-Carcano M1891/93 кал. 6,5x52 мм

Италија

F.N.A. Brescia, 1941. година

Дужина: 92 цм; дужина цеви: 44 цм; 6 метака

На глави сандука се налазе година производње, назив произвођача „41-XIX F.N.A. BRESCIA“ и серијски број пушке „XP 8117“. Изнад ознаке „RE“ је једва видљив жиг у облику круне. На десној страни кундака црном бојом је нацртана стилизована биљка у саксији.

НМЧ И 262

66. Полуаутоматска пушка Токарев СВТ-40 кал 7,62 мм

СССР, 1944. година

Дужина: 122,6 цм; дужина цеви: 62,5 цм; маса: 3,85 кг; 10 метака

На левој страни сандука се налази серијски број „АН 1846“. Са горње стране сандука урезани су петокрака звезда и година производње „1944“, док је на десној страни урезан иницијал „А“ и утиснута петокрака звезда испод које је година „1943“. На левој страни кундака је серијски број „ЕД 5025“. Недостају затварач и магацин.

НМЧ, И 1985

67. Аутомат Шпагин ППШ-41 кал. 7,62 мм

СССР, 1944. година

Дужина: 88,8 цм; дужина цеви: 26,6 цм; маса: 3,64 кг; 71 метак

На поклопцу сандука налазе се ознака „ЖБ“ и серијски број „7276“. Са горње стране магацина урезана је звезда петокрака, а испод година производње „1944“. Аутомат поред кутијастог поседује и додатни магацин у облику добоша.

НМЧ, И 1984

67

69

68. Аутомат Erma MP 40 кал. 9 мм Luger

Немачка

Waffenfabrik Erma, Erfurt, 1940. година

Дужина: 62,9 цм; дужина цеви: 25,1 цм; маса: 4,03 кг; 32 метка

На сандуку су уписани ознака модела „MP 40“, ознака произвођача „auf“, година производње „40“, као и серијски број „5359“.

НМЧ, И 1991

69. Аутомат Erma MP 40 кал. 9 мм Luger

Немачка

Gebrüder Merz, Merz-Werke, Frankfurt, 1943. година

Дужина: 62,9 цм; дужина цеви: 25,1 цм; маса: 4,03 кг; 32 метка

На сандуку су уписани ознака модела „MP 40“, година производње „43“, серијски број „1342“ и ознака произвођача „COSd“. Недостаје магацин за муницију.

НМЧ, И 1987

70. Аутомат Thompson 1928 A1 кал. 11,43 мм (.45)

САД

Auto-Ordnance Corporation, Bridgeport Connecticut USA, после 1921. године

Дужина: 85,2 цм; дужина цеви: 26,7 цм; маса: 4,9 кг; 20, 30, 50 или 100 метака

На десној страни сандука уписани су назив модела, серијски број и калибар „US MODEL 1928 A1 No AO 14308 THOMPSON SUBMACHINE GUN CALIBRE .45 AUTOMATIK CARTRIDGE“. На левој страни сандука налазе се натпис фабрике и места производње „AUTO-ORDNANCE CORPORATION BRIDGEPORT. CONNECTICUT USA“. Недостаје магацин за муницију.

НМЧ, И 1986

71. Аутомат Sten MK II, кал. 9 мм

Велика Британија

Royal Small Arms Factory Enfield

Дужина: 70,4 цм; дужина цеви: 32 цм; 32 метка

Преправљена верзија аутомата са додатом цеви и преправљеним улазом за магацин. Све ознаке су избрисане. Недостаје кундак.

НМЧ, И 2804

72. Митраљез Maxim M.08/15 кал. 7,9 мм

Немачка

Deutsche Waffen und Munitionsfabriken, Spandau, 1918. година

Дужина: 111 цм; дужина цеви: 72,1 цм; маса: 26,5 кг; 25 метака

На горњој страни сандука се налазе серијски број, ознака модела и произвођача „6852 d M.G.08/15 Gwf. SPANDAU. 1918. 16/IP 5“, а на

70

левој скала са подеоцима до 70. Недостају кундак и ножице.
НМЧ, И 281

- 73. Митраљез Maxim M.08/15 кал. 7,9 мм**
Немачка
Deutsche Waffen und Munitionsfabriken, Spandau, 1918. година
Дужина: 140 цм; дужина цеви: 72,1 цм; маса: 26,5 кг; 25 метака
На горњој страни сандука се налазе серијски број, ознака модела и произвођача „7789 M.G.08/15 Gwf. SPANDAU. 1918. Ko,” а на левој скала са подеоцима до 70, број „7789” и прецртани број „8099 2000”.
НМЧ, И 300

- 74. Пушкомитраљез Madsen M 1904 кал 7,9 мм**
Данска
Dansk Industri Syndikat, Copenhagen, после 1914. године
Дужина: 114,3 цм; дужина цеви: 58,4 цм; маса: 9,1 кг; 25, 30 или 40 метака
На левој страни сандука налазе се назив произвођача, а испод серијски број „23363”. Недостају затварач, ремник и магацин за муницију.
НМЧ, И 317

- 75. Пушкомитраљез Fusil Mitrailleur Modele 1915 CSRG (Chauchat M 1915), 8 мм**

Француска
Gladiator, SIDARME, France, 1915-1922. година
Дужина: 117 цм; дужина цеви: 46,9 цм; маса: 9 кг; 20 метака
На левој страни сандука и затварача налазе се назив произвођача и серијски број „G.S.B.G. No 34439”. Недостаје магацин за муницију.
НМЧ, И 401

- 76. Пушкомитраљез Fusil-mitrailleur Modèle 1924 M29, 7,5 мм**

Француска
Manufacture d'Armes de Châtellerault, 1930-1940. година
Дужина: 108 цм; дужина цеви: 50 цм; маса: 8,9 кг; 25 метака
На десној страни сандука се налазе ознака модела и серијски број „Mle 1924 m 29 B 86553”. Недостаје сандук за муницију.
НМЧ, И 1983

- 77. Пушкомитраљез MG 13 кал. 7,92 мм**

Немачка
Rheinische Metallwaaren und Maschinenfabrik, Sömmerda, 1930-1935. година
Дужина: 134,1 цм; дужина цеви: 71,8 цм; маса: 11,4 кг; 25 или 75 метака
На десној страни сандука уписани су број „2187” и ознака „b,” а на ручици за ношење број

„756” Недостаје магацин за муницију.
НМЧ, И 396

**78. Цев и сандук пушкомитраљеза MG 13
кал. 7,92 мм**

Немачка
Rheinische Metallwaaren und Maschinenfabrik,
Sömmerda, 1930-1935. година
Дужина цеви: 71,8 цм;
На десној страни сандука уписани су број „2037”
и ознака „d”
НМЧ, И 2805

79. Минобацач VZ.36 кал. 4,6 цм

Пољска
Zjednoczone Fabryki Maszyn i Wagonów L.
Zieleniewski, 1938. година
Дужина: 64 цм; дужина цеви: 40 цм; маса: 8 кг
На постољу су утиснути ознака модела и година
производње „WZ 36” „1938”, а на цеви серијски
број „2679”
НМЧ И 2812

**80. Минобацач Ordnance SBML 2-inch
mortar кал. 5,8 цм**

Велика Британија
P.S.&SLTD, 1939. година
Дужина: 53 цм; дужина цеви: 47 цм; маса: 4,8 кг
На постољу и цеви су утиснути ознака модела и
година производње „RE GD No L 38 2” „ML 2-IN
MORTAR II 52 mm” „P.S.&SLTD 1/1939”
НМЧ И 2813

81. Ручна бомба

Југославија
Миоковци, Србија 1942-1944. година
Висина 8,7 цм
Дефанзивна бомба јајастог облика ручне из-
раде из четничке радионице у Миоковцима.
Кошуљица је подељена са пет хоризонталних и
осам вертикалних жлебова на 40 пирамидално
обликованих поља. У два реда при врху непра-
вилно су изливена четири поља и део прстена.
Поклон Вука Петронијевића из Чачка, 1953.
НМЧ, И 199

86

82. Ручна бомба

Југославија

Миоковци, Србија 1942-1944. година

Висина 8,7 цм

Дефанзивна бомба јајастог облика ручне израде из четничке радионице у Миоковцима. Кошуљица је подељена са пет хоризонталних и осам вертикалних жлебова на 40 пирамидално обликованих поља, са прстеновима при дну и врху.

Поклон Вука Петровијевића из Чачка, 1953.

НМЧ, И 198

83. Бајонет М1924

Југославија, пре 1941. године

Дужина: 40 цм

На дну сечива бајонета налази се ознака

произвођача „ПРЕДУЗЕЋЕ 44“. Са друге стране сечива утиснута су два жига - један у облику тругла, други квадрата. На накрсници и канији је серијски број „75200“, а са друге стране каније жиг у облику троугла унутар кога су слова „ДД“ и обрнуто слово „С“.

НМЧ, И 2701

84. Кама

Југославија, пре 1945. године

Дужина: 27,8 цм

Сечиво каме украшено је двема линијама. Око њих су низови полукругова који раздвајају наизменично постављене тачкице. Крница је елипсаста, а облога дршке од једанаест рожнатих прстенова завршава се алуминијумском плочицом. Канија има куглицу на врху. На предњој

страни се налази натпис у једанаест редова - „СА/ВЕРОМ/У/БОГА/ЗА/КРАЉА/И/ОТАЏБИНУ/СЛОБОДА/ИЛИ/СМРТ”. Канија са стране има две алкице направљене од југословенског новца из 1938. године. Кроз њих пролази кожна трака спојена алкицом за каиш. НМЧ, И 273

85. Кама

Југославија, пре 1945. године

Дужина: 36,7 цм

Жућкасте коштане плоче дршке учвршћене су помоћу три закивка. На зелено обојене корице, чија је боја углавном нестала, причвршћена је плочица у облику штита са две правоугаоне алке кроз које је провучен двоструки каиш за качење на опасач.

НМЧ, И 64

86. Шлем „Адријан” М1915

Краљевина Југославија

Дужина: 29,7 цм

Калота је јајаста, са ојачањем у облику ребра на темену. Напред је грб Краљевине Југославије. Шлем је изнад штитника опасан црвеном траком. Обојен је црном бојом.

НМЧ, И 602

87. Шлем ССХ-40

СССР, пре 1944. године

Пречник 28х24,6 цм

Шлем је оштећен корозијом и на више места пробушен, без ознака, платнених и кожних делова.

Поклон Богосава Ћирковића из Горње Горевнице, 1974.

НМЧ, И 2052

88. Артиљеријски перископ S.F. 14.2 Gi H/6400 Mauser 1937

Немачка, Јена

Дужина: 40,7 цм

На дну десног цилиндра перископа налази се ознака модела „S.F. 14.2 Gi H/6400”, а на дну левог ознака модела, произвођача и серијски број „H/6400 beH 5485”. Перископ је обојен у сиво-маслиасту боју. Недостаје постоље.

НМЧ, И 2703

91

89. Двоглед

Дужина: 14,7 цм; ширина: 11,9 цм

Двоглед се састоји од две монокуларне цеви фиксирание спојницом, са механизмом за скраћивање или продужавање цеви. Између објектива у рам је уграђена минијатурна бусола. На раму се између окулара налази ознака „8 Verts”. Са стране цеви су ушице за ремник. Двоглед је Ратко Митровић (1913-1941) поконио Андрији Главоњићу из Горачића.

НМЧ, И 138

90. Футрола двогледа

Чехословачка

Дужина: 14 цм; ширина: 17,5 цм

Пљосната футрола бубрежастог пресека. На поклопцу се налазе два неправилна концентрична круга. Затвара се помоћу предњих каишчића. На бочне стране причвршћени су крајеви ремника. На дну се, са спољне стране, налази ознака „U...38”, док је уз горњи руб, са предње стране, овални жиг „F. FRANEK D. BERKOVICE”. Унутрашњост је пресвучана преврнутом кожом. Футрола је припадала Народном хероју Миодрагу Миловановићу Луну, заменику команданта Друге пролетерске бригаде.

НМЧ, И 130

91. Футрола двогледа

Дужина: 16,4 цм; ширина: 17,9 цм

Пљосната футрола бубрежастог пресека. Недостају каишчић за затварање и ремник. На полећини се налази кожно ојачање са по четири нитне са горње и доње стране. Футрола садржи две призме од двогледа и један окулар. Припадала је правнику др Ђури Ђуровићу, члану ЦНК ЈВуО. НМЧ, И 2704

92. Санитетска торбица

Висина 18 цм; ширина: 20 цм; дебљина 9 цм

Полигонална торбица од грубе сивомаслиасте тканине. Задња страна прелази у поклопац са натписом „В.С.З.-V.S.Z.“ Затвара се помоћу два патента. На предњој страни у белом кругу је црвени крст. На наличју торбице налазе се две гајке причвршћене помоћу четири нитне. Унутра, на десној бочној страни, налази се мали цеп. НМЧ, И 279

93. Официрска торбица

Дужина: 33 цм; ширина: 22,5 цм

Правоугаона торба чија задња страна прелази у поклопац који се на лицу причвршћује једним каишем и металном прећицом. Торба има две преграде. На предњој је аплицирано шест преграда за оловке и једна за остали прибор. За две алке на наличју причвршћен је ремник. Торба је припадала Народном хероју Драгославу Мутаповићу. НМЧ, И 255

94. Официрска торбица

Дужина: 27,5 цм; ширина: 18,5 цм

Правоугаона торба чија задња страна прелази у поклопац који се на лицу причвршћује једним каишем и металном прећицом. Торба има две преграде. На предњој је аплицирано десет преграда за писаћи прибор. За две алке на наличју причвршћен је ремник. Са унутрашње стране поклопца утиснута је ознака „L.B.A.(S).“ Торбу је Војин Јовановић заробио од усташа у борби на Ливну 15. децембра 1942. године. НМЧ, И 180

100

95. Планшета

Дужина: 24,5 цм; ширина: 17 цм

Правоугаона планшета на преклоп. Напред, са унутрашње стране торбе, налази се простор за секције са лицем од каучука. Предња страна се причвршћује једним дрикером на каишчићу са десне стране и два на поклопцу. На наличју се налази преграда са поклопцем који се затвара на исти начин. Упртач се качи о две алкице постављене на горњој страни. НМЧ, И 184

96. Планшета

Дужина: 25 цм; ширина: 18,5 цм

Правоугаона планшета на преклоп. Предња страна је од каучука. На дужој страни је каиш дрикером за затварање. Упртач се качи о две алкице постављене на полећини. Унутра, између страница планшете, је застор браон чоје. У

планшети се налази секција Ваљева. Заробљена је од Бугара у близини Куршумлије 1944. године.

НМЧ, И 183

97. Кутија гас маске GM-30

Немачка

Дужина: 27,7 цм; пречник 12,3 цм

Цилиндрична метална кутија са уздужном ребрастом структуром, поклопцем и металним испитима/испустима за ремнике. Са доње стране се налази ознака „D”.

НМЧ, И 2705

98. Југословенска кокарда

Југославија, пре 1941. године

Висина 4,9 цм

Кокарда је конкавна, овалног облика. Преко црвене чохе на алуминијумској подлози укрштене су ловорова и храстова грана. У поље је постављен двоглави орао са круном на глави. Овај детаљ државног грба Краљевине Југославије измењен је тако што је преко штита са хералдичким знацима Срба, Хрвата и Словенаца постављен иницијал „П II”.

НМЧ, И 87

99. Југословенска кокарда

Југославија, пре 1941. године

Висина 4,7 цм; ширина: 3,2 цм

Кокарда је конкавна, овалног облика. Преко црвене чохе на алуминијумској подлози налази се двоглави бели орао са круном на глави и штитом на грудима на коме су хералдички знаци Срба, Хрвата и Словенаца. На полеђини се налази двострука игла за постављање кокарде на капу.

Поклон Владимира Ђукића из Сурчина, 2003.

НМЧ, И 2706

100. Петокрака звезда

Југославија, 1941. година

Висина 3,8; 4,1 цм

Петокрака звезда неправилног облика, црвено обојена, пробушена на средини, са траговима лемљења на наличју

НМЧ, И 78

101. Опасач

Југославија, пре 1941. година

Дужина: 12,4 цм

Кожна трака подшивена истим материјалом из три дела, причвршћена је за проширени крај двема нитнама и купастим дугметом. Преко проширеног дела постављена је пређица. На другом крају су седам рупица и полукружни завршетак. Уз горњу ивицу причвршћена је једна алкица за упртач. Опасач је украшен штепаном геометријском декорацијом.

НМЧ, И 1818

102. Споменица тридесет година победе над фашизмом

Југославија, 1975. година

Висина 4 цм

На аверсу шест радијално постављених застава формирају кружну плочицу са ушицом. У венцу на централном делу налазе се бакља и рука са пушком, а на реверсу у матираном пољу натпис у шест редова „30 GODINA POBEDE NAD FAŠIZMOM 1945 1975”.

НМЧ, И 1806

103. Споменица тридесет година победе над фашизмом

Југославија, 1975. година

Висина 4 цм

На аверсу шест радијално постављених застава формирају кружну плочицу са ушицом. У венцу на централном делу налазе се бакља и рука са пушком, а на реверсу у матираном пољу натпис у шест редова „30 GODINA POBEDE NAD FAŠIZMOM 1945 1975”.

НМЧ, И 1728

104. Орден народног ослобођења

Југославија

Висина 5,1 цм

На аверсу се налази позлаћена стилизована петокрака звезда, са зупчастим врховима, постављена преко глатке површине позлаћеног петоугла, углова наглашених по једним ребром, окренутог на доле. Преко је релеф од патинираног сребра који приказује народ који

поздравља слободу, оивичен лаворовим гранама и класјем жита, са петокраком на левој страни. У дну је латинични натпис: „NARODNO OSLOBOĐENJE”. На реверсу је равна и глатка површина перфорирана на два места, са траговима уклоњеног завртња и бројем „147” исписаним доле. Накнадно је постављена вертикална игла са сигнатуром на спољној страни „ZIN KOVNICA”. Врпца од беле моариране свиле са плавим пољем на средини постављена је на металну правоугаону плочицу са иглом на наличју. Орден лежи на тебет плишаној подлози у тамноплавој кожној кутији са грбом СФРЈ и латиничним натписом у златотиску на поклопцу „ORDEN NARODNOG OSLOBOĐENJA”. Са унутрашње стране на белој сатенској подлози поновљен је државни грб на исти начин.

НМЧ, И 1715

105. Минијатура Споменике тридесет година победе над фашизмом

Југославија, 1975. година

Дужина: врпце 1,1 цм; ширина: врпце 2,1 цм; пречник 1,7 цм

Врпца од моариране свиле од наизменичних поља у бојама државне заставе постављена је на правоугаону металну плочицу. На наличју

између две дупле траке на алкицу у облику осмице учвршћен је аверс споменице на коме се налази шест радијално постављених застава које формирају кружну плочицу са бакљом и руком која држи пушку у лаворовом венцу. Ушица је заклоњена металном куглицом. Метални носач са иглом и навртком је немонтиран.

НМЧ, И 1696

106. Партизанска споменица 1941. (првобитни совјетски модел)

Совјетски Савез, 1946. година

Висина 3,9 цм

На аверсу је преко црвено емајлиране петокрака звезде са укрштеним партизанским оружјем постављен лаворов венац који је на доњој страни превезан траком. У елипсастом пољу налази се представа партизанског борца са подигнутом заставом у десној руци. Лево је укоси исписана година „1941”. На реверсу се налази шраф са матицом.

НМЧ, И 107

107. Партизанска споменица 1941.

Југославија, 1962. година

Висина 4,6 цм

106

107

На аверсу је петокрака звезда постављена преко позаплатане површине петоугла назубљених ивица окренутог надоле. На његовом врху стоји година „1941”. Преко централног дела звезде формиране од зрака неједнаке дужине постављена је фигура борца у снажном покрету који левој руци држи развијену заставу, док десном позива на борбу. На реверсу је равна и глатка површина. Доле је утиснут број споменице „26654”, а преко средине је постављена игла за причвршћивање споменице.
НМЧ, И 4815

108. Медаља 50 година од победе у Великом отаџбинском рату

Русија, 1995. година

Пречник 3,2 цм; висина врпце 5 цм

На аверсу је приказан Црвени трг у Москви са обрисима цркве, куле и зида Кремља. Испод су године „1945” и „1995” између којих је петокрака звезда са српском и чекићем у средини, а цела представа је постављена на обрнуту петокраку. Испод су лаврове гране, а горе је приказан ватромет. На реверсу је натпис на руском у осам редова: „50, ЛЕТ ПОБЕДЫ В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ 1945, 1995”. Лево и десно су приказани лаврови листови. Врпца црвене боје са преклопљеним тракама „георгијевске ленте” преко постављена је на петокраку металну плочицу и металном алком је привезана за медаљу.

НМЧ, И 4817

109. Медаља борца

Југославија, 1990. година

Пречник 3,4 цм; висина врпце 1,5 цм

На аверсу се налази представа младића и девојке са подигнутим рукама у којима држе пушке. Изнад је петокрака звезда, а испод натпис латиницом „JUGOSLAVIJA”. Цела представа постављена је на полигоналну површину црвене боје. Медаља је уоквирена лавровим венцем. На реверсу је исписан кружно постављен латинични натпис „SMRT FAŠIZMU, SLOBODA NARODU”, а на средини године у два реда „1941, 1945”. Медаља је и на

реверсу уоквирена лавровим венцем. Врпца је правоугаоног облика од плавих, белих и једне средишње црвене усправне пруге и постављена је на металну плочицу са попречном иглом.
НМЧ, И 4818

110. Књижица „Партизанска споменица 1941”

Југославија, 1962. година

Дужина: 9,7 цм; ширина: 7,3 цм

У црне корице са рељефном представом „Партизанске споменице 1941” увучена је књижица браон корица која има четири листа. На првом листу је написан број Споменице „26654”, а унутра се налазе подаци и фотографија Стане Џакула, број и датум издавања књижице „27489”, „5 I 1962”. Књижица је оверена печатом Државног секретара за послове Народне одбране, генерала Гошњака.

НМЧ, И 2815

111. Потврда о добијању Медаље поводом 50 година од победе у Великом отаџбинском рату

Русија, 1995. година

Дужина: 11 цм; ширина: 8,1 цм

Потврда је направљена од пресавијеног танког картона окер боје на којем је штампана текстура. Црвеном бојом штампан је обрис грба Руске федерације, а испод се налази текст исписан на руском језику у седам редова: „РОССИЙСКАЯ ФЕДЕРАЦИЯ, УДОСТОВЕРЕНИЕ К ЮБИЛЕЙНОЙ МЕДАЛИ '50 ЛЕТ ПОНЕДЫ В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ 1941-1945 гг.” Унутар корица се налази представа медаље, име Стане Ницовић, број медаље „Н No 11530678” и датум издавања „22. марта 1995”, као и печат и потпис председника Руске федерације Бориса Јељцина.

НМЧ, И 2816

112. Потврда о додељивању Медаље борца

Југославија

Дужина: 11,1 цм; ширина: 8 цм

Потврда је направљена од пресавијеног танког картона беле боје на коме је плавом бојом

108

ћирилицом штампан текст „САВЕЗНИ ОДБОР САВЕЗА УДРУЖЕЊА БОРАЦА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА ЈУГОСЛАВИЈЕ”. Испод је отиснут знак петокраке звезде постављен на округлу зракасту површину. У сдини звезде два борца држе развијену заставу у левој руци. Испод звезде су исписане године „1941-1945”. Унутар пресавијеног картона плавом бојом је ћириличним писмом штампана посвета „НИЦОВИЋ СТАНИ”.
НМЧ, И 2817

113. Логорашко одело, панталоне

Немачка, између 1942. и 1945. године
Дужина панталона: 113 цм
Панталоне су од сиве тканине, а на десној ногувици је, на правоугаонику од белог платна, пришивен број „15345”. Шлиц се закопчава са шест дугмади. Цепови са по једним дугметом налазе

се са стране, а позади је усечен још један цеп. На појасу је једна гајка и два драп дугмета са натписом „*** FOR GENTLMEN”. Испод њега је каиш са пређицом на којој је исписано „SUPERBE”.
НМЧ, И 141

114. Логорашко одело, блуза

Немачка, између 1942. и 1945. године
Дужина: 70 цм
Блуза има шпицасте ревере и закопчава се до врата са шест дугмета. На горњем цепу са леве стране аплициран је црвени троугао врхом окренут надолу на коме је штампано слово „J”, а испод њега је правоугаона трака са бројем „15345”. Блуза је на лактовима и леђима крпљена.
НМЧ, И 2710

115. Логорашко одело, капа

Немачка, између 1942. и 1945. године
Пречник: 59 цм
Пругасто плаво-сива равна капа драп поставе. Капа је израђена од памучне тканине.
НМЧ, И 2711

116. Логорашка блуза

Немачка, између 1942. и 1945. године
Дужина: 70 цм
Пругаста плаво-сива логорашка блуза израђена шивењем од вуне и штампане памучне тканине. Блуза има шпицасте ревере и закопчава се до врата са шест дугмета.
НМЧ, И 2709

117. Корице за албум Будимке Петронијевић

Југославија, Логор Бањица
Дужина: 10,9 цм; ширина: 17,4 цм
Картонске корице албума пресвучене су тегет штофом и спојене на левој страни тегет и плавом траком („кикицом”). На предњој страни у доњем десном углу извезен је бокор од пет цветова. Унутрашње стране пресвучене су плавим брокатом са геометријским орнаментима.
НМЧ, И 230

118. Корице за албум Јустине Виволд

Југославија, Логор Бањица
Дужина: 9,4 цм; ширина: 13,7 цм
Правоугаоне корице албума од белог памучног платна са розе гајтаном везаном на машиницу. У доњем десном углу концем исте боје извезени су иницијали „ЈВ“, а са унутрашње стране прве корице на розе постави црвеним концем текст „НАДИ ОД ЈУСТИНЕ“.
НМЧ, И 178

119. Марамница

Југославија, Логор Бањица
Дужина: 27,5 цм; ширина: 29,5 цм
Бела марамница уоквирена чипком. На средини светлоплавим концем извезена је глава жене која гледа кроз затворске решетке у фабрику и небо пуно птица. Испод, у левом углу, приказан је чамац крај обале обрасле трском, а у десном бродића са једром. Уз ивице марамнице разнобојним концем извезена су имена 26 жена и једног мушкарца и девет мотива цвећа, наковња, потковице, срца и куће. На доњој страни налази се датум „28-XII-1941“, а на горњој „5-I-1942“, оба подвучена таласастом линијом.
НМЧ, И 234

120. Корице за албум Милене Лазаревић (1920-1943)

Југославија, Логор Бањица
Дужина: 6,7 цм; ширина: 10,1 цм
Картонске корице албума пресвучене су розе плишом и спојене на левој страни концем који на лицу и наличју покрива кружић извезен црвеним вуницом. Уз наспрамну ивицу налазе се по два кружића изведена на исти начин, из којих полазе траке за затварање албума. На предњој корици плавим концем дијагонално је извезена посвета „Мами“. Унутрашње стране пресвучене су розе тканином, лева на угловима има петље за фотографије, а на десној је причвршћена пресавијена плетеница од дебљег прамена смеђе косе са црвеном машном на крајевима.
НМЧ, И 219

109

121. Табакера Милене Лазаревић (1920-1943)

Југославија, Логор Бањица
Дужина: 7,3 цм; ширина: 7,8 цм
Наличје четвртасте картонске табакере пресвучено је мрком поставом на којој су црвеним концем извезени иницијали „ЛВ“, а коју је Милене Лазаревић посветила оцу Вилиману. Предња корица прелази у поклопац који се затвара помоћу једне петље.
НМЧ, И 218

122. Торбица Јустине Виволд

Југославија, Логор Бањица
Дужина: 6,8 цм; ширина: 7,4 цм
На браон подлози испелетој од вунице са обе стране извезен је геометријски орнамент драп концем. На горњој страни су две минијатурне дршке од црног конца. Унутра је постава тегет боје са белим тачкама.
НМЧ, И 177

123. Привезак Јустине Вивола

Југославија, Логор Бањица

Дужина: 34 цм

Упреден зелени и окер конач повезује и уоквирује две квадратне основе, лица пресвучених белом, а наличја розе тканином. На белој површини једног квадрата жутим концем извезен је бокор од три црвена цвета, док други на белој основи има црним концем извезене контуре брода, а сивим једро и водену површину. На крупно тканој розе површини наличја црвеним концем дијагонално је извезен потпис „JUSTINA”

НМЧ, И 233

124. Табакера

Југославија, Логор Бањица, 1943. година

Дужина: 5,8 цм; ширина: 8,1 цм

Наличје четвртасте картонске табакере пресвучене плавом тканином прелази у поклопац целом дужином краће предње стране. На поклопцу су белим концем извезени иницијали „БЈ”, а у горњем левом углу „Бањица 1943”. Горњи део унутрашње стране наличја је настављен.

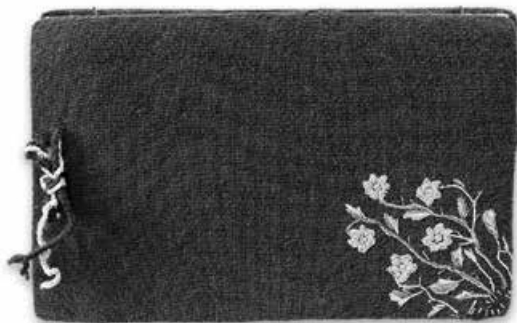
НМЧ, И 232

125. Привезак

Југославија, Логор Бањица

Дужина: 10,5 цм

Привезак је састављен од две минијатурне ципеле повезане тегет врпцом од четвороструко уплетене вунице. Ђоновци ципела су од кружно

117

119

ређаних плетеница од танког канапа. Тегет плетено лице има штопане лубове и горњу страну беле боје.

НМЧ, И 231

126. Табакера

Југославија, Логор Бањица

Дужина: 8 цм; ширина: 8 цм

Наличје четвртасте картонске табакере пресвучене браон тканином са иницијалима „ЛМ” извезеним зеленим, драп и окер концем, прелази у поклопац који се затвара помоћу једне петље. Унутрашња постава је драп боје.

НМЧ, И 224

127. Привезак Милене Лазаревић (1920-1943)

Југославија, Логор Бањица, 1943. година

Дужина: 3,1 цм; ширина: 3,1 цм

Две спојене картонске основе пресвучене су браон тканином на којој је извезен букет од шест цветова. Друга страна нема вез.

НМЧ, И 223

**128. Привезак Милене Лазаревић
(1920-1943)**

Југославија, Логор Бањица, 1943. година
Дужина: 3,2 цм; ширина: 3,2 цм
Две спојене картонске основе пресвучене су
браон тканином на којој је извезен букет од
девет цветова. На другој страни је извезена по-
света „Љубу“ бледим окер концем. Привезак је
учвршћен за предвостручен јемственик.
НМЧ, И 222

**129. Привезак Милене Лазаревић
(1920-1943)**

Југославија, Логор Бањица, 1943. година
Дужина: 3,5 цм; ширина: 3,5 цм
Две спојене картонске основе пресвучене су
тканином и уоквирене црвеном упреденом
вуницом. На тегет подлози се налази посвета
„Лалу“ извезена белим концем, док је на розе
подлози извезен сеоски пејзаж.
НМЧ, И 221

**130. Корице за албум Милене Лазаревић
(1920-1943)**

Југославија, Логор Бањица
Дужина: 7,6 цм; ширина: 8,6 цм
Картонске корице албума пресвучене су црним

плишом. На предњој страни је формирана по-
тковица од три реда извезених цветова. Кори-
це су постављене драп тканином, са петљама на
спољним угловима. Са унутрашње стране прве
корице очувано је једно парче светлоплаве
упредене вунице која је уоквиривала поставу.
НМЧ, И 220

**131. Цепни сат „Langendorf ” Ђура
Ђуровића**

Швајцарска, Лангендорф
Пречник 4,9 цм
Метални сат кружног облика са сиво-златним
бројевима од 1 до 12 на окер површини ис-
под стакленог поклопца. У доњем делу се на-
лази круг са поделама 10, 20, 30, 40, 50 и 60 за
казаљку која показује секунде. Казаљка за сате
су при врху у облику ромба, а за минуте у обли-
ку копља. Испод броја 12 исписан је латинични
натпис произвођача „LANGENDORF”. Са горње
стране се налази алкица за причвршћивање за
ланац који недостаје, као и глава механизма за
навијање. Полећина сата је сребрнасте боје са
геометријским, док је спољашња ивица украсе-
на вегетабилним мотивима.
НМЧ, И 2702

131

131

132

132. Ручни сат „Celea” Милинка Кушића (1912-1943)

Дужина: 3,9 цм; ширина: 4,5 цм

Сат кружног облика подељен је концентричним круговима на четири поља. У другом је подела на минуте, у трећем ознаке сати арапским бројевима од 1 до 12, а у четвртм натпис „ЦЕЛЕА”. Казаљке су светлозелене, као и круг са поделом и казаљком за секунде. Наличје је равно и глатко. Сат је припадао Милинку Кушићу, политичком комесару II пролетерске бригаде. Поклон породице Петровић из Ивањице, 1989. године.

НМЧ, И 2818

133. Катанац са ланцем

Дужина: ланца 41 цм; дужина: конопца 86 цм

Правоугаони катанац са полукружном алком. На предњој страни изнад отвора за кључ аплицирана је плочица са натписом „ABUS”. На њега је кроз трећу алку учвршћен ланац који се састоји од 23 карике. Кроз једанаесту карику провучено је парче канапа од две струке. Ланцем и канапом био је везан Ратко Митровић у тренутку вешања 11. децембра 1941. године у Чачку.

НМЧ, И 134

134. Плакат којим се саопштава погубљење 150 припадника покрета Драже Михаиловића

Југославија, Врњачка Бања, 1943. година

Дужина: 41,7 цм; ширина: 59 цм

Текст плаката штампан је црним словима на зеленкастом папиру на немачком и српском

језику и подељен је вертикалном линијом. Садржи саопштење издато 30. марта 1943. године о погубљењу 150 припадника покрета Драже Михаиловића због напада на немачке војнике код Дупца 14. марта 1943. године. На наличју у доњем десном углу налазе се округли и правоугани печат Српске православне епархије у Заблаћу и забелешка свештеника Светислава Станковића

НМЧ, И 179

135. Политичка карта света 1941. године

Немачка, Ed. Geablers Georg. Institut G.m.b.H. Leipzig, 1941. година

Дужина: 81,9 цм; ширина: 124,6 цм

Политичка колорна карта света штампана на папиру после окупације и разбијања Југославије (12-18. април 1941), а пре напада на СССР (22. јун 1941). На карти нема Краљевине Југославије, док је територија СССР-а приказана у целисти после проширења 1939-1940. године. У заглављу је написан текст „Ausgabe A, Weltkarte, Nicht für die Öffentlichkeit bestimmt”. У доњем десном углу се налазе назив произвођача, место и година израде „Ed. Geablers Georg. Institut G.m.b.H. Leipzig 1941”, а на полећини у горњем десном углу текст написан плавом графитном оловком на немачком „Weltkarte”.

НМЧ, И 2819

136. Топографска карта подручја између Чачка и Краљева 1:100.000

Југославија, Београд, 1929/1940. година

Дужина: 65,8 цм; ширина: 49,8 цм

Топографска карта има све натписе на немачком. У заглављу се налази текст „Karte von

Jugoslawien 1:1000 000, ČAČAK, Sonderausgabe II. 1941, Nur für Dienstgebrauch!, Blatt 98." У доњем левом углу је текст на српском (латиницом) и на немачком: „Premerio, iscrtao i reprodukovao Vojni Geografski institut Kraljevine S.H.S", „Aufgenommen, gezeichnet und vervielfärgographischen Institut des Königreiches Jugoslawien", „Herausgegeben von generalstab der Luftwaffe 1940." У доњем десном углу је исписан текст на српском (латиницом) и немачком: Premeravano 1926 i 1927 g Reprodukovano 1929. g., „Aufgenommen 1926 u. 1927, gedruckt 1929." Испод је уоквирени текст на немачком: „Das jugoslawische (Gauß-Krüger) Gitternetz ist in Abstände von 5 cm = 5 km durchgezogen." НМЧ, И 2820

137. Писмо архијерејског намесника у Чачку Милутиновића пароху цркве у селу Жејевица

Југославија, Чачак, 1941. година
Дужина: 16,9 цм; ширина: 21 цм
На белом папиру ћириличном писаћом машином архијерејски намесник у Чачку М. Милутиновић пренео је 13. августа 1941. године пароху цркве у Жејевици наређење немачке Фелдкомандантуре бр. 816 у Ужицу којом се забрањује звоњење на црквама. Лево од потписа намесника се уочава избледели отисак печата.
НМЧ, И 322

138. Требовање Народноослободилачких одреда

Југославија, Чачак, 1941. година
Дужина: 21,1 цм; ширина: 17,2 цм
На белом папиру ћириличном писаћом машином направљен је образац „ТРЕБОВАЊЕ" намењен за регистровање артикала који се узимају од трговаца. Образац је попуњен зеленим мастилом на име Пере Филиповића и оверен печатима партизанске команде места и Базе четничких одреда југословенске војске у Чачку на дан 21. октобра 1941. године.
НМЧ, И 323

139. Ausweis (објава) за путовање редова Рада Ровчанина

Чачак, 1941. година

Дужина: 17,7 цм; ширина: 25,1 цм

Објава је штампана на папиру бело-смеђе боје, црним словима. Половина документа је на немачком, а друга половина на српском језику са истоветним текстом. Подаци о Раду Ровчанину писани су црним мастилом, латиницом на немачком делу документа, а ћирилицом на српском. На оба дела налазе се печат немачких окупационих власти и потпис зеленим мастилом мајора Rottoka.

НМЧ, И 1970

140. Легитимација четника Милутина Крсмановића из Брђана

Чачак, 1941. година

Дужина: 10 цм; ширина: 13,5 цм

Правоугани образац на коме су штампана поља за личне податке ћирилицом и мрким мастилом исписаним подацима за Милутина Крсмановића из Брђана. Доле на средини се налази печат Команде четничких одреда југословенске војске бр. 16 Чачак.

НМЧ, И 1889

141. Легитимација Радише Поповића

Југославија, 1941. година

Дужина: 8,3 цм; ширина: 12,1 цм

У штампани образац легитимације број 27, уквирене са две линије, унето је писаним словима, мрким мастилом, име партизана Радише Поповића, борца НОП одреда за округ Чачански „Др Драгиша Мишовић”. На легитимацији се налазе његов потпис и отиснут печат одреда. Потврда носи датум 11. октобра 1941. године.

НМЧ, И 297

142. Записник са састанка Месног комитета КП Чачка и СКОЈ-а Чачка

Чачак, 1945. година

Дужина: 21,5 цм; ширина: 17,9 цм

Свеска са тврдим корицама пресвученим плавим платном има укупно 29 листова каро-папира. Прве три стране су неисписане. На првој се налази округли печат Месног комитета СКОЈ-а

Чачак, док остале две садрже текстове писане оловком и мастилом различите боје у времену од 3. маја до 6. августа 1945. године.

НМЧ, И 1439

143. Чланска књижица СУБНОР-а Југославије Будимке Петронијевић

Југославија, 1979. година

Дужина: 8,8 цм; ширина: 6,6 цм

У црвене правоугаоне корице од тањег картона, са бело штампаним грбom СУБНОР-а Југославије и натписом „САВЕЗ УДРУЖЕЊА БОРАЦА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА ЈУГОСЛАВИЈЕ САВЕЗ УДРУЖЕЊА БОРАЦА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА СРБИЈЕ ЧЛАНСКА КЊИЖИЦА”, укоришена су два листа. У рубрике штампане ћирилицом унети су подаци Будимке Петронијевић и члански број књижице „3725”, као и овера од 10. марта 1979. године.

НМЧ, И 2708

144. Лист „Победа је наша” бр. 1

Југославија, 1942. година

Дужина: 16,8 цм; ширина: 20,8 цм

У корице од пунијег папира укоришено је 15 листова. На почетку се налазе натпис „Pobeda je naša Broj 1 7 septembra 1942 god. II BATALJON II PROLETERSKE N.O.U.BRIGADE” и речи Др Драгише Мишовића које су узете као мото. Текст је густо куцан латиницом на једној страни листа.

НМЧ, И 144

145. Лист „Без предаха” бр. 5

Југославија, 1943. година

Дужина: 21 цм; ширина: 17,1 цм

Примерак има 32 листа. Стране са густо куцаним латиничним текстом пагиниране су бројевима од 1 до 64. На крају Титовог уводног чланка „Godišnjica stvaranja II proleterske brigade” налази се и његов портрет.

НМЧ, И 74

146. Лист „Без предаха” бр. 7

Југославија, 1945. година

Дужина: 21,3 цм; ширина: 17,1 цм

115

У корице од тањег картона укорићена су 42 листа. На насловној страни се налази ћирилични текст „БЕЗ ПРЕДАХА, ЛИСТ II ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ”. На корицама је предочен цртеж колоне војника која излази у равницу из високих брда над којима је црвена петокрака звезда са српом и чекићем. Наслови чланака дати су стилизованим словима. Примерак је незавршен.

НМЧ, И 75

147. Лист „Без предаха” бр. 8

Југославија, Београд, 1945. година
Дужина: 20,5 цм; ширина: 14,3 цм

У корице од тањег картона повезана су 74 листа. На насловној страни се налази ћирилични текст „БЕЗ ПРЕДАХА, ТРИ ГОДИНЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ, ИЗДАЈЕ ПРОП. ОТСЕК 2-ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ”. Лист је илустрован и датиран у март 1945. године.

НМЧ, И 76

148. Лист „Без предаха” бр. 8

Југославија, Београд, 1945. година
Дужина: 20,5 цм; ширина: 14,4 цм

У корице од тањег картона повезана су 74 листа. На насловној страни се налази ћирилични текст „БЕЗ ПРЕДАХА, ТРИ ГОДИНЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ, ИЗДАЈЕ ПРОП. ОТСЕК 2-ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ”. Лист је илустрован и датиран у март 1945. године.

НМЧ, И 151

149. Лист „Без предаха” бр. 9

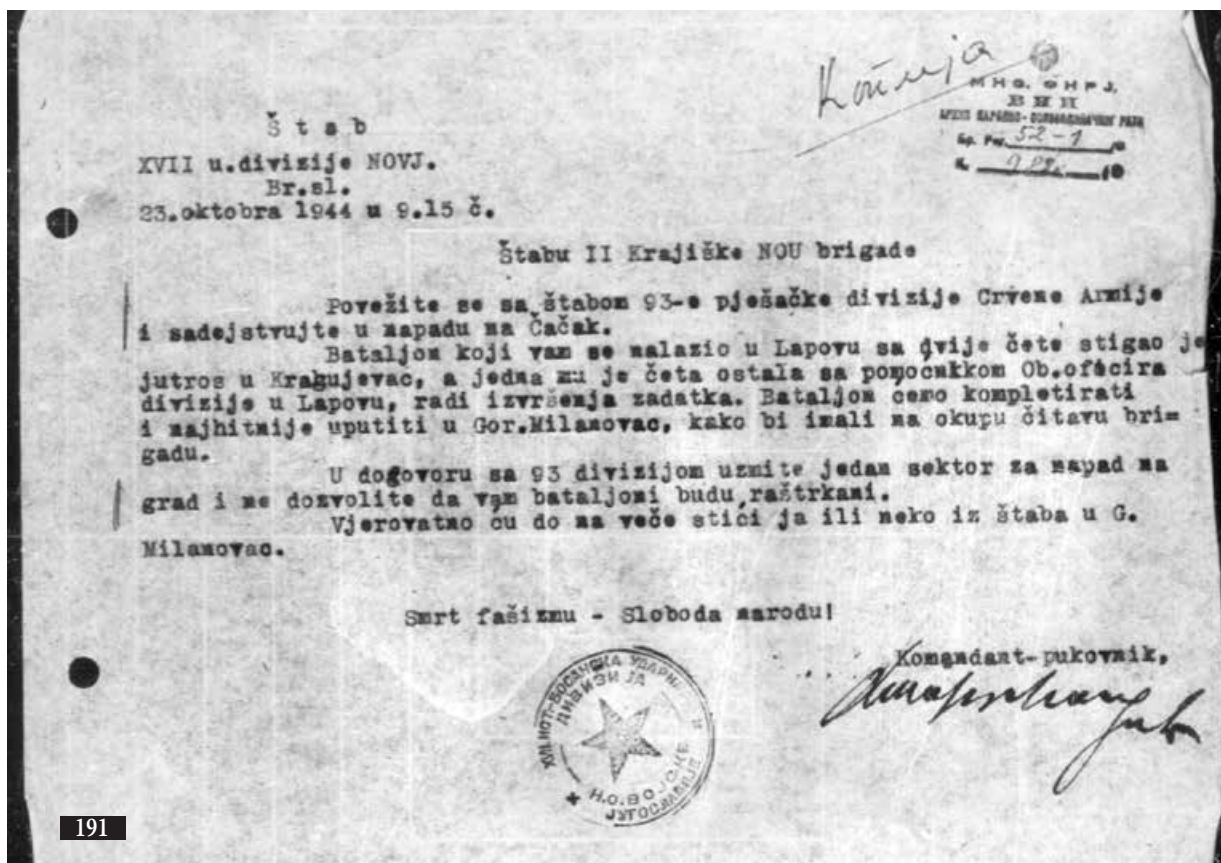
Југославија, 1945. година
Дужина: 21,1 цм; ширина: 17,2 цм

У корице од тањег картона повезано је 47 листа. На насловној страни се налази ћирилични текст „Смрт фашизму – Слобода народу! БЕЗ ПРЕДАХА, ЛИСТ II ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ, МАРТ 1945, БРОЈ 9, ИЗДАЊЕ ПРОПАГАНДНОГ ОТСЕКА”. Стране су пагиниране, а текст је куцан ћирилицом.

НМЧ, И 77

- 150. Лист „Без предаха” бр. 10**
Југославија, 1945. година
Дужина: 22,1 цм; ширина: 16,6 цм
У корице од тањег картона повезано је 36 листова. На насловној страни се налази ћирилични текст „БЕЗ ПРЕДАХА, ЛИСТ II ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ, АПРИЛ 1945, БРОЈ 10”. Стране су пагиниране, а текст је куцан ћирилицом.
НМЧ, И 79
- 151. Фотографија спаљивања тела логораша у крематоријуму**
Немачка, између 1942. и 1945. године
Дужина: 10, 2 цм; ширина: 14, 8 цм
НМЧ, И 2829
- 152. Разгледница коју су шпански борци упутили Ратку Митровићу у Чачку, 12. фебруар 1941. године**
НМЧ, микрофилм бр. К-2-520
Репродукција
- 153. Демонстрације грађана и гимназијалаца, поворка испред хотела „Крен”, 27. март 1941. године**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. II-177
Репродукција
- 154. Демонстрације грађана и гимназијалаца, поворка испред радње „Лорд”, 27. март 1941. године**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. II-177
Репродукција
- 155. Наредба немачке фелдкомандантуре о забрани јавног окупљања у Чачку, 17. мај 1941. године**
НМЧ, микрофилм бр. III-50-27 (оригинал у МИАЧ)
Репродукција
- 156. Немачка наредба о забрани прославе Видовдана, 27. јун 1941. године**
НМЧ, микрофилм бр. У-34 (оригинал у МИАЧ)
Репродукција
- 157. Немачки војници поред стрељаних талаца на фудбалском игралишту поред Западне Мораве у Чачку, 20. јул 1941. године**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-96
Репродукција
- 158. Тела стрељаних талаца на фудбалском игралишту поред Западне Мораве у Чачку, 20. јул 1941. године**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-908
Репродукција
- 159. Извештај о стрељању талаца на фудбалском игралишту поред Западне Мораве у Чачку, 20. јул 1941. године**
НМЧ, микрофилм бр. К-5-1303 (оригинал у МИАЧ)
Репродукција
- 160. Југословенски војници у немачком заробљеничком логору, 1943. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-1468
Репродукција
- 161. Логораши на раду у немачком заробљеништву**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-1414
Репродукција
- 162. Затвореници у логору Бањица у Београду**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-215
Репродукција
- 163. Порушена варошица Рудник после проласка немачке казнене експедиције, 1941. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-982
Репродукција

- 164. Спаљени и порушени Горњи Милановац после проласка немачке казнене експедиције, 1941. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-106
Репродукција
- 165. Кућа Часлава Вуловића из Придворице спаљена у бугарској казненој експедицији, 1943. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-1551
Репродукција
- 166. Запаљена кућа у Милићевцима током немачког напада, 1944. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-1008
Репродукција
- 167. Порушени путнички мост у Чачку од стране Немаца у повлачењу, 2. децембар 1944. године**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-1021
Репродукција
- 168. Немачки плакат „Објава СРБИ!” на немачком и српском језику пуковника фон Штокхаузена којим се становништво позива на мир, и најављује уништење комуниста у шуми, 25. јул 1941. година**
НМЧ, микрофилм бр. К-1-1 (оригинал у НМЧ)
Репродукција
- 169. Немачки плакат „СРБИ” којим се становништво позива на мир, а герилци у шуми на предају, 1942. година**
НМЧ, микрофилм бр. III-50-22 (оригинал у МИАЧ)
Репродукција
- 170. Тело Ратка Митровића, политичког комесара Чачанског партизанског одреда, обешено на централном тргу у Чачку, 11. децембар 1941. године**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-1490
Репродукција
- 171. Бугарски плакат којим се прети стрељањем 50 Срба за једног убијеног бугарског војника, 1943. година**
НМЧ, микрофилм бр. К-5-1280 (оригинал у МИАЧ)
Репродукција
- 172. Немци поред тела четника пуковника Михаиловића погинулих у опсади Краљева октобра 1941. године**
Фото-документација Народног музеја у Краљеву
Репродукција
- 173. Извештај Градског поглаварства у Чачку о броју Јевреја у граду, 12. јун 1941. године**
МИАЧ, ГП, К-50, Ф IV, бр. 438.
Репродукција
- 174. Извештај Градског поглаварства у Чачку о броју потребних трака за обележавање Јевреја и Рома, 19. јун 1941. године**
НМЧ, микрофилм бр. III-50-29 (оригинал у МИАЧ)
Репродукција
- 175. Реверс за примљене траке који су потписали Јевреји у Чачку**
МИАЧ, ГП, К-55, Ф VII, бр. 175
Репродукција
- 176. Јеврејка Рени Дајч (стоји прва с лева) у породици Стоковић из Бершића, која ју је крила током окупације 1941-1944. године**
Репродукција
- 177. Немачки војници поред тела партизанских бораца, Србина Алексан-**

дра Радуловића и Јеврејина Елијаса Алмозлина, убијених 3. августа 1941. поред манастира Стејеник на Јелици НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. II-222
Репродукција

178. Извештај полиције у Чачку о хапшењу јеврејске породице Ешкенази, 26. април 1942. године
НМЧ, Збирка ПГП у Чачку 1941-1944.
Репродукција

179. Молба за легитимацију Јеврејке Иде Фишер, 26. јануар 1943. године
НМЧ, Збирка ПГП у Чачку 1941-1944.
Репродукција

180. Извештај полиције у Чачку о хапшењу Јеврејки, 2. фебруар 1943. године
НМЧ, Збирка ПГП у Чачку 1941-1944.
Репродукција

181. Извештај полиције у Чачку о хапшењу Јеврејки, 19. април 1943. године
НМЧ, Збирка ПГП у Чачку 1941-1944.
Репродукција

182. Група бораца Трнавског партизанског батаљона на Лозничком брду, октобар 1941. године
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. I-1637
Репродукција

- 183. Поручник Јован Бојовић улази у
Ослобођени Чачак, 1. октобар 1941.
године**

НМЧ И 2821
Репродукција

- 184. Политички комесар Ратко Митровић
говори на тргу у Чачку, 16 октобар
1941. године**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју бр. I-186
Репродукција

- 185. Јелички четнички одред у
ослобођеном Чачку, 1. октобар 1941.
године**

НМЧ И 2822
Репродукција

- 186. Борци Таковског партизанског
батаљона по пријему оружја (пушке
„партизанке“) у околини Пожеге,
октобар 1941. године**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју бр. I-1431
Репродукција

- 187. Деца борци Друге пролетерске бри-
гаде пред одлазак на Први конгрес
УСАОЈ-а у Бихаћу, 1942. година**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју бр. I-3287
Репродукција

- 188. Борци Друге пролетерске бригаде на
положају код Мркоњић града, 1943.
година**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју бр. I-122
Репродукција

- 189. Пушкомитраљесци Друге пролетер-
ске бригаде код Пријепоља, јануар
1944. године**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју бр. I-431
Репродукција

- 190. Авијатичари војске САД са припад-
ницима ЈВуО у Драчачеву, лето 1944.
године**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју бр. К-8-2239
Репродукција

- 191. Наређење Штаба 17. ударне дивизије
НОВЈ за сарадњу партизана са 93.
пешадијском дивизијом Црвене
армије код Чачка, 23. октобар 1944.
године**

НМЧ, микрофилм бр. III-3-13 (оригинал у
АВИИ)
Репродукција

- 192. Писмо капетана Предрага Раковића,
команданта 2. равногорског корпуса,
Штабу 93. пешадијске дивизије Црве-
не армије о сарадњи и борби против
Немаца, 15. новембар 1944. године**

НМЧ, микрофилм бр. III-8-1, 2 (оригинал у
АЦК)
Репродукција

- 193. Команданти совјетских и партизан-
ских јединица које су учествовале у
борбама за ослобођење Чачка 1944.
године**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју I-1009
Репродукција

- 194. Борци Друге пролетерске дивизије за
време дефилеа у ослобођеном Чачку,
децембар 1944. године**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју I-1816
Репродукција

- 195. Марш бораца Друге пролетерске
бригаде на Сремском фронту, 1945.
година**

НМЧ, фото-документација Одељења за
историју II-1966
Репродукција

КОМАНДАНТУ 93 СТРЕЛЧАКЕ ДИВИЗИЈЕ
ГАРДИСКОМ ПОКОВРАЊЕ ПОЖЕГА

По земљораднику Живојину Иришковићу, из села Д.Тренче, који је стигао у штаб команде Првене Армије у Брњанима 7. ок. месеца и отуда се није вратио, послао сам Вам акт следеће садржине:

На дан 31. октобра 1944. године рано ујутру мој официр за везу у Вашем штабу поручник Вукојичић саопштио је моме заменику на левој обали Мораве капетану Вучићевићу, да је примио од Вашег начелника штаба и начелника штаба потпуковника Месића ултиматум, по коме морамо до 7. часова наутра истог дана или подложити оружје или се ставити под команду маршала Тита.

По овоме ултиматуму мој заменик капетан Вучићевић није могао донети никакву одлуку без мога одобрења. Ја сам се тада налазио на десној обали реке Западне Мораве у облиској јединици на простору од Овчара до близу Краљева. Тај разлог нису хтели уважити јединице потпуковника Месића, која су око 8. часова истог дана напале на моје војнике који се таквоме поступку нису могли налати, пошто су били упознати да се на основу Ваше писмене заповести од 18. октобра налазе под Вашом командом потпуковника Гадељинића и под заштитом Првене армије.

За време напада Месићевих јединица на моје делове пало је више мртвих и рањених од оних истих мојих војника који су се даље борили са Црвеносармејцима против Немаца. Важно је да знате да ни један од мојих војника није испалио ни један метак на Месићеве нападалаце. Моји војници строго су се држали мога наређења да не пуцају на партизана и тиме су, у једној изузетно тешкој ситуацији, дали доказа велике дисциплине и послушности.

На основу споразума који сам потписао са потпуковником Гадељинићем 18. октобра ове године, и на основу усмених обећања и уверавања које сам добио од потпуковника Балова и потпуковника Гадељинића 20. октобра, ја се нисам могао налати да се на овај начин може поступати са мојим корпусом. У толико пре што сам стриктно извршавао све заповести које сам примио од Вас и потпуковника Гадељинића. Не само што су се моји војници заједно са Вашим борили са крајњим покретовањем против Немаца, него сам све учинио што ми је било у моћи да допринесем што брже ослобођењу Чачка руским и нашим снагама на свим прилазима Чачку и нападајући на немачке колоне од Краљева до Чачка и од Чачка према Гучи и Пожеги. Предаја потпуковнику Гадељинићу 340 Немаца и Белогвардијаца које је мој корпус заробио свакако је видан доказ удела мога корпуса у борби за ослобођење Чачка.

Пошто ми писмени текст ултиматума још није познат, јер поручник Вукојичић, мој официр за везу у Вашем штабу, још није успео да дође код мене, ако већ није пао у руке потпуковника Месића, ја Вас молим да ме обавестите шта ово све треба да значи. Ако нисам потребан у борби против Немаца и у границама потписаног споразума, ја сам готов да се повучем и тако овоје јединице поштом доведем изван наших граница од стране партизана.

У вези Ваше писмене заповести од 30. октобра извештавам Вас следеће:

1. Мостове Чачак-Гуча руским. Исто тако делимично и мостове Паковраће-Пожега.
 2. Обзиром на покушај разоружања мојих јединица на левој обали западне Мораве, нисам у могућности спречити подизање моста у Овчар-Бањи.
 3. У Пожеги су Немци.
 4. Обавестио сам четничке корпусе који се налазе југоисточно од Чачка да не нападају партизана. Било би потребно наредити да ни партизани не нападају четнике. Ја сам се налао да посредством Првене армије може бити решено четничко питање у циљу заједничке борбе против Немаца, али нисам поступио. Месићевих јединица против мојих делова изгледа да се налази сасвим супротно.
 5. Нисам могао помагати руским и партизанским снагама у области Видова пошто је то онемогућено покушајем разоружања мојих јединица.
- Ја и даље држим чврсто пут Чачак-Гуча и нападам Немце дуж друма Краљево-Чачак-Овчар.

На крају молим да се донесе дефинитивно решење по
питању мога корпуса и да ме о томе изволите писмено обавестити.
2-XI-1944 год.

КОМАНДАНТ I ЈУРИШНОГ КОРПУСА
капетан Раковић с.р.

Горњи акт био је у руском правду. Што одговор до сада нисам до-
био претпостављам да су због томе криви партизани. Зато користим повратак овог
вашиг војника кога су сачувале четничке породице и омогућиле му прелаз до
мене, да Вам по њему доставим поново моју преставку. Одговор ми можете послати
истим каналом којим је овај Ваш војник прошао.

Са болом у души морам да констатујем да се у Горњем Милановцу,
где се налази команда Црвене армије, врше масовна убиства невиних људи чија
је ова кривица у томе што нису били партизани. Српски народ очекује правду од
Црвене армије, он гледа у тој косици реда и мира, и ту наду, у прилику свих зло-
чина партизанских, није изгубио. Мању безброј страдалих у Горњем Милановцу
наводи мога поручника Милутина Јевтовића, који је тешко рањен у нападу на
Бемце 23 октобра. По савету руских војника он је у војонским колима кренуо у
ручку болницу у Горњем Милановцу. Партизани су га ухватили и одвели у
Брањина, одвели га у Горњем Милановцу и тамо га страдали, његова је кривица свакако
што се борио заједно са Црвеноармејцима против Немаца и што је у тој борби
ранио. Када сам да је био исте сувојне и мој официр за вазу при команди Црвене
армије поручник Милом Вукојичић, и официр на служби у штабу I Јуришног бригаде
потпоручник Ада Раковић. Није констатовано да је и саморадица Живојин Пришковић
који је донео моје писмо, 7 ов. месеца, у штаб Ваше војске у Брањина, пао као
жртва партизанске обести.

Још увек се налазим на десној обали Мораве и нападам и ликвидирам
мање немачке дејеве. До сад сам успео да саробим у овим акцијама око
300 непријатељских војника који се сада налазе код мене.

15 новембра 1944 год.
ПОЛОЖАЈ

КОМАНДАНТ I ЈУРИШНОГ КОРПУСА
кап. I кл. *Јуриш. Раковић*

196. **Борбе Шесте пролетерске дивизије ЈА на Сремском фронту, 1945. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју II-1795
Репродукција
197. **Пионирска чета Друге пролетерске бригаде на Сремском фронту у Бадовинцима, 1945. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју I-688
Репродукција
198. **Болничарке Друге пролетерске бригаде за време курса на Сремском фронту, 1945. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју
Репродукција
199. **Официри Друге пролетерске бригаде са официрима Црвене армије, 1944. година**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју
Репродукција
200. **Насловна страна листа „Победа је наша” бр. 1 (1942) који је штампао Други батаљон Друге пролетерске бригаде**
НМЧ, И 144
Репродукција
201. **Прослава годишњице ослобођења Чачка 3. децембра 1945. године**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. II-87
Репродукција
202. **Насловна страна листа „Слободна Србија” бр. 1 (5. јануар 1943)**
НМЧ, микрофилм бр. К-8-2185
Репродукција
203. **Насловна страна листа „Без предаха” бр. 7 (јануар, 1945) који је штампала Друга пролетерска бригада**
НМЧ, И 75
Репродукција
204. **Насловна страна листа „Без предаха” бр. 8 (фебруар, 1945) који је штампала Друга пролетерска бригада**
НМЧ, И 76
Репродукција
205. **Насловна страна листа „Без предаха” бр. 9 (март, 1945) који је штампала Друга пролетерска бригада**
НМЧ, И 77
Репродукција
206. **Изглед споменика погинулим војницима Црвена армије на брду Љубићу, 1945. година**
НМЧ, И 2825
Репродукција
207. **Откривање споменика погинулим партизанима на брду Љубићу, 1976. година**
НМЧ, И 2828
Репродукција
208. **Изглед споменика („Вечна ватра”) погинулим партизанима у Лазовића парку (данас „Спомен парк”), 1976. година**
НМЧ, И 2827
Репродукција
209. **Јосип Броз Тито и Леонид Брежњев у Горњем Милановцу приликом свечаног сахрањивања тела војника Црвене армије на Брду мира, 1962. година**
НМЧ, И 2823
Репродукција
210. **Јосип Броз Тито и Леонид Брежњев у Горњем Милановцу приликом свечаног сахрањивања тела војника Црвене армије на Брду мира, 1962. година (возе се у аутомобилу)**
НМЧ, фото-документација Одељења за историју бр. II-1890
Репродукција

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

94(497.11)"1939/1941"(083.824)

316.75(497.11)"1945/2015"(083.824)

94(497.11 Чачак)"1941/1945"(083.824)

ТИМОТИЈЕВИЋ, Милош, 1969-

Седамдесет година од победе над фашизмом (1945-2015) / [аутор каталога Милош Тимотијевић ; фотографије Марко Бојовић]. - Чачак : Народни музеј, 2015 (Чачак : Дизајн студио "Тригон"). - 94 стр. : илустр. ; 23 см. - (Изложбени каталози / [Народни музеј Чачак] ; 19)

Тираж 300. - [Библиографија]: стр. 46-54.

ISBN 978-86-84067-58-8

а) Други светски рат 1939-1945 - Србија - Изложбени каталози б) Култура сећања - Чачак - 1945-2015 - Изложбени каталози с) Чачак - Историја - 1941-1945 - Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 218287372